

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2004)

La tutela cautelar de les víctimes de violència de gènere

Autor

David Vallespín Pérez

Any 2004

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDIX

1. Objecte de la recerca. Resultats

2. La violència de gènere
 - 2.1. Introducció
 - 2.2. Concepte i àmbit de la "violència de gènere"
 - 2.3. La necessitat d'una resposta integral contra la violència de gènere

3. Línies bàsiques de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere
 - 3.1. Mesures de sensibilització, prevenció i detecció
 - 3.1.1. Educació
 - 3.1.2. Publicitat i mitjans de comunicació
 - 3.1.3. Sanitat
 - 3.2. Drets de les dones víctimes de la violència de gènere
 - 3.2.1. Dret a la informació
 - 3.2.2. Dret a l'assistència social integral
 - 3.2.3. Dret a l'assistència jurídica gratuïta
 - 3.2.4. Drets laborals i prestacions de la Seguretat Social
 - 3.2.5. Drets de les funcionàries públiques
 - 3.2.6. Drets econòmics
 - 3.3. Tutela institucional
 - 3.4. Tutela penal
 - 3.5. Tutela judicial
 - 3.5.1. Els Jutjats de violència sobre la dona
 - 3.5.2. Normes processals civils
 - 3.5.3. Normes processals penals
 - 3.5.4. Mesures judicials de protecció i seguretat de les víctimes
 - 3.5.5. El Ministeri Fiscal

4. La "tutela cautelar" de les víctimes de violència de gènere a la Llei orgànica 1/2004
 - 4.1. Introducció
 - 4.2. Disposicions generals
 - 4.3. L'ordre de protecció
 - 4.4. La protecció de les dades i les limitacions de la publicitat
 - 4.5. Mesures de sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions
 - 4.6. Mesures de suspensió de la pàtria potestat o de la custòdia dels menors i la suspensió del règim de visites
 - 4.7. Suspensió del dret de tinença, port i ús d'armes
 - 4.8. Garanties per a l'adopció de les mesures de protecció i seguretat de les víctimes
 - 4.9. Manteniment de les mesures de protecció
5. Bibliografia
6. Taules estadístiques i gràfics

1. Objecte de la recerca. Resultats

Aquest projecte de recerca té com a objecte l'anàlisi de les línies bàsiques de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere i, més concretament, de la regulació de la tutela cautelar de les víctimes d'aquest tipus de violència.

Malgrat les dificultats per a delimitar l'àmbit de l'expressió "violència de gènere" i els dubtes d'inconstitucionalitat que s'han plantejat entorn d'aquesta nova regulació, el que és cert és que la Llei orgànica contra la violència de gènere ofereix, encertadament, una resposta integral i multidisciplinària (mesures de sensibilització, prevenció, detecció, educació, sanitat, publicitat, dret a l'assistència social integral, dret a l'assistència jurídica gratuïta, drets laborals, prestacions de la Seguretat Social, drets econòmics, tutela institucional, tutela penal i tutela judicial) davant d'aquesta realitat que produeix un clar rebuig social i una evident alarma social.

En particular, quant a la regulació de les mesures de protecció que podrà adoptar el Jutge de violència de gènere, s'ha optat per la seva inclusió expressa, ja que no es troben recollides com a mesures cautelars a la Llei d'enjudiciament criminal, que només regula la prohibició de residència i la de poder anar a un determinat lloc pels delictes recollits a l'art. 57 del Codi penal (article 544 bis LECrim, introduït per la Llei orgànica 14/1999).

Malgrat els dubtes envers de la naturalesa jurídica d'aquestes mesures (ordre de protecció, protecció de dades i limitacions a la publicitat, mesures de sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions, mesures de suspensió de la pàtria potestat o la custòdia dels menors, suspensió del règim de visites, mesura de suspensió del dret a la tinença, port i l'ús d'armes), és clar que també persegueixen el fi típic de les mesures cautelars clàssiques, encara que de forma tangencial: assegurar el desenvolupament amb èxit del judici oral, mantenint allunyada a la víctima tan de nous actes violents com d'amenaques dirigides a assolir una retractació del seu inicial testimoni.

Es tracta, doncs, de "mesures cautelars" (personals) que incideixen sobre la llibertat de l'imputat (restringint la seva llibertat de circulació i de residència), que tenen com a pressupostos tant el *fumus boni iuris* (judici de probabilitat del jutge), com el *periculum in mora* (entès més aviat com a *periculum libertatis* o *periculum in damno*), i que responen a les característiques d'instrumentalitat, provisionalitat, jurisdiccionalitat, oficialitat, revocabilitat i homogeneïtat (però no identitat) amb les mesures executives.

D'altra banda, també s'afegeix la possibilitat de que qualsevol d'aquestes mesures de protecció pugui ser utilitzada com a mesura de seguretat, des del principi o al llarg de l'execució de la sentència, incrementant-se així la llista de l'art. 105 del Codi penal, i possibilitant al jutge la garantia de protecció de les víctimes més enllà de la finalització del procés.

2. La violència de gènere

2.1. Introducció

La violència de gènere no és un problema que afecti a l'àmbit privat, sinó que es tracta, sens dubte, d'un dels símbols més brutals de la desigualtat que encara existeix a la nostra societat¹. Per aquesta raó la Llei orgànica 1/2004, de

¹ LORENTE ACOSTA, M. *Síndrome de agresión a la mujer. Síndrome de maltrato a la mujer, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por Mª José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999, pàg. 47; RUBIO, A. *El contenido sexista de la cultura jurídico-política, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por M^a. José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999, pàg. 29 i seg.; TORRESANO GONZÁLEZ, G. *Violencia doméstica contra la*

28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, segueix el procés de reformes legals, tan estatals² com autonòmiques³,

mujer, a *Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por M^a. José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999, pàg. 95-96. Aquesta realitat social que es dona tan a societats desenvolupades com a d'altres que es poden considerar endarrerides i que afecta a ciutadans de tot tipus de formació cultural i posició social respon, com han assenyalat, entre d'altres: GELLES, R - CORNELL, CL.P. *Intimate violence in families*, Sage, Newbury Park, 2^a ed, 1990; i MEIL LANDWERLIN, G. *La violencia doméstica en el contexto del ámbito familiar. Una perspectiva sociológica*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, 2001; a múltiples causes (vg. alcohol, drogues, estrès familiar, context social de les famílies, efecte imitació).

² Des de l'any 1989 (el 12 de maig es va publicar al Butlletí Oficial del Senat l'Informe de la Comissió de Relacions amb el Defensor del Poble i dels Drets Humans encarregada de l'estudi de la dona maltractada; i pocs dies més tard es va promulgar la Llei orgànica 3/1989, de reforma del Codi penal) es pot constatar la conscienciació dels poders públics davant la manca d'instruments legals efectius per donar resposta a la violència de gènere. Així, l'esforç del nostre legislador per a perfeccionar el nostre ordenament amb l'objectiu de garantir la tutela judicial efectiva a l'àmbit domèstic ha estat constant tant des d'un punt de vista judicial (vg. la Llei orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers; la Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal; i la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica); com assistencial o prestacional (vg. les Lleis 53/2002, de 30 de desembre i 62/2003, també de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social; la Llei orgànica 14/2003, de 20 de novembre, de reforma de la Llei orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, modificada per Llei orgànica 8/2000, de 22 de desembre; la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases de règim local; la Llei 30/1993, de 26 de novembre, del règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú; la Llei 3/1991, de 10 de gener, de competència deslleial; i la Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del dret d'associació).

³ A l'àmbit autonòmic algunes comunitats, dins del seu àmbit competencial, ja han adoptat iniciatives de lleis integrals contra la violència de gènere (vg. la Llei 16/2003, de 8 d'abril, de prevenció i protecció integral de les dones contra la violència de gènere, de Canàries, a la que

es poden afegir la Llei 9/2003, de 2 d'abril, de la Generalitat de València, per a la igualtat entre dones i homes; la Llei 1/2003, de 3 de març d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones a Castella i Lleó; la Llei 14/2002, de 25 de juliol, de promoció, atenció i protecció a la infància; la Llei 11/2002, de 10 de juliol, de joventut de Castella i Lleó, quant a la protecció integral de la joventut; o la Llei 12/2001, de 2 de juliol, de la infància i l'adolescència a Aragó). En concret, quant a Catalunya, l'Estatut d'autonomia proclama com a valors superiors de la vida col·lectiva la llibertat, la justícia i la igualtat, i manifesta la seva voluntat d'avançar per una via de progrés que asseguri una qualitat de vida digna per a totes les persones que viuen, resideixen i treballen a Catalunya. Aquests drets vinculent tots els poders públics, els quals, de conformitat amb allò que disposa l'article 8.2, tenen l'obligació de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què aquest s'integra siguin reals i efectives, remoure els obstacles que impedeixin o dificultin llur plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans i ciutadanes en la vida política, econòmica, cultural i social. D'acord amb el marc competencial establert per la Constitució espanyola i l'Estatut d'autonomia de Catalunya, a partir de l'art. 149. 3 CE en concordança amb l'article 148.2 CE, l'Estatut de Catalunya pot atribuir a la Generalitat competències que no estiguin atribuïdes a l'Estat dins l'article 149.1 i 2 CE. La competència per regular les mesures d'assistència social necessàries per protegir les víctimes s'estableix a l'art. 9.25 EAC com a competència exclusiva de la Generalitat. Complementàriament s'ha d'adquirir la competència exclusiva en matèria de protecció de la dona (art. 9.27 EAC), en matèria de fundacions i associacions de caràcter benèfic assistencial (art. 9.24 EAC), institucions públiques de protecció i tutela dels menors respectant la legislació civil, penal i penitenciària (art. 9.28 EAC), l'atribució de la protecció de les persones que l'Estatut realitza a la policia autonòmica, la competència d'execució de la legislació estatal en matèria de sanitat (art. 17.1 EAC), les competències de la Generalitat respecte de l'Administració de justícia i altres relacionades amb la formació i especialització dels jutges i jutgesses derivades dels articles 18 a 23 EAC.

En aquest marc, les actuacions més importants del Govern de la Generalitat de Catalunya en l'àmbit de la violència envers les dones s'han desenvolupat des de finals dels anys noranta (els plans per a la igualtat d'oportunitats de les dones; i el Pla integral de prevenció de la violència de gènere i d'atenció a les dones que la pateixen (2002-2004). D'igual forma, dins de l'Acord per a un Govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya (14 de desembre de 2003) s'assumeix el compromís per a la igualtat d'oportunitats i drets i per a l'eradicació de la violència de gènere que s'haurà d'aplicar a través de les següents línies d'actuació: 1. Liderar des d'un nou govern les polítiques transversals de gènere, amb pressupostos amb aquesta visió de gènere. 2. Adaptar l'estructura organitzativa de l'Administració de la Generalitat adjudicant recursos personals i materials per a l'aplicació de la transversabilitat i polítiques específiques de gènere en la seva actuació, tan en els diferents departaments com a nivell territorial. 3. Dotar l'Institut de la Dona de poder polític real en els òrgans de Govern. Aquest Institut implementarà un Pla d'Acció per a la igualtat d'oportunitats per a les dones amb

que persegueixen la perfecció del nostre ordenament jurídic quant a la promoció de la igualtat de la dona (art. 9.2 CE) i, molt especialment, assolir el major nivell possible de prevenció, protecció i càstig davant de la violència de gènere.

Els poders públics no poden ser aliens a la violència de gènere, que constitueix un flagrant atac a drets fonamentals com la llibertat, la igualtat, la vida, la seguretat i la no discriminació proclamats per la Constitució espanyola de 1978.

pressupost propi, amb desenvolupament a tots els departaments (amb avaluació externa). Actualitzarà els objectius i mesures reals per a fer possible la perspectiva de vida quotidiana amb la participació dels grups de dones en la seva elaboració i avaluació. Implementarà un Pla integral per a la prevenció i l'eradicació de la violència exercida contra les dones amb objectius, mesures i pressupostos propis, amb la participació (en l'elaboració i en l'avaluació) dels diferents grups de dones que porten a terme un treball específic en aquest àmbit. La dotació pressupostària d'aquest Pla constitueix una prioritat del Govern. 4. Assegurar la participació de les dones en l'elaboració i avaluació de les polítiques de gènere a través de la reforma del Consell de Dones de Catalunya. Aquesta reforma garantirà, a més a més, una democratització real d'aquest òrgan i la seva independència. 5. Presentar al Parlament de Catalunya el Projecte de Llei de prevenció, actuació i eradicació de la violència exercida contra les dones i el Projecte de Llei per la igualtat d'oportunitats. 6. Avançar en la regulació dels treballadors i treballadores del sexe comercial, tot impulsant el reconeixement jurídic i professional de les persones que es dediquen a la prostitució per tal que puguin disposar d'una cobertura social adient ja sigui com a treballador/a per compte d'altri o com a treballador/a autònom/a. Reforçar les mesures per tal de combatre el proxenetisme en totes les seves formes, especialment el tràfic de persones, endurir el tractament penal de l'explotació sexual de persones i garantir la protecció als menors d'edat. Articular mesures de suport orientades a aquelles persones que decideixin abandonar la prostitució. Impulsar programes de suport a les persones que exerceixen aquesta activitat. Entre els instruments del nou Govern de la Generalitat de Catalunya quant a la previsió d'instruments bàsics en l'articulació de les polítiques públiques d'igualtat entre homes i dones cal destacar, en primer lloc, el V Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya (2005-2007); i, en segon lloc, el Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones (2005-2007), on es sistematitzen mesures coordinades entre els diferents departaments i administracions que tracten les dones que pateixen violència, assegurant una més gran agilitat i unificació en l'adopció de mesures de tot tipus, incloses les de caràcter preventiu. Al mateix temps s'adopten mesures educatives (amb dotació de fons) que potencien la igualtat d'oportunitats entre dones i homes, el reconeixement de les diferències, la lluita contra tota forma de discriminació, i l'eliminació dels rols socials establerts.

Davant les conclusions de la IV Conferència Mundial de l'ONU ("*la violència contra les dones és un obstacle per a assolir els objectius d'igualtat, desenvolupament i pau i viola i restringeix la possibilitat de gaudir dels drets humans i les llibertats fonamentals*") com de l'anàlisi de l'actual realitat espanyola (les agressions contra les dones tenen una especial incidència que produeix un rebuig social i una evident alarma social)⁴, no és gens estrany que els poders públics tinguin l'obligació d'adoptar mesures d'acció positiva que facin reals i efectius aquests drets, remonent els obstacles que impedeixen o dificulten el seu ple exercici⁵.

En aquesta línia d'actuació i com a conseqüència del seguiment de les directrius incloses tant al I Pla d'acció contra la violència domèstica, de 30 d'abril de 1998, desenvolupades més tard pel II Pla d'acció contra aquest tipus de violència, aprovat pel Consell de Ministres el dia 11 de maig de 2001⁶, com

⁴ L'any 2003 es van presentar davant dels jutjats de primera instància i instrucció i d'instrucció de tota Espanya un total de 76.267 denúncies de violència domèstica, de les quals es van tramitar 66.188, amb una taxa de 16 denúncies tramitades per cada 1000 habitants. Del número total de víctimes per violència domèstica les dones representen el 90'2%. Els jutges van adoptar 16.725 mesures cautelars amb un grau d'incompliment o de no efectivitat del 5'4%, resultant condemnades 33.963 persones. D'altra banda, l'any 2003, el número de morts per violència domèstica va ascendir a 103 persones de les que 81 era dones i 65 van morir a mans de les seves parelles o exparelles, 6 menors i un sol home. D'igual forma, les dades estadístiques subministrades pel Consell General del Poder Judicial pel que fa a l'aplicació de la Llei reguladora de l'ordre de protecció al llarg dels cinc primers mesos des de la seva entrada en vigor posen de relleu que de 6004 ordres de protecció atorgades judicialment, un 95'7% van correspondre a dones. Aquestes dades (confirmades malauradament al llarg de l'any 2004 i els primers mesos de 2005) demostren, sens dubte, que la violència de gènere és una autèntica xacra social.

⁵ En aquesta direcció de pensament, veure, per tots, l'estudi internacional elaborat per BEATTY, D - BYRNE, C - HOWLEY, S - KILPATRICK, D. *Female victims of partner versus nonpartner violence. Experiences with the criminal justice system*, a *Criminal Justice and Behavior*, 26, núm. 3.

⁶ Per a una anàlisi més àmplia d'aquests Plans (CASO SEÑAL, M. *El tratamiento de los malos tratos desde el ámbito de la jurisdicción de familia*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra,

a la Proposició de Llei orgànica integral contra la violència de gènere presentada el 21 de desembre de 2001 pel Grup Parlamentari Socialista⁷; la Llei 27/2003, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica, ha significat l'inici d'un panorama normatiu de protecció integral d'aquesta matèria:

"es necesaria, en suma, una actuación integral y coordinada que aúne tanto las medidas cautelares penales sobre el agresor, esto es, aquellas orientadas a impedir la realización de nuevos actos violentos, como las medidas protectoras de índole civil y social que eviten el desamparo de las víctimas de violencia doméstica y den respuesta a su situación de especial vulnerabilidad".

Aquesta opció legislativa, d'acord amb les recomanacions dels organismes internacionals⁸ i la voluntat del nou govern socialista palesa al Pla de millores

Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 70 i seg.; MAGRO SERVET, V. Los nuevos juzgados especializados en violencia doméstica, Diario La Ley, núm. 5317, de 28 de maig de 2001, pàg. 1543 i seg.).

⁷ El punt més innovador d'aquesta Proposta es pot individualitzar al seu caràcter integral. S'aposta des d'un començament per intervenir a l'origen, ja que es tracta de treballar la prevenció amb els més petits i amb el conjunt de la societat, i defensar la intervenció dels poders públics amb l'objectiu d'assolir una resposta més eficaç de la justícia, recolzant a les víctimes de violència de gènere a través de la reparació de les conseqüències psicològiques, físiques i econòmiques que puguin patir.

⁸ En aquesta direcció cal citar, entre d'altres, la Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de discriminació sobre la dona de 1979; la Declaració de Nacions Unides sobre l'eliminació de la violència sobre la dona, proclamada el mes de desembre de 1993 per l'Assemblea General; les Resolucions de la darrera Cimera Internacional sobre la Dona celebrada a Pekín l'any 1995; la Resolució WHA49.25 de l'Assemblea Mundial de la Salut declarant la violència com a problema prioritari de salut pública; l'Informe del Parlament Europeu de juliol de 1997; la Resolució del Comité de Drets Humans de l'ONU de 1997; la Declaració de 1999 com a Any Europeu de lluita contra la violència de gènere; i la Decisió núm. 803/2004/CE del Parlament Europeu per la qual s'aprova un programa d'acció a nivell comunitari (2004-2008) per a la prevenció i lluita contra la violència exercida sobre la infància, els joves i les dones i la protecció de les víctimes i grups de risc (programa Daphne II).

urgents per a la prevenció de la violència de gènere (aprovat, a proposta del Ministeri de Justícia, d'Interior i de Treball i Assumptes Socials, el 7 de maig de 2004)⁹, ha estat plenament reconeguda a la pròpia Exposició de Motius de la Llei orgànica 1/2004:

"El ámbito de la Ley abarca tanto los aspectos preventivos, educativos, sociales, asistenciales y de atención posterior a las víctimas, como la normativa civil que incide en el ámbito familiar o de convivencia donde principalmente se producen las agresiones, así como el principio de subsidiariedad en las Administraciones Públicas. Igualmente se aborda con decisión la respuesta punitiva que deben recibir todas las manifestaciones de violencia que esta Ley regula. La violencia de género se enfoca por la Ley de un modo integral y multidisciplinar ...".

Quant al tema objecte d'aquest estudi d'investigació ("la tutela cautelar" de les víctimes de violència de gènere), cal assenyalar que la Llei orgànica de 2004 ha optat per la regulació expressa de les mesures de protecció que podrà adoptar el jutge de violència de gènere. Això obeeix, precisament, al fet que aquestes mesures no estan recollides com a mesures cautelars a la Llei d'enjudiciament criminal, que només regula la prohibició de residència i la d'acudir a un determinat lloc pels delictes recollits a l'article 57 del Codi penal (art. 544 bis LECrim introduït per la Llei orgànica 14/1999)¹⁰.

2.2. Concepte i àmbit de la "violència de gènere"

⁹ Per a un estudi complet de les mesures que figuren dins d'aquest Pla, veure <http://www-la-moncloa.es>

¹⁰ Punt 4.

La Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere té com a objectiu actuar contra la violència que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes envers les dones, s'exerceix sobre aquestes per part dels que són o han estat cònjuges o dels que són o han estat lligats amb elles a través de relacions similars d'afectivitat, fins i tot quan no ha existit convivència (art. 1.1).

El més rellevant d'aquest concepte de violència sobre la dona no es troba a l'apreciació de dades objectives i externes, sinó a la pròpia intencionalitat de l'autor. La comprovació d'aquesta intencionalitat plantejarà molts problemes al cas concret, ja que, d'una banda, a l'àmbit penal s'està recreant un Dret penal d'autor; i, d'altra, es pot constatar a l'organització judicial un retorn cap al sistema de les jurisdiccions especials d'acord amb el sexe de la víctima i la intenció de l'autor¹¹.

¹¹ En aquest sentit, l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny, sobre l'Avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona - aprovat pel Consell de Ministres el 4 de juny de 2004 - (pág, 33), conclou que si l'àmbit d'aquesta Llei continua restringit a la violència sobre la dona, caldria partir d'una definició de violència descriptiva, sense prendre en consideració elements intencionals o subjectius. Concretament es fa referència a les definicions incorporades per l'art. 2 de la Llei 16/2003, de 8 d'abril, de prevenció i protecció integral de les dones contra la violència de gènere, de Canàries: "*A los efectos de la presente Ley, se entiende por violencia contra las mujeres todo tipo de actuación basado en la pertenencia a dicho sexo de la víctima, y con independencia de la edad de ésta, que, a través de medios físicos o psicológicos, incluyendo las amenazas, intimidaciones, coacciones, tenga como resultado posible o real un daño o sufrimiento físico, sexual o psicológico para la mujer, y se realice al amparo de una situación de debilidad o de dependencia física, psicológica, familiar, laboral o económica de la víctima frente al agresor*"; i l'art. 1 de la Declaració sobre l'eliminació de la violència sobre la dona, adoptada per la Resolució de l'Assemblea General de Nacions Unides 48/104, de 20 de desembre de 1993: "*A los efectos de la presente Declaración, por Violencia contra la mujer se entiende todo acto de violencia basado en la pertenencia al sexo femenino que tenga o pueda tener como resultado un daño o sufrimiento físico, sexual o psicológico para la mujer, así como las amenazas de tales actos, la coacción o la privación arbitraria de libertad, tanto si se producen en la vida política como en la vida privada*".

Malgrat això, cal reconèixer que l'art. 1.3 de la Llei orgànica de 2005 inclou una previsió descriptiva dels casos als quals es pot apreciar la plasmació de la violència de gènere: *"tot acte de violència física o psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de la llibertat"*.

D'igual forma, una de les qüestions més problemàtiques que s'han plantejat a l'hora de delimitar l'àmbit d'aplicació d'aquesta Llei orgànica consisteix a determinar si aquesta norma resulta d'aplicació només a les dones o si, pel contrari, també s'ha d'aplicar a tots aquells subjectes passius que d'una o d'altra forma pateixen violència domèstica¹².

¹² En aquest punt sembla ja oportú, abans de donar resposta a l'interrogant sobre l'àmbit subjectiu d'aplicació de la Llei orgànica 1/2004, posar de manifest com cal distingir, terminològicament, entre la "violència de gènere" i la "violència domèstica". La Real Academia Española de la Lengua va elaborar el 13 de maig de 2004 un informe sobre l'expressió "violència de gènere", al qual es va recomanar l'ús de la denominació de "violència domèstica" i no de "gènere". En lloc d'aquest últim anglicisme es va proposar que el Projecte de Llei integral contra la violència de gènere tingués la denominació de Llei integral contra la violència domèstica o "per raó de sexe". Aquesta institució va assenyalar que la paraula "gènere" té en castellà els sentits generals de conjunt d'éssers fixats en funció de característiques comuns i classe o tipus. D'altra banda, es recorda el significat gramatical de gènere i la seva classificació en masculí, femení i, a algunes llengües, també neutre. Per a designar la condició orgànica, biològica, per la qual els éssers vius són masculins o femenins s'hauria, doncs, d'utilitzar el terme "sexe" (i no gènere). L'origen de l'expressió "violència de gènere" procedeix de la Conferència de Pekín de 1995, a la qual cent vuitanta països van signar un document on s'adoptava el mot anglès "gender", sexe, per a combatre, la "violence of gender equality" de dones i homes. I fins i tot l'il·lustre lingüista (LÁZARO CARRETER. *El nuevo dardo en la palabra*, 2ª ed, Aguilar, Madrid, 2003, pàg. 193 i seg.) es va plantejar si s'han d'obeir les lleis, decrets i regulacions contra el "libre albedrío" humà quan incorporen errades idiomàtiques reveladores del fet de que s'han dictat fent una "higa al diccionario". La igualtat ha posat fi a les relacions de subordinació i, per extensió, a la preeminència social de l'home a la cultura occidental. Aquesta circumstància, absolutament revolucionària, s'ha produït en molt poc temps, i no ha pogut ser assimilada de forma completa pel varó, la qual cosa fa que en derivin, malauradament, situacions de tensió i als casos extrems de violència. Aquesta és, precisament, la "violència sexista", que es dona no només a l'àmbit familiar, on pot tenir els mateixos perfils que la violència domèstica, sinó també a l'entorn laboral, d'oci, o social en general. La "violència domèstica" consisteix a l'agressió de caràcter multidireccional, no lligada directament

En aquest punt es poden constatar importants discrepàncies entre l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny de 2004, sobre l'Avantprojecte de Llei orgànica contra la violència de gènere; i el vot particular que li van formular tant el Vicepresident com sis vocals del CGPJ.

Segons l'Informe del Consell General del Poder Judicial el propi text de l'avantprojecte conceptua la violència com un estadi més avançat de l'agressivitat. L'agressió s'ha de produir dins d'un context de submissió de la víctima i no es pot parlar de violència, en sentit tècnic, com a conseqüència d'una agressió aïllada, esporàdica. Ara bé, com aquesta relació de dominació no és equivalent al binomi home/dona, la norma hauria de ser neutra quant al sexe del subjecte dominant. La legislació vigent havia superat la concepció de la violència exclusivament com a violència anomenada de "gènere". La pròpia realitat criminològica posava de manifest diversos tipus de violència domèstica: violència de gènere, violència sobre ancians, violència sobre menors, violència dels menors contra els seus ascendents i, finalment, la violència entre germans¹³.

al sexe, ja que es pot donar entre l'home sobre la dona, la dona sobre l'home, o entre persones del mateix sexe, sempre que aquestes tinguin vincles de consanguinitat o afectivitat (En aquest sentit, veure, per tots: CRUZ MORATONES, C - PELLUZ ROBLES, L.C - TENA FRANCO, I - CASO SEÑAL, M. *Diferenciación de los conceptos de violencia doméstica y violencia de género*, al Seminari sobre "La respuesta judicial a situaciones de violencia doméstica", Servicio de Formación del Consejo General del Poder Judicial (28 a 30 d'abril de 2004), Madrid, pàg. 6-7). D'altres autors, fins i tot arriben a parlar de "terrorisme domèstic" (PÉREZ DEL CAMPO NORIEGA, A.M. *La violencia doméstica ¿tiene solución?*. Ponencia presentada en el III Encuentro sobre Violencia Doméstica celebrado en el Centro de Formación de Jueces, Madrid, CGPJ (26-29 de noviembre de 2003), o bé califiquen la violència domèstica com a subespècie de la violència familiar, ja que la primera faria referència a la violència produïda a la intimitat del domicili; mentre que la segona (la familiar) inclouria tot acte de violència dins de la família, inclús quan té lloc fora del propi domicili (DE URBANO CASTRILLO, E. *El alejamiento del agresor en los casos de violencia familiar*, Diario La Ley, núm. 5248, 15 de febrer de 2001, pàgs. 1 i seg.; LAMO RUBIO, J. *Tratamiento penal y procesal de la violencia en el ámbito familiar*, Barcelona, 2002, pàg. 40).

¹³ Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny de 2004, a l'Avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona (pàg. 15 i seg.).

En conseqüència (segons l'informe del CGPJ), malgrat que la violència sobre la dona ocupa el més alt percentatge de l'estadística judicial (91'1% dels casos), el ben cert és que una llei integral de mesures contra la violència als àmbits de subordinació hauria d'extendre el seu àmbit de protecció també als ancians, els menors i els homes¹⁴. Si el dret ha de protegir a les minories quan les exigències de tutela tenen un mateix fonament, la llei hauria de ser també integral quant a l'element subjectiu a aquelles situacions objectives idèntiques¹⁵.

En contraposició a aquests arguments, el vot particular formulat a l'Informe del Consell General del Poder Judicial defensa la legitimitat constitucional d'un avantprojecte que té com a objectiu l'adopció de concretes mesures contra la violència que pateix un sector de la població caracteritzat per pertànyer al sexe femení i no a la totalitat d'aquesta¹⁶.

Això obeeix segons l'argumentació del vot particular al fet de constatar l'existència d'una realitat social que col·loca les dones en una situació material de desigualtat a l'hora de gaudir de determinats béns, posicions o drets que l'ordenament jurídic les hi reconeix. No és gratuït el que s'hagi optat per una llei integral de mesures contra la violència sobre la dona. Ara bé, aquesta

¹⁴ En aquesta mateixa línia d'interpretació en relació a les dificultats derivades de la dicció literal de l'art. 153 del Codi penal, veure, entre d'altres: BARDALET VIÑALS, N. *Maltrato a menores y ancianos, en Estudios sobre la violencia familiar y agresiones sexuales*, I, Madrid, 2000, pàg. 357 i seg.; MARÍN DE ESPINOSA CEBALLOS, E. B. *La violencia doméstica. Análisis sociológico, dogmático y de derecho comparado*, Comares, Granada, 2001, pàg. 270 i seg.

¹⁵ Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny de 2004, a l'Avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 15.

¹⁶ Vot particular a l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny de 2004, a l'Avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra violència exercida sobre la dona, pàg. 12.

conclusió no implica, de cap manera, que restin desprotegits la resta de subjectes passius que d'una o d'altra forma pateixen violència domèstica (aquests obtenen protecció a través dels preceptes del Codi penal relatius a aquesta matèria (vg. arts. 153 y 173.2).

Davant d'aquesta situació d'enfrontament entre les conclusions de l'Informe del CGPJ i les pròpies del vot particular examinat, sembla oportú concloure, al meu entendre, que les majors mesures de protecció que ofereix la nova Llei orgànica 1/2004 quant a les dones (plenament justificades per la realitat social actual), no sembla raonable que no es puguin estendre a aquests altres col·lectius (ancians, menors i homes) que també es poden trobar en una mateixa situació de dependència, subordinació o inferioritat¹⁷.

No s'assolirà una major protecció de la dona pel fet que la llei tan sols contempli la seva protecció, amb exclusió del seu àmbit d'aplicació dels menors, els ancians i, fins i tot, els homes. Aquests grups (ancians, menors i homes) tenen ja protecció jurídica adequada, però no s'entén perquè les mesures més beneficioses i intenses que incorpora la Llei orgànica 1/2004 no s'haurien d'estendre també a aquests altres col·lectius. El límit de l'acció o

¹⁷ En la mateixa direcció de pensament s'ha expressat OLIVA, H. *El proyecto de Ley Orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género*, Escritura Pública, núm. 29, 2004, pàg. 25. Això és així perquè l'essència de l'objecte de protecció s'ha de cercar a la naturalesa dels vincles que s'estableixen dins de l'àmbit familiar. El bé jurídic s'identifica amb la relació de dependència vital que s'estableix dins de la convivència familiar, amb les situacions d'inferioritat domèsticament creades, amb la potenciació de la inseguretat, de la por, de la minoració de l'autoestima, la manca de tranquil·litat, en definitiva, amb les necessitats d'un àmbit familiar al qual viure i desenvolupar-se dins del respecte a la dignitat de la persona. D'aquesta forma, la dignitat de la persona no es constitueix en bé jurídic protegit, però si les condicions necessàries a l'àmbit familiar per a que cadascun dels seus membres puguin desenvolupar-se dignament com a persones dins del seu grup familiar (ACALE SÁNCHEZ, M. *El delito de malos tratos físicos y psíquicos en el ámbito familiar*, Tirant lo blanch, València, 2000, pp. 133-134; BEDATE GUTIÉRREZ, A. *Aspectos medicolegales de la violencia familiar, a La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001, pàg. 16).

discriminació positiva és la restauració de l'equilibri, però no pot conduir a un desequilibri de signe invers per excés¹⁸.

Per aquesta raó, precisament, i amb l'objectiu de salvar possibles crítiques d'inconstitucionalitat i assolir el consens de totes les forces polítiques, el Govern ha acabat per introduir un canvi al redactat de la Llei, ja que el text finalment aprovat ha extès l'agravació de la pena no només als homes sinó, en general, a tots els que hi maltractin a una persona "especialment vulnerable" que convisqui amb l'autor o autora de l'acte de violència (arts. 37 i seg.). Serà el jutge qui haurà de decidir sobre la vulnerabilitat de cada víctima i aquesta possibilitat es pot arribar a entendre com un calaix de sastre on incloure els homes, els ancians, els nens i els homosexuals.

Així, sembla oportú concloure que la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, hauria d'incloure a la seva denominació, amb major precisió terminològica, tan la violència sexista (amb l'objectiu de protegir les dones a l'àmbit familiar, però també a l'entorn laboral, d'oci, o social en general) com l'anomenada violència domèstica (la qual cosa faria possible prendre en consideració totes aquelles agressions, de caràcter multidireccional, no lligades directament al sexe, que es poden donar de l'home contra la dona o a l'inrevés, o bé entre persones del mateix sexe, sempre que aquestes estiguin lligades per vincles de consanguinitat o afectivitat)¹⁹. D'igual forma, també des d'un punt de vista

¹⁸ Sobre l'acció o discriminació positiva de conformitat amb les previsions de la Constitució espanyola de 1978, veure, per tots: BODELÓN GONZÁLEZ. *Género y sistema penal: los derechos de las mujeres en el sistema penal, a Sistema penal y problemas sociales*, coordinat per Roberto Bergalli, Tirant lo blanch, València, 2003; BOLDOVA PASAMAR, M.A - RUEDA MARTÍN, M^a. A. *La discriminación positiva de la mujer en el ámbito penal (Reflexiones de urgencia sobre la tramitación del Proyecto de Ley Orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género*, Diaro La Ley, núm. 6146, 14 de desembre de 2004; i MARTÍN VIDA. *Fundamento y límites constitucionales de la acción positiva*, Civitas, Madrid, 2002.

¹⁹ MARÍN DE ESPINOSA CEBALLOS, E. *La violencia doméstica. Análisis sociológico, dogmático y de derecho comparado*, obr, cit, pàg. 9 i seg.

terminològic, però de gran transcendència quant al respecte del model constitucional de judici just i, més concretament, del dret fonamental a la presumpció d'innocència, no s'entén perquè la Llei integral parla de víctima i agressor, i no de presumpte víctima i presumpte agressor²⁰.

2.3. La necessitat d'una resposta integral contra la violència de gènere

Amb seguiment de les directrius marcades per la Llei 27/2003, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de la violència domèstica, així com pel Projecte de Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere (tant a la redacció inicial que va tenir entrada al Congrés dels Diputats el dia 1 de juliol de 2004, com a la que es va remetre pel Congrés al Senat amb data 18 d'octubre de 2004), la Llei orgànica 1/2004 preten atendre les recomanacions dels organismes internacionals, en el sentit de proporcionar una resposta "global" a la violència que s'exerceix sobre les dones²¹.

²⁰ En aquesta direcció de pensament s'ha manifestat expressament, valorant a la vegada que els judicis ràpids tampoc són el marc idoni per a tractar la violència domèstica, ja que no hi ha temps suficient per organitzar una bona defensa: MARTÍN, P. *La violència domèstica (a fons)*, Món Jurídic, Publicació Informativa de l'Il.lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny 2004, pàg. 23. Per a una anàlisi exhaustiva de la pressumpció d'innocència, veure, per tots, VÁZQUEZ SOTELO, J.L. *La presunción de inocencia y la íntima convicción del tribunal*, Bosch, Barcelona, 1984.

²¹ ABRIL GONZÁLEZ, C. *Violencia doméstica: planteamiento general*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: Protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada por Martín Espino, Colex - Entidad Delegada del Centro de la Universidad Alfonso X el Sabio, Centro Superior de Estudios, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 28; ACEDO NAVAS, L. *Conclusiones del V Seminario de Estudios Jurídicos: Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, a *Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, coordinada por M^a. José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999, pàg. 151-152; FLORES CERDÁN, D. *La mujer víctima de malos tratos: políticas integradas de actuación*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: Protección de las víctimas de malos*

Això obeeix al fet que el problema de la violència de gènere no és un problema exclusivament jurídic. El dret, més concretament, el Dret penal, es presenta només com a un instrument més o menys adequat per a intentar solucionar aquests problemes, però, malauradament, un cop que ja s'han produït. No és possible afrontar aquesta problemàtica des d'un punt de vista unitari, sinó interdisciplinari, on els professionals de cada una de les matèries implicades tinguin com a objectiu el trobar una solució satisfactòria i, sobretot, real i factible, al problema de la violència de gènere²².

tratos, coordinada por Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 86 i seg.; GIMÉNEZ GARCÍA, J. *La habitualidad en el maltrato físico y psíquico. Evolución legislativa y jurisprudencial del art. 153 Código Penal*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 110 i seg.; MARTÍN PALLÍN, J. A. *Derechos humanos y mujeres maltratadas*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: Protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada por Martín Espino, Colex - Entidad Delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 54 i seg.; TERRADILLOS BASOCO, J. M. *Agresiones a la mujer desde la perspectiva jurídico-forense: aspectos jurídicos*, a *Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, coordinada por Mª J. López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999, pàg. 105.

²² En aquest punt té una especial importància l'actuació a nivell local i molt especialment a través de la creació de Plataformes de Dones (es pot posar com exemple la Plataforma de Dones de Blanes que després de dos anys d'actes de sensibilització relacionats amb la dona i la violència de gènere, s'ha constituït el mes de juny de 2004, unint persones i particulars, professionals i entitats sense ànim de lucre, amb un objectiu comú: dinamitzar el municipi per produir canvis socials, per petits que aquests siguin, amb relació al paper de la dona i la vulnerabilitat que pateix per la societat patriarcal en la qual vivim. En el si de la Plataforma s'ha creat la Comissió del protocol d'atenció a les víctimes de violència de gènere. Aquesta comissió està elaborant, actualment, el Circuit d'atenció local en col.laboració amb els diferents serveis i professionals que hi estan implicats. Els fins de la Plataforma són: a) donar atenció a persones que pateixin o hagin patit violència de gènere, en especial dones; b) oferir assessorament integral; i c) dur a terme campanyes de sensibilització).

Aquesta Llei orgànica abasta, a l'igual que succeeix amb el Pla integral de prevenció de la violència de gènere i d'atenció a les dones que la pateixen (2002-2004)²³ i el Programa per l'abordatge integral de les violències contra les dones (2005-2007)²⁴, tots dos de la Generalitat de Catalunya, els aspectes

²³ El 27 d'abril de 2000 el Parlament de Catalunya va aprovar la Moció 15/VI (BOPC núm. 57, de 15 de maig de 2000) per la qual s'instava el Govern de la Generalitat a promoure l'elaboració i presentació d'un Pla Integral de prevenció, atenció i eradicació de la violència de gènere, i a crear una comissió permanent interdepartamental per a l'elaboració, el control i l'avaluació d'aquest Pla. Com a conseqüència d'aquesta moció es va publicar el Decret 26/2001, de 23 de gener, pel qual es crea la Comissió permanent interdisciplinària contra la violència de gènere (DOGC, núm. 3317, de 31 de gener de 2001), i s'hi estableixen els organismes i entitats que l'han de compondre.

Posteriorment, el Parlament de Catalunya va aprovar la Moció 75/VI, sobre la lluita contra la violència domèstica, en sessió del 29 de març de 2001 (BOPC núm. 173, de 17 d'abril de 2001), el qual modifica la composició de la Comissió, amplia les mesures que s'han d'incloure dins del Pla integral de prevenció de la violència de gènere, introdueix l'avaluació contínua del Pla i estableix indicacions pel seu finançament. El Decret 104/2001, de 17 d'abril (DOGC núm. 3379, de 2 de maig de 2001), va introduir les modificacions de la Comissió interdisciplinària previstes en la Moció 75/VI del Parlament abans esmentada, per ampliar-la a tots els Departaments que integren el Govern i incorporar la participació de representants de les associacions que participen en la lluita contra la violència de gènere. Tot tenint en compte que la Moció 75/VI, en el seu paràgraf II, apartat 1, considera que l'Institut Català de la Dona és l'ens responsable de coordinar i posar en pràctica totes les mesures que determina el Pla integral, l'art. 2.1 del Decret 26/2001, de 23 de gener de 2001, disposa que l'Institut Català de la Dona actuarà com a òrgan coordinador de la Comissió Permanent Interdisciplinària contra la violència de gènere. Aquesta disposició es ratifica més tard (el 17 d'abril de 2001) en el Decret 104/2001, que modifica l'anterior.

La Comissió permanent interdisciplinària contra la violència de gènere es va reunir per primera vegada el 27 de febrer de 2001, i acordà el procediment de treball. La composició de la Comissió i el procediment de treball es van modificar d'acord amb les previsions de la Moció 75/VI i el subsegüent Decret 104/2001. La Comissió ha finalitzat els seus treballs el dia 11 de març de 2002, en què acorda presentar al Govern de la Generalitat el Pla integral contra la violència de gènere (2002-2004).

²⁴ Segons l'Eix 6: Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones 2005-2007, elaborat per l'Institut Català de la Dona de la Generalitat de Catalunya, vista la varietat d'elements que interactuen i possibiliten les diferents formes de violència contra les dones, es fa necessari aplicar un model d'anàlisi que tingui en compte aquesta complexitat. Es considera que el model d'anàlisi ecològica aplicat a aquesta problemàtica permetrà actuar en els àmbits

preventius, educatius, socials, assistencials i d'atenció posterior de les víctimes, la normativa civil que incideix a l'àmbit familiar o de convivència on principalment es produeixen les agressions, i el principi de subsidiarietat a les Administracions Públiques. D'igual forma, també s'aborda amb decisió la resposta punitiva que han de rebre totes les manifestacions de violència que aquesta llei regula.

La violència de gènere s'enfoca per la Llei orgànica 1/2004 (a l'igual que succeeix a diferents països de Llatinoamèrica²⁵) de forma "integral i

següents: a) Cultural, desarticulant els diferents paradigmes i sistemes de creences que han legitimat i perpetuat la violència, l'ús del poder econòmic i polític, la utilització de la violència i de les armes com a instruments per a la imposició i la resolució dels conflictes. b) Social, actuant contra els dispositius que han legitimat la utilització d'aquesta violència a través de la impunitat dels que l'exerceixen individualment, però també contra els sistemes que la perpetuen a través de productes culturals difosos pels mitjans de comunicació, així com contra la tolerància social que provoca, entre altres coses, que les dones que es troben en situacions de violència no disposin del recolzament que es mereixen. c) Individual, en tant que si es facilita l'atenció social i terapèutica necessària per a la recuperació de cada dona que ha passat per situacions de violència, no només s'incideix en el seu procés individual de recuperació de les seqüeles de la violència, sinó que es realitza tot un treball de prevenció de nous abusos en altres àrees de la seva vida (laboral, econòmica, social). A més, és important tenir en compte que treballar individualment amb cada dona té efectes directes en els infants que pugui tenir al seu càrrec, en la mesura que qüestiona models de relació afectius i socials basats en la jerarquia i el domini, tot potenciant aspectes relacionats amb la tolerància i el respecte mutu. El nivell d'intervenció proposat facilita una comprensió multicausal i àmplia de les diverses formes de violència, la qual cosa permet identificar la problemàtica que ens ocupa de forma dinàmica, analitzant els diferents factors i nivells que hi interactuen contínuament i possibilitant, així, actuacions dialèctiques en cadascun dels nivells d'intervenció necessaris (prevenció, atenció, coordinació i recerca) i no tan sols amb relació a temes concrets, com ara els recursos. Aquesta visió permetrà, també, considerar l'aspecte biopsicosocial de les violències envers les dones, aspecte que ha de contemplar les múltiples vessants implicades (econòmica, social, política, jurídica, sanitària, educativa, psicològica, etc), atès que les violències contra les dones generen problemes de salut biològics i socials i, per tant, cal poder tractar-los en tota la seva complexitat.

²⁵ A diferents països de Llatinoamèrica s'han elaborat lleis que contemplen tots els aspectes civils, penals i administratius (policials i de serveis socials) per a eradicar aquest tipus de violència (vg. Llei de 15 d'agost de 1989 per a la prevenció i intervenció contra la violència

multidisciplinar". Les actuacions davant d'aquest tipus de violència han de contemplar la multifactorialitat de les causes que generen aquest greu problema social i, per tant, la seva resposta efectiva només es podrà assolir com a conseqüència d'un treball coordinat i transversal entre els diferents Ministeris, Departaments de les Comunitats autònomes, ens locals i entre les diferents institucions i instàncies competents.

En aquesta direcció de pensament resulta especialment gràfic el vot particular a l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny, a l'Avantprojecte²⁶:

"La Ley integral, por ello, sistematiza medidas coordinadas entre los distintos profesionales que tratan a la víctimas, asegurando una mayor agilidad y unificación en la adopción de medidas civiles y

domèstica de Puerto Rico; Llei 26260, de 24 de desembre de 1993, de protecció contra la violència familiar de Perú, modificada el 27 de juny de 1997; Llei 19.325, de 27 d'agost de 1994, de Xile, que estableix normes sobre procediments i sancions relatives a actes de violència domèstica intrafamiliar; Llei 24.417, de protecció contra la violència familiar, d'Argentina; Llei 839, de 14 de novembre de 1995, contra la violència sobre la dona i la família, d'Ecuador; Llei 1674, de Bolívia, contra la violència a la família i domèstica, de 15 de desembre de 1995, Llei 7586, de 1996, contra la violència domèstica, de Costa Rica; Llei 294, de 16 de juliol de 1996, que fixa les normes per a prevenir, solucionar i sancionar la violència intrafamiliar a Colòmbia (modificada més tard per la Llei 575, de 16 de juliol de 2000); Llei d'assistència i prevenció de la VIF, de 26 d'abril, de Mèxic (amb Decret que reforma, addiciona i deroga diverses disposicions del Codi civil, del Codi penal i del Codi de procediment penal per al Districte Federal, de 30 de desembre de 1997); Llei 230, de 19 de setembre de 1996, de Nicaragua; Decret Llei 97, de 24 d'octubre de 1996, per a prevenir, sancionar i eradicar la violència intrafamiliar a Guatemala; Decret Llei 902, de 28 de desembre de 1996, contra la violència intrafamiliar a El Salvador; Llei 24, de 27 de gener de 1997, de la República Dominicana; Llei sobre la violència contra la dona i família, de 3 de setembre de 1998, de Veneçuela; Llei contra la violència domèstica, de 7 d'octubre de 2000, de Paraguai; i la pròpia Constitució de Brasil que reconeix expressament l'existència i prohibició de la violència familiar).

²⁶ Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'Avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 13.

penales, incluidas las de carácter preventivo, evitando la disparidad de criterios. Al mismo tiempo se adoptan medidas educativas que potencian la igualdad de sexos, la lucha contra toda forma de discriminación y elimina los roles sociales establecidos, sin olvidar establecer medidas que garantizan la aplicación adecuada y eficiente de la misma Ley, creando las infraestructuras necesarias y dotando fondos para ello".

Es comença pel procés de socialització i educació. La conquesta de la igualtat i el respecte a la dignitat humana i la llibertat de les persones, han de ser un objectiu prioritari a tots els nivells de socialització. La Llei estableix a continuació mesures de sensibilització i intervenció a l'àmbit educatiu²⁷. Es reforça quant a l'àmbit publicitari una imatge més respectuosa de la igualtat i dignitat de les dones²⁸. Es recolza a les víctimes amb el reconeixement de drets com el de la informació, l'assistència jurídica gratuïta i d'altres de protecció social i recolzament econòmic²⁹. Es proporciona, per tant, una resposta legal integral que inclou tan normes processals com substantives penals i civils³⁰, amb inclusió de la formació oportuna dels operadors sanitaris, policials i jurídics responsables de l'obtenció de les proves i de l'aplicació de la llei. També s'inclouen mesures de sensibilització i intervenció a l'àmbit sanitari per a optimitzar la detecció precoç i l'atenció física i psicològica de les víctimes³¹. D'altra banda, la Llei contempla la protecció dels menors que es troben dins de l'entorn familiar de la dona i que resulten afectats directa o indirectament per la violència que aquesta pateix³² (la protecció dels menors

²⁷ Punt 3.1.1.

²⁸ Punt 3.1.2.

²⁹ Punt 3.2.

³⁰ Punt 3.5.

³¹ Punt 3.1.3.

no es vincula tan sols amb la idea de tutelar els seus drets, sinó també de garantir amb eficàcia les mesures de protecció adoptades quant a la dona).

3. Línies bàsiques de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere

3.1. Mesures de sensibilització, prevenció i detecció

La violència de gènere s'ha d'enfocar d'una forma integral i multidisciplinar. S'ha de començar per un conjunt de mesures preventives relatives a la socialització, educació, publicitat i atenció sanitària³³.

³² Quan es parla de violència a les llars on existeixen menors és possible distingir tres grans nivells: a) violència directa: referida als casos de maltractaments i agressions sexuals directament inferits als menors; b) violència indirecta: quan es parla de la violència psíquica resultat dels maltractaments i agressions de tota mena exercits, generalment, sobre la mare i presenciat pels menors; i c) violència institucional: conceptuada com a victimització secundària i en virtut de la qual es fa menció dels danys físics, psíquics, socials o econòmics originats a la víctima d'un delictes pel funcionament de l'Administració de justícia.

³³ En aquest sentit, però sense poder acceptar moltes de les seves conclusions, veure: BARQUIN SANZ, J. *Algunas medidas preventivas de la violencia contra las mujeres posiblemente menos ineficaces que el aumento de las penas y la disminución de las garantías constitucionales de los acusados*, Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología 03-r2 (2001), pàg. 3 i seg.

Quant a les mesures de prevenció que incorpora el Pla Integral de prevenció de la violència de gènere i d'atenció a les dones que la pateixen (2002-2004) elaborat per la Generalitat de Catalunya (30 d'abril de 2002), cal fer menció, entre d'altres, de les següents: a) Establiment de mesures concretes dirigides específicament als mitjans de comunicació, tant els públics com els privats, per tal d'evitar continguts sexistes o violents en llurs programacions, tenint en compte especialment que la discapacitat, obesitat, etc, no siguin motiu de rebuig o burla; b) continuació de la tasca de sensibilització als mitjans de comunicació i de publicitat per tal de fer desaparèixer les discriminacions directes o indirectes; c) reclamació del compliment del codi

deontològic en el tractament mediàtic de la violència de gènere; d) en la creació de l'observatori de gènere, definició dels paràmetres específics per al seguiment de les informacions relacionades amb la violència de gènere; e) impuls i vigilància per tal que les campanyes d'informació i prevenció de la violència de gènere presentin imatges, missatges i idees publicitàries en positiu, facin palès que les dones tenen possibilitats de sortir d'una situació de violència, i no les mostrin en posició de víctimes; f) promoció de campanyes d'informació a través de tots els mitjans de comunicació, dels serveis i accions coordinades que es duen a terme des dels serveis especialitzats, tant a l'àmbit local com en el nacional, per tal de prevenir i eradicar la violència de gènere; g) difusió per internet d'informació relacionada amb la violència de gènere; h) sensibilització social sobre la problemàtica i la realitat de la violència de gènere, amb una atenció especial al sector de la població infantil i juvenil, perquè aprenguin a detectar la violència i per reforçar-ne la prevenció; i) increment del treball comunitari dels professionals dels cossos de seguretat amb les associacions de veïns i veïnes i amb les associacions de dones per prevenir la violència a la llar i per donar informació sobre la importància de denunciar-la, sobre on es pot adreçar la víctima i sobre les conseqüències de la denúncia; j) organització d'activitats de sensibilització i formació dels partits polítics, sindicats i organitzacions socials representatives en matèria de violència de gènere; k) planificació i adequació de l'extensió de programes de prevenció de la violència de gènere entre els col·lectius de dones immigrants; l) establiment d'un protocol d'actuació de les entitats sanitàries, escolars i tota altra entitat administrativa o judicial per tal d'actuar coordinament i amb eficàcia en la prevenció, detecció i eliminació de les mutilacions genitals a les nenes; m) suport als entes locals perquè en el disseny de les estructures urbanes es tingui en compte la creació d'espais segurs i s'incrementi el potencial de convivència i de seguretat ciutadana; n) impuls dels mitjans de detecció dels fluxos de turisme sexual relacionat amb infants que puguin tenir el seu origen a Catalunya, o) foment de les xarxes d'homes contra la violència de gènere; p) i establiment de mitjans de col·laboració estables entre les entitats administratives i les ONG amb les Oficines del Parlament Europeu i de la Comissió Europea per tal de tenir informació actualitzada dels programes europeus, que incideixin en la prevenció i eradicació de la violència de gènere, i de l'accés als fons estructurals que es puguin aplicar a aquestes mesures de prevenció i eradicació.

Per la seva banda, el Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya 2005-2007 - Eix 6: Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones 2005-2007 té els següents objectius: 1. Difondre, a tots els àmbits comunitaris i socials, les diferents manifestacions de les violències contra les dones i les greus conseqüències (salut física i mental, seguretat, treball, relacions intrafamiliars, transgeneracionalitat de la violència) que aquest fenomen comporta, per tal que totes les persones puguin identificar precoçment el problema i clarament qualsevol situació de violència. 2. Impulsar la conscienciació de la societat civil, a través dels agents socials, implicant-los per tal que adoptin accions contundents envers de la violència. 3. Promoure i donar suport als programes i projectes - de les administracions locals i supramunicipals - de detecció, sensibilització i prevenció davant de les

L'objectiu de les mesures en matèria de prevenció, difusió, sensibilització i detecció és intervenir de manera àmplia en la societat, perquè aquelles

violències contra les dones. 4. Realitzar estratègies d'apoderament dels diferents col·lectius de dones i facilitar totes les informacions adients per tal que puguin identificar la diversitat de situacions d'abús i actuar en conseqüència. 5. Identificar els aspectes de la identitat femenina que generen vulnerabilitat davant de les violències contra les dones i possibilitar la seva transformació mitjançant la posada en marxa d'espais de formació i participació de les dones, tot recolzant els ja existents per tal que puguin incloure continguts preventius de les violències contra les dones i proposin canvis en els elements que generen vulnerabilitat. 6. Incentivar entre les i els responsables públics la necessitat que les diferents administracions assumeixin un compromís ètic i polític, i s'impliquin activament en el rebuig de la violència, mitjançant la implementació de polítiques actives i efectives per a la conscienciació social envers aquesta problemàtica. 7. Donar suport a les iniciatives sorgides des de les associacions i entitats de dones, en relació amb la detecció precoç, la prevenció i la conscienciació social sobre les violències contra les dones. 8. Avançar en el disseny i implementació d'instruments metodològics de prevenció de les violències contra les dones per tal que siguin implementats en la intervenció comunitària realitzada pels Serveis Socials d'Atenció Primària. 9. Desenvolupar estratègies de prevenció de les violències contra les dones en l'atenció primària de Salut. 10. Promoure i impulsar projectes de prevenció de les actituds abusives entre la població jove, per identificar les causes d'aquestes i formentar els valors de la cultura de la pau i la no-violència en les relacions interpersonals. 11. Definir estratègies de sensibilització i prevenció de les violències contra les dones des del sistema educatiu, que permetin un abordatge pluridisciplinari d'aquesta problemàtica. 12. Realitzar estratègies de caràcter preventiu, adreçades a la població masculina que permetin identificar aquells continguts estereotipats en relació amb la masculinitat, que directament o indirectament possibiliten i faciliten les diferents formes d'abús contra les dones. 13. Desenvolupar instruments de sensibilització i prevenció davant de les situacions d'assetjament sexual i moral en l'àmbit laboral i social. 14. Apoderar les dones d'estratègies d'identificació de la violència contra els drets sexuals i reproductius. 15. Divulgar els efectes i conseqüències de determinades pràctiques tradicionals i convencionals perjudicials per a la salut i la sexualitat de les dones i les menors, i que vulnereu els drets humans fonamentals. 16. Visibilitzar els efectes i gravetat de les violències contra les dones derivada dels conflictes armats, per tal de conscienciar la població en general i impulsar actituds de rebuig, de denúncia i de suport a les iniciatives de pau i transformació dels conflictes. 17. Avançar en les estratègies de treball amb els diferents mitjans de comunicació, per tal que s'impliquin en la lluita contra la violència i realitzin un tractament curós d'aquesta greu problemàtica social. 18. Prevenir els mecanismes de generació, transmissió i consolidació de la feminització de la pobresa, l'atur, el treball precari i, en general, tota discriminació econòmica de les dones.

persones que tenen una consciència clara de rebuig a la violència de gènere vegin reforçada la seva actitud i aquelles altres que en tenen una visió indiferent i permissiva entenguin la gravetat dels fets i considerin la violència de gènere absolutament inacceptable. En aquest sentit, resulta especialment gràfic l'art. 3 de la Llei orgànica 1/2004, quan disposa que:

"1. Desde la responsabilidad del Gobierno del Estado y de manera inmediata a la entrada en vigor de esta Ley, con la consiguiente dotación presupuestaria, se pondrá en marcha un Plan Nacional de Sensibilización y Prevención de la Violencia de Género que como mínimo recoja los siguientes elementos:

Que introduzca en el escenario social las nuevas escalas de valores basadas en los derechos y libertades fundamentales y de la igualdad entre hombres y mujeres, así como el ejercicio de la tolerancia y de la libertad dentro de los principios democráticos de convivencia, todo ello desde la perspectiva de las relaciones de género.

Dirigido tanto a hombres como a mujeres, desde un trabajo comunitario e intercultural.

Que contemple un amplio programa de formación complementaria y reciclaje de los profesionales que intervienen en estas situaciones.

Controlado por una Comisión de amplia participación, que se creará en un plazo máximo de un mes, en la que se ha de asegurar la presencia de los afectados, las instituciones, los profesionales y de personas de reconocido prestigio social relacionado con el tratamiento de estos temas.

2. Los poderes públicos, en el marco de sus competencias, impulsarán además campañas de información y sensibilización específicas con el fin de prevenir la violencia de género.

3. Las campañas de información y sensibilización contra esta forma de violencia se realizarán de manera que se garantice el acceso a las mismas de las personas con discapacidad".

D'altra banda, l'objectiu de les mesures d'educació i formació és doble: en primer lloc, quant a l'educació, comporta la inclusió en els currículums explícits

i implícits, de conceptes, procediments i actituds favorables al diàleg i a la convivència, i absolutament contraris a la violència, especialment de gènere, de manera que la coeducació no signifiqui només una educació de nens i nenes o nois i noies junts, sinó una posició activa d'estímul a favor de la igualtat d'opcions i de l'eliminació de diferències limitadores de qualsevol tipus; i en segon lloc, pel que fa a les mesures de formació, es tracta d'assegurar que totes les persones que intervenen professionalment en l'atenció i en l'orientació de les persones víctimes de la violència tinguin els coneixements necessaris i l'actitud adequada.

Finalment, dins de la prevenció de la violència de gènere no podem oblidar el paper que correspon tant a les mesures de salut (l'objectiu és que l'atenció sanitària, entesa en el sentit més ampli, sigui l'adequada i enllaci sense entrebancs amb altres formes d'atenció, sempre que sigui necessari), com a les mesures en matèria de detecció i control estadístic (la seva finalitat consisteix a disposar d'informacions i estudis que permetin conèixer la situació i la seva evolució en temps, espais i entorns específics, així com fer possible la formulació de propostes per incidir positivament en la lluita contra la violència de gènere)³⁴.

³⁴ Dins de les mesures de detecció i control estadístic que incorpora el Pla integral de la Generalitat de Catalunya quant a la prevenció de la violència de gènere i l'atenció a les dones que la pateixen (2002-2004), cal fer menció, entre d'altres: a) A partir de la informació facilitada pels organismes i entitats que intervenen en els casos de violència de gènere, elaboració d'estadístiques pròpies de Catalunya, en l'àmbit comarcal o local, sobre la prevalença real de la violència, que facilitin l'anàlisi de les causes i l'elaboració de mètodes fiables de detecció, per tal de permetre la prevenció i eradicació de la violència de gènere; b) en l'enquesta de Seguretat Pública de Catalunya, incorporació de mòduls que facilitin el coneixement dels incompliments familiars i de les situacions de la dona com a víctima, inclús, si és el cas, el nivell de discapacitat; c) en l'enquesta sobre la qualitat de vida en els centres de treball, inclusió de mòduls que facilitin la informació necessària sobre l'assetjament sexual; d) en les enquestes sobre la joventut i sobre la violència en els centres docents, inclusió de mòduls que facin la informació sobre agressions a les noies; e) elaboració d'un estudi que analitzi les causes de violència, tenint en compte tots els aspectes socials i psicològics que hi intervenen: l'educació, els mitjans de comunicació, el llenguatge, el treball, la sanitat i els derivats de la situació de desigualtat entre gèneres; f) suport als estudis i investigacions que tinguin relació directa amb la violència de gènere; g) realització d'investigacions sobre "bones pràctiques" en relació amb

3.1.1. Educació

Els aspectes educatius són la base d'una convivència assentada sobre uns valors de respecte i reconeixement de la dignitat de les dones. A l'hora de prevenir les agressions contra les dones cal començar, doncs, per l'àmbit educatiu, que no tan sols abarca l'escola, sinó també la família i sobretot, els mitjans de comunicació. Si no es duu a terme una modificació de la societat i els seus valors, podrà haver una modificació del dret i de les diferents normes quant al control formal, però no l'haurà en relació al control informal, la qual cosa farà que la força social i l'aplicació d'aquestes normes provoquin la continuació de la desigualtat³⁵.

la prevenció i l'eradicació de la violència de gènere; h) elaboració d'un estudi de noves formes de protecció de les víctimes de violència de gènere; i) incorporació de l'especificitat del col·lectiu de dones immigrants en els estudis sobre violència de gènere, amb indicació de la nació de procedència; j) promoció d'estudis psicològics i sociològics per disposar de més anàlisis i coneixements sobre el perfil de les persones agressores; i k) estudi de la incidència, composició i problemes específics de la prostitució forçada a Catalunya.

D'igual forma, el Programa de la Generalitat de Catalunya per a l'abordatge integral de les violències contra les dones (2005-2007) pretén convertir la informació en coneixement per tal de poder planificar estratègies que tinguin un impacte real sobre la realitat, tot promovent línies de recerca per aprofundir sobre la naturalesa, causes, conseqüències i noves propostes d'intervenció que permetin avançar en l'eradicació de la violència. Així els seus objectius quant a recerca i coneixement de la realitat fan referència a: 1. Desenvolupar sistemes que permetin disposar de forma permanent de dades i informacions actualitzades sobre les violències sobre les dones. 2. Desenvolupar la investigació sobre el fenomen de les diferents violències contra les dones, el seu abast real, les seves causes, conseqüències, formes de manifestar-se, efectes i seqüeles en la salut de les dones i sobre la percepció social del fenomen. 3. Fomentar recerques que permetin la millora dels serveis d'atenció a les dones que pateixen la violència en tots els àmbits. 4. Facilitar l'accés a informació especialitzada, així com la recerca sobre la violència contra les dones. 5. Investigar si els diferents programes adreçats als homes, ja siguin de tractament, de dispositius electrònics, etc., garanteixen la seguretat i protecció de les dones que han patit o pateixen situacions de violència, i proposar alternatives de millora. 6. Realitzar les recerques que permetin identificar l'impacte de pràctiques comunicatives sexistes. 7. Conèixer les formes que adopta la violència econòmica i els efectes que té sobre les condicions de vida de les dones.

El sistema educatiu espanyol haurà d'incloure entre les seves finalitats la formació relativa a l'obligat respecte dels drets i llibertats fonamentals i d'igualtat entre homes i dones, així com l'exercici de la tolerància i la llibertat dins dels principis democràtics de convivència. D'altra banda, el sistema educatiu també haurà d'incloure, dins del marc dels seus principis de qualitat, l'eliminació dels obstacles entre homes i dones i la formació per a la prevenció dels conflictes i per a la seva resolució pacífica (art. 4.1 LO 1/2004).

Aquests principis i valors del nostre sistema educatiu s'hauran de respectar a tots els nivells educatius (educació infantil³⁶, educació primària³⁷, educació secundària obligatòria³⁸, batxillerat i formació professional³⁹, educació per a adults⁴⁰ i universitat⁴¹). Per aquesta raó, precisament, la Llei orgànica 1/2004

³⁵ LORENTE ACOSTA, M. *Síndrome de agresión a la mujer. Síndrome de maltrato a la mujer, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer, obr, cit, pàg. 66.*

³⁶ L'Educació infantil contribuirà a desenvolupar l'aprenentatge a la resolució pacífica dels conflictes (art. 4.2 LO 1/2004).

³⁷ L'Educació primària contribuirà a desenvolupar a l'alumnat la seva capacitat per a adquirir habilitats a la resolució pacífica dels conflictes i per a comprendre i respectar la igualtat entre sexes (art. 4.3 LO 1/2004).

³⁸ L'Educació Secundària Obligatòria contribuirà a desenvolupar a l'alumnat la capacitat per a relacionar-se amb els altres de forma pacífica i per a conèixer, valorar i respectar la igualtat d'oportunitats entre homes i dones (Art. 4.4 LO 1/2004).

³⁹ El Batxillerat i la Formació Professional contribuiran a desenvolupar a l'alumnat la capacitat per a consolidar la seva maduresa personal, social i moral, la qual cosa els hi permetrà actuar de forma responsable i autònoma i per analitzar i valorar críticament les desigualtats de sexes i fomentar la igualtat real i efectiva entre homes i dones (Art. 4.5 LO 1/2004).

⁴⁰ L'Ensenyament per a adults inclourà dins dels seus objectius el desenvolupament d'activitats relacionades amb la resolució pacífica de conflictes i el foment del respecte a la dignitat de les persones i a la igualtat entre homes i dones (Art. 4.6 L 1/2004).

incorpora un conjunt de Disposicions addicionals dirigides a modificar la Llei orgànica reguladora del dret a l'educació de 1985 (tercera); la Llei orgànica 1/1990, d'ordenació general del sistema educatiu (quarta); la Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l'educació (cinquena); i garantir l'escolarització immediata dels fills quan la violència patida per la dona motivi el seu canvi de residència (dissetena).

Ara bé, per assolir els objectius educatius necessaris per poder parlar d'una genuïna tutela integral de la violència de gènere, la Llei integral inclou d'altres mesures: escolarització immediata dels fills que es vegin afectats per un canvi de residència derivat d'actes de violència de gènere (art. 5); eliminació dels materials educatius dels estereotips sexistes o discriminatoris (art. 6); formació inicial i permanent del professorat quant a la defensa de la igualtat entre homes i dones i la resolució pacífica dels seus conflictes (art. 7); participació dins dels Consells Escolars de persones capacitades per a impulsar la igualtat real entre sexes (art. 8); i actuació eficaç de la inspecció educativa a l'hora de vetllar pel compliment i aplicació de tots els valors integrats dins del sistema educatiu i que estan orientats a assolir la igualtat real entre homes i dones (art. 9).

3.1.2. Publicitat i mitjans de comunicació

D'acord amb la Llei 34/1988, de 11 de novembre, general de publicitat, es considera il·lícita tota aquella publicitat on es faci servir la imatge de la dona amb caràcter vexatori o discriminatori⁴². En aquest sentit, la Llei orgànica

⁴¹ Les Universitats inclouran i fomentaran a tots els seus àmbits acadèmics la formació, docència i investigació a la igualtat de gènere i a la no discriminació de forma transversal (Art. 4.7 LO 1/2004).

⁴² Concretament, la Disposició addicional sisena de la Llei orgànica 1/2004 incorpora la modificació de l'art. 3, lletra a), de la Llei 34/1988, de 11 de novembre, general de publicitat: *"Es il·lícita: a) La publicidad que atente contra la dignidad de la persona o vulnere los valores o derechos reconocidos en la Constitución, especialmente, a los que se refieren sus artículos 18 y 20, apartado 4. Se entenderán incluidos en la previsión anterior los anuncios que presenten a las mujeres de forma vejatoria, bien utilizando particular y directamente su cuerpo o partes del mismo como mero objeto desvinculado del producto que se pretende promocionar, bien su*

1/2004 disposa que la legitimació activa per a sol·licitar el cessament o rectificació d'aquestes manifestacions il·lícites de publicitat correspon, dins del termes utilitzats per la Llei 34/1988, a la Delegació Especial del Govern contra la violència sobre la dona, l'Institut de la Dona o l'òrgan competent dins de cada Comunitat autònoma, el Ministeri Fiscal, les associacions de consumidors i usuaris i totes aquelles altres que tinguin com a únic objectiu la defensa dels interessos de la dona (art. 12).

En la mateixa línia d'actuació, l'art. 13 estableix que les Administracions Públiques seran les encarregades de vetllar pel compliment estricte de la legislació relativa a la protecció i salvaguarda dels drets fonamentals, amb especial atenció a l'eradicació d'aquelles conductes que afavoreixen situacions de desigualtat de les dones a tots els mitjans de comunicació social.

Aquest precepte pot considerar-se innecessari ja que tots els particulars i poders públics estan obligats al respecte i tutela dels drets i llibertats d'acord amb la pròpia Constitució i la resta de l'ordenament jurídic. Ara bé, a diferència de la dicció literal de l'avantprojecte ("els mitjans de comunicació de titularitat pública hauran de vetllar per la protecció i salvaguarda de la igualtat home-dona, evitant tot tipus de discriminació"), el ben cert és que l'actual redacció de l'art. 13 incorpora, encertadament, la referència a que seran tots els mitjans de comunicació social (no només els públics sinó també els privats) els que hauran de vetllar per la protecció i respecte de la igualtat entre homes i dones.

Només així es pot parlar d'una veritable "protecció integral" de la dona on, d'una banda, l'ens públic al que correspon vetllar per a que els mitjans audiovisuals compleixin les seves obligacions haurà d'adoptar, sens perjudici de les possibles actuacions d'altres entitats, les mesures oportunes per assegurar a la dona un tracte respectuós amb els principis i valors constitucionals (art. 11); i, d'altra, els mitjans de comunicació fomentaran la

imagen asociada a comportamientos estereotipados que vulneren los fundamentos de nuestro ordenamiento coadyudando a generar la violencia a que se refiere la Ley orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género".

protecció i salvaguarda de la igualtat entre home i dona, evitant tota discriminació (art. 14)⁴³.

3.1.3. Sanitat

A l'àmbit sanitari es contemplen tant actuacions de detecció precoç i recolzament assistencial a les víctimes, com l'aplicació dels protocols sanitaris davant de les agressions derivades de la violència de gènere. Així, l'art. 15 de la LO 1/2004 disposa que:

"1. Las Administraciones sanitarias, en el seno del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud, promoverán e impulsarán actuaciones de los profesionales sanitarios para la detección precoz de la violencia de género y propondrán las medidas que estimen necesarias a fin de optimizar la contribución del sector sanitario en la lucha contra este tipo de violencia.

2. En particular, se desarrollarán programas de sensibilización y formación continuada del personal sanitario con el fin de mejora e impulsar el diagnóstico precoz, la asistencia y la rehabilitación de la mujer en las situaciones de violencia de género a que se refiere esta Ley.

3. Las Administraciones educativas competentes asegurarán que en los ámbitos curriculares de las licenciaturas y diplomaturas, y en los programas de especialización de las profesiones sociosanitarias se incorporen contenidos dirigidos a la capacitación para la prevención, la detección precoz, intervención y apoyo de las víctimas de esta forma de violencia.

⁴³ La difusió de les informacions relatives a la violència sobre la dona garantirà, amb l'adequada objectivitat informativa, la defensa dels drets humans, la llibertat i dignitat de les dones víctimes de violència i dels seus fills. En particular, es tindrà molt de compte amb el tractament gràfic d'aquestes informacions.

4. En los planes Nacionales de Salud que procedan se contemplará un apartado de prevención e intervención integral de la violencia de género".

D'altra banda, es planteja la creació dins del Consell Interterritorial del Sistema Nacional de Salut d'una Comissió encarregada de recolzar tècnicament, coordinar i evaluar les mesures sanitàries fixades a la Llei⁴⁴. En aquest sentit podria resultar convenient potenciar l'aplicació dels protocols sanitaris normalitzats ja existents i aprovats pel Consell Interterritorial del Sistema Nacional de Salut dins dels quals els professionals sanitaris han de deixar constància concreta i precisa de la detecció precoç de la violència sobre la dona⁴⁵. Aquests protocols tenen una extraordinària importància a l'hora de facilitar a les víctimes la denúncia i als òrgans jurisdiccionals i equips col.laboradors la valoració oportuna dels primers signes constatables de violència.

Quant a Catalunya, dins de la línia estratègica d'Atenció que n'incorpora el Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones 2005-2007 de la Generalitat de Catalunya, un dels seus objectius més importants consisteix, precisament, a consolidar, avançar, consensuar i unificar un model d'atenció sanitària que consideri els aspectes biopsicosocials en la detecció i

⁴⁴ Art. 16 LO 1/2004: *"En el seno del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud se constituirá, en el plazo de un año desde la entrada en vigor de la presente Ley, una Comisión contra la violencia de género que apoye técnicamente y oriente la planificación de las medidas sanitarias contempladas en este capítulo, evalúe y proponga las necesarias para la aplicación del protocolo sanitario y cualesquiera otras medidas que se estimen precisas para que el sector sanitario contribuya a la erradicación de esta forma de violencia. La Comisión contra la violencia de género del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud estará compuesta por representantes de todas las Comunidades Autónomas con competencia en la materia. La Comisión emitirá un informe anual que será remitido al Observatorio Estatal de la Violencia sobre la Mujer y al Pleno del Consejo Interterritorial".*

⁴⁵ Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la Llei orgànica integral de mesures contra violència exercida sobre la dona, pàg. 28.

atenció de qualitat a les dones que estan patint processos de violència. Entre les mesures a adoptar per assolir el compliment d'aquest objectiu cal destacar les següents:

- a) Millorar el protocol específic per a dones que pateixen violència, que faciliti pautes per a la detecció precoç, abordatge i seguiment de casos i que estructurari les actuacions de les i dels diferents professionals.
- b) Incloure formalment i organitzativament, en tots els circuits d'atenció i coordinació, respecte als maltractaments, tot el personal de la xarxa primària i hospitalària per tal de millorar la detecció precoç dels processos de violència.
- c) Elaborar i establir un informe mèdic únic que reculli els efectes biopsicosocials i la coordinació entre els diferents nivells assistencials, que fixi els criteris per a la seva tramitació i que contempli el registre de casos preservant la confidencialitat.
- d) Facilitar l'assistència, quan pertoqui, a judicis i altres procediments legals, a les i els metges que han detectat processos de violència i que n'han fet l'informe pertinent, tot protegint la seva confidencialitat.
- e) Establir mecanismes per a la implantació i compliment del protocol i l'informe de lesions de forma homogènia a tota la xarxa assistencial del Servei Català de la Salut i centres concertats.
- f) Elaborar un protocol de diagnòstic per detectar les conseqüències sobre la salut biopsicosocial, derivades dels maltractaments, en l'atenció primària de salut.
- g) Consolidar la formació específica en matèria de violència contra les dones i en estratègies d'intervenció envers d'aquesta, dirigida a les i els professionals, tant de l'àmbit sanitari com dels serveis socials, dels diferents

models d'atenció del sistema català de la Salut (centres d'Atenció Primària, unitats de Salut mental, hospitals, unitats d'urgència, etc.).

- h) I incloure en els programes d'atenció a la salut sexual i reproductiva, en els centres de planificació familiar, i als programes d'atenció a joves una línia específica de detecció de les situacions de violència contra les dones. Aquests programes específics haurien d'estar convenientment coordinats amb l'atenció primària de salut.

3.2. Drets de les víctimes de la violència de gènere

La informació, l'assistència social integral i l'assistència jurídica a les víctimes de violència de gènere, contribueixen a fer reals i efectius els seus drets constitucionals a la integritat física i moral, a la llibertat i seguretat i a la igualtat i no discriminació per raó de sexe. En aquest punt, precisament, cal posar de manifest que una modificació introduïda al Senat implica l'aplicació de la Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere a "totes" les víctimes d'aquest tipus de violència, "amb independència del seu origen, religió o circumstància personal o social". La introducció d'aquesta modificació (art. 17.1), pretén evitar la desprotecció a la qual restaven sotmeses, segons la redacció del text que va remetre el Congrés, les immigrants irregulars.

Al Títol II de la Llei orgànica, relatiu als drets de les dones víctimes de violència, dins del seu capítol I, es garanteix el dret d'accés a la informació i a la assistència social integrada, a través de serveis d'atenció permanent, urgent i amb especialització de prestacions i multidisciplinarietat professional. També es reconeix el dret a l'assistència jurídica gratuïta, amb l'objectiu de garantir a aquelles víctimes amb recursos insuficients per a litigar (i als perjudicats en cas de mort de la víctima) una assistència lletrada a tots els processos i procediments, relacionats amb la violència de gènere, als quals hi siguin part, assumint una mateixa direcció lletrada la seva assistència a tots els processos.

D'altra banda s'estableixen un conjunt de mesures de protecció a l'àmbit social, a través de la modificació del Reial Decret Legislatiu 1/1995, de 24 de març, que aprova el text refós de la Llei de l'estatut dels treballadors, per a justificar les absències del lloc de treball de les víctimes de violència de gènere, afavorir la seva mobilitat geogràfica, la suspensió amb reserva del lloc de treball i l'extinció del lloc de treball. I en aquesta mateixa direcció s'han previst tant una sèrie de mesures de recolzament a les funcionàries públiques que pateixen formes de violència de gènere, a través de la modificació dels preceptes oportuns de la Llei 30/1984, de 2 d'agost, de mesures per a la reforma de la funció pública; com ajudes econòmiques dirigides a oferir a aquelles víctimes de violència de gènere que no gaudeixen de recursos suficients i plantegen problemes d'inserció professional.

3.2.1. Dret a la informació

Les dones víctimes de violència de gènere tenen dret a rebre plena informació i assessorament adequat a la seva situació personal, a través dels serveis, organismes i oficines que puguin disposar les Administracions Públiques. Aquesta informació farà referència tant a les mesures de protecció i seguretat i els drets i ajudes a les víctimes, com a tot allò relatiu al lloc de prestació dels serveis d'atenció, emergència, recolçament i recuperació integral (art. 17.1 LO 1/2004).

Quant a les dones amb discapacitat que hagin estat víctimes d'aquest tipus de violència, l'art. 18.2 ens diu expressament que se les haurà de garantir, a través dels mitjans necessaris, l'accés integral i comprensible a la informació sobre els seus drets i recursos⁴⁶.

⁴⁶ Una previsió molt semblant s'incorpora a l'art. 18.3 quant a les dones víctimes de violència de gènere que per les seves circumstàncies personals i socials puguin tenir una major dificultat per a l'accés integral a l'informació.

3.2.2. Dret a l'assistència social integral

Les dones víctimes de violència de gènere tenen dret a serveis socials d'atenció, d'emergència, de recolçament, d'acollida i de recuperació integral (art. 19.1 LO 1/2004). L'organització d'aquests serveis per part de les comunitats autònomes i les corporacions locals respondrà als principis d'atenció personal, actuació urgent, especialització de prestacions i multidisciplinarietat professional⁴⁷. I aquests serveis, que podran sol·licitar del jutge les mesures urgents que entenguin necessàries, actuaran de forma coordinada i en col·laboració amb els Cossos de Seguretat, els jutges de violència sobre la dona, els serveis sanitaris i les institucions encarregades de prestar assistència jurídica a les víctimes de l'àmbit geogràfic que correspongui (art. 19.4).

Ara bé, aquest dret a l'assistència social integral que també correspon als menors que es trobin sota la pàtria potestat o guarda i custòdia de la persona que ha rebut l'agressió (art. 19.5), necessita, com és lògic, de les oportunes aportacions de recursos financers per poder fer front a l'atenció multidisciplinària de les víctimes de violència de gènere (art. 19.6).

Dins del marc d'aquesta assistència social integral resulta especialment gràfic a Catalunya tant el que disposa el Pla integral de prevenció de la violència de gènere i d'atenció a les dones que la pateixen (2002-2004) de la Generalitat:

- a) Inclusió, en la normativa sobre els ajuts públics i l'accessibilitat en matèria d'habitatge, de disposicions que facilitin l'ús d'habitatges en règim de lloguer per part de les dones que han estat víctimes de violència de gènere.

⁴⁷ Aquesta atenció multidisciplinària implica especialment: a) informació a les víctimes, b) atenció psicològica, c) recolçament social, d) seguiment de les reclamacions dels drets de la dona, e) ajuda educativa a la unitat familiar, f) formació preventiva als valors de la igualtat dirigida al seu desenvolupament personal i l'adquisició d'habilitats quant a la resolució no violenta dels conflictes, i g) recolçament a la formació i inserció laboral.

- b) Agilització dels tràmits per tal que les dones que pateixen violència de gènere, depenen econòmicament del marit i marxen de la llar, puguin rebre, amb caràcter temporal, un ajut econòmic d'emergència a càrrec de les assignacions del PIRMI o d'altres programes.
- c) Impuls de la creació d'un fons destinat a cobrir la pensió mínima per a les dones que, en casos de separació per causa de violència, no perceben, per incompliment, la pensió establerta a la sentència.
- d) Control efectiu i ampliació dels convenis amb els Col·legis d'Advocats, per tal de garantir l'assistència jurídica a les persones que són víctimes de maltractaments.
- e) Establiment o manteniment de convenis amb ONG que garanteixin els serveis de traducció, per tal de donar suport lingüístic a les dones immigrants que el necessitin, durant tot el procediment, tant administratiu com judicial.
- f) Coordinació amb l'Administració Local en l'elaboració del mapa de serveis actuals: centres d'acollida, pisos de suport, centres d'urgència, punts de trobada i recursos externs.
- g) Impuls a la creació per part de l'Administració Local, de centres d'urgència d'àmbit comarcal per a l'atenció de dones víctimes de violència de gènere, d'estada limitada, amb possibilitat d'acollida a la resta de la família i dotació de personal preparat.
- h) Manteniment i ampliació de programes, inclosos els de llarga durada, de rehabilitació psicosocial de les dones víctimes de violència de gènere i dels fills i filles que viuen aquesta situació.
- i) Millora i ampliació de canals d'informació i de coordinació entre els diferents serveis i professionals que, en el mateix àmbit territorial, treballen en l'assistència a les dones víctimes de maltractaments.

- j) Elaboració d'un pla d'inserció laboral, amb la col.laboració del personal tècnic d'inserció, d'ocupació i d'atenció a la víctima, per tal de facilitar la seva reinserció social i laboral.
- k) Coordinació, en un mateix circuit, dels serveis assistencials, locals i nacionals, tant jurídics com de primera intervenció en crisi: policia, professionals de l'atenció psicològica, etc., per aconseguir un tractament integral, que eviti la victimització secundària.
- l) Establiment de mesures d'atenció integral adequades a les diversitats físiques, psíquiques o culturals de les dones víctimes de violència de gènere.
- m) Impuls de la revisió de les normes de Seguretat Social per tal que siguin favorables a les víctimes de violència de gènere.
- n) I impuls de les reformes de la legislació laboral necessàries per tal de prevenir i penar en forma més adequada la persecució sexual i l'aïllament moral en el treball;

com la línia estratègica sobre Atenció del Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones 2005-2007, de la Generalitat de Catalunya:

- a) Facilitar a les dones que pateixen la violència domèstica, així com als seus fills i filles, mesures específiques de suport que els permetin identificar la situació de violència, prendre decisions, i accedir als serveis d'atenció, per tal de recuperar-se de les seqüeles produïdes per aquesta situació en els diferents àmbits (personal, econòmic, social i laboral i de salut).
- b) Establir partides econòmiques específiques, de tramitació urgent, que cobreixin les despeses derivades de les responsabilitats familiars no compartides, per a les dones que es trobin en alguna fase del procés de ruptura d'una situació de violència domèstica (pensiones impagades, etc.).

- c) Facilitar a les dones informació, assessorament i atenció que les permeti indentificar, fer front i recuperar-se de les situacions d'assetjament sexual i moral en totes els àmbits, especialment al laboral.
- d) Desenvolupar programes de suport a la reintegració laboral de les dones que s'han vist obligades a canviar o abandonar el seu lloc de treball, o que ho hagin decidit per haver patit aquesta forma de violència.
- e) I treballar estratègies adients per tal de potenciar els drets laborals i socials de les dones, i corregir els mecanismes de generació, transmissió i consolidació de la feminització de la pobresa, l'atur, el treball precari i, en general, tota discriminació econòmica de les dones.

3.2.3. Dret a l'assistència jurídica gratuïta

Les dones víctimes de violència de gènere que acreditin la seva insuficiència de recursos econòmics per a litigar, en els termes de la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta⁴⁸, tenen dret a la defensa i representació gratuïtes per advocat i procurador a tots els processos i procediments administratius que tinguin la seva causa directa o indirecta a la violència patida⁴⁹. I en tot cas, com es dedueix de l'art. 20.1 de la Llei orgànica 1/2004, i la Disposició final sexta d'aquesta Llei, de modificació de l'apartat 5 de l'art. 3 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, no serà necessari que:

⁴⁸ Per a una anàlisi d'aquesta Llei, veure, per tots: VALLESPÍN PÉREZ, D. *La asistencia jurídica gratuita en el proceso civil tras su reforma por Ley 1/1996*, Justicia, 1997 (4), pàg. 1075 i seg. Quant a la valoració del cost del procés i la seva importància constitucional (LOZANO-HIGUERO PINTO, M. *Constitución y proceso: el principio de imposición de costas*, Universidad de León, Servicio de Publicaciones, León, 1987).

⁴⁹ El mateix dret correspon també als drethavents en cas de mort de la víctima (art. 20.1 Llei orgànica 1/2004).

"...las víctimas de violencia de género acrediten previamente carecer de recursos cuando soliciten defensa jurídica gratuita especializada, que se les prestará de inmediato, sin perjuicio de que si no se les reconoce con posterioridad el derecho a la misma, éstas deban abonar al abogado los honorarios devengados por su intervención".

A tots aquests casos una mateixa direcció lletrada assumirà la defensa de la víctima. I els Col·legis d'Advocats, quan exigeixin per a l'exercici del torn d'ofici cursos d'especialització, hauran d'assegurar una formació específica que faciliti l'exercici professional d'una defensa eficaç quant a la matèria relativa a la violència de gènere (art. 20.3). D'igual forma, els Col·legis d'Advocats també hauran d'adoptar les mesures necessàries per a la designació urgent del lletrat d'ofici als procediments seguits com a conseqüència de la violència de gènere (art. 20.4).

És evident que la Llei integral suposa un important pas endavant en aquesta matèria. Ara bé, això no s'ha d'entendre, en cap moment, com a un obstacle a l'hora de defensar l'extensió de l'assistència jurídica gratuïta també a la informació prèvia a qualsevol actuació processal, a través de l'elaboració dels convenis que siguin oportuns amb els col·legis professionals i les administracions públiques.

D'igual forma, com es pot llegir al vot particular formulat a l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona⁵⁰, la previsió del dret a l'assistència jurídica gratuïta quant a les víctimes de violència de gènere, hauria de completar-se amb una referència expressa a l'art. 21 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, ja que en aquests casos de violència sobre la dona, és on més justificat està el que l'òrgan judicial assegurui de forma

⁵⁰ Vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 30.

immediata els drets de defensa i representació, no només del denunciat sinó també de la víctima i, per tant, en atenció a les circumstàncies i urgència del cas concret, s'ha de dictar una resolució motivada per a sol·licitar dels col·legis professionals la designació provisional de l'advocat i del procurador, tramitant-se a continuació aquesta sol·licitud segons el ja previst a la llei.

3.2.4. Drets laborals i prestacions de la Seguretat Social

Segons l'art. 21.1 LO 1/2004, la treballadora víctima de violència de gènere tindrà dret, segons el que disposa l'Estatut dels Treballadors, a la reducció o a la reordenació del seu temps de treball, a la mobilitat geogràfica, al canvi de centre de treball, a la suspensió de la relació laboral amb reserva del lloc de treball i l'extinció del contracte de treball⁵¹.

Aquelles empreses que formalitzin contractes interins per a substituir a les treballadores víctimes de violència de gènere que hagin suspès el seu contracte de treball o exercitat el seu dret a la mobilitat geogràfica o al canvi de centre de treball, tindran dret a una bonificació del 100% de les quotes empresarials a la Seguretat Social per contingències comuns, al llarg de tot el període de suspensió de la treballadora substituïda o de sis mesos en els casos de mobilitat geogràfica o canvi del centre de treball⁵².

D'altra banda, les absències o faltes de puntualitat al treball que vinguin motivades per la situació física o psicològica derivada de la violència de gènere es consideraran justificades, quan així ho determinin els serveis socials d'atenció o els serveis de salut, sens perjudici de que aquestes absències

⁵¹ La suspensió i l'extinció del contracte de treball donaran lloc a la situació legal d'atur. El temps de suspensió es considerarà com a temps de cotització efectiva als efectes de les prestacions de la Seguretat Social i de l'atur (Art. 21.2 LO 1/2004).

⁵² La reincorporació de la treballadora es farà en les mateixes condicions ja existents al moment de la suspensió del contracte de treball (Art. 21.3 LO 1/2004).

s'hagin de comunicar per part de la treballadora a l'empresa el més aviat que sigui possible (art. 21.4).

La Llei orgànica de protecció integral també pensa a la situació particular de les treballadores per compte pròpia víctimes de violència de gènere. Així, el seu art. 21.5 disposa que quan aquestes dones cessin a la seva activitat per fer efectiva la seva protecció o el seu dret a l'assistència social integral, veuran suspesa la seva obligació de cotització al llarg de sis mesos⁵³.

Finalment, s'inclou dins de la nova regulació tant un programa específic d'ocupació per a les víctimes de violència de gènere inscrites com a demandants d'ocupació (art. 22), com la necessitat d'acreditar la situació de violència de gènere exercida sobre les treballadores per a gaudir dels drets laborals i prestacions de la Seguretat Social que s'acaben d'esmentar (art. 23).

Quant a aquesta acreditació, sembla perfectament justificat el que s'acrediti la concurrència de les circumstàncies que donen lloc al reconeixement dels drets laborals i de Seguretat Social que corresponen a les treballadores i funcionàries víctimes de violència de gènere amb l'ordre de protecció a favor de la víctima o, al seu defecte, a través de l'informe del Ministeri Fiscal on s'indiqui l'existència d'indicis segons els quals l'actor és víctima de violència de gènere. Això respon al fet que el Ministeri Fiscal, segons el seu propi Estatut orgànic, té atribuïda la defensa de la legalitat i dels drets dels ciutadans i ha de vetllar per la protecció processal de les víctimes, amb la promoció dels mecanismes existents per a que aquestes rebin el recolzament i l'assistència de forma efectiva⁵⁴.

⁵³ Aquests sis mesos les hi seran considerats de cotització efectiva a les prestacions de la Seguretat Social i la seva situació serà considerada com assimilada a l'alta.

⁵⁴ Vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 juny de 2004, sobre l'avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 29 i seg.

Aquestes mesures, conseqüència immediata dels drets que hi tenen reconeguts les dones treballadores i funcionàries, s'han d'adoptar el més aviat possible, ja que si no fos així es perdria bona part de la seva eficàcia. Per tant, no és aconsellable haver d'esperar una resolució judicial en aquest sentit, com pot ser la interlocutòria de processament o d'obertura del judici oral. Ara bé, la simple incoació del procediment, per sí sola, no és indicativa de l'existència d'indicis de violència sobre la dona⁵⁵.

Per a assolir tots aquests objectius vinculats amb els drets laborals i prestacions de la Seguretat Social, la LO 1/2004 incorpora tant la modificació de la Llei de l'Estatut dels Treballadors, text refós aprovat per RDL 1/1995, de 24 de març (Disposició addicional setena) i de la Llei general de la Seguretat Social, text refós aprovat per RDL 1/1994, de 20 de juny (Disposició addicional vuitena); com la previsió relativa a la necessitat de coordinar els serveis públics de col·locació (Disposició addicional setzena)⁵⁶.

3.2.5. Drets de les funcionàries públiques

La funcionària víctima de violència de gènere tindrà dret a la reducció o a la reordenació del seu temps de treball, a la mobilitat geogràfica de centre de treball i a l'excedència en els termes que determini la legislació específica (art. 24)⁵⁷.

⁵⁵ Malgrat això, pot haver situacions on no estigui justificada la urgència. En aquests casos no hauria d'existir cap inconvenient per a que una resolució judicial determini l'element d'acreditació de la concurrència de circumstàncies que donen lloc al reconeixement dels drets reconeguts, ja que el jutge no pot emetre informes de cap tipus i encara menys si aquests impliquen un perjudicament.

⁵⁶ Disposició addicional dissetena de la LO 1/2004: "*En el desarrollo de la Ley 56/2003, de 16 de diciembre, de Empleo, se tendrá en cuenta la necesaria coordinación de los Servicios Públicos de Empleo, para facilitar el acceso al mercado de trabajo de las víctimas de violencia de género cuando, debido al ejercicio del derecho de movilidad geográfica se vean obligadas a trasladar su domicilio y el mismo implique cambio de Comunidad Autónoma*".

Quant a la justificació de las faltes d'assistència caldrà prendre en consideració la legislació específica (art. 25) i en relació a l'acreditació de les situacions de violència de gènere exercida sobre les funcionàries resulta d'aplicació allò que disposa amb caràcter general per a totes les treballadores l'art. 21 de la LO 1/2004 (art. 26).

3.2.6. Drets econòmics

Els drets econòmics que la LO 1/2004 ha reconegut a les dones víctimes de la violència de gènere inclouen tant ajuts socials⁵⁷ com previsions específiques

⁵⁷ En aquesta direcció de pensament, precisament, la Disposició adicional novena de la Llei orgànica 1/2004, incorpora importants modificacions de la Llei 30/1984, de 2 d'agost, de mesures per a la reforma de la Funció Pública (nova redacció de l'apartat 3 de l'art.1, nou apartat 3 de l'art. 17, nova lletra i) de l'apartat 1 de l'art. 20, nou apartat 8 de l'art. 29, i nou apartat 5 de l'art. 30).

⁵⁸ Art. 27: "1. Cuando las víctimas de violencia de género careciesen de rentas superiores, en cómputo mensual, al 75 por 100 del salario mínimo interprofesional, excluida la parte proporcional de dos pagas extraordinarias, recibirán una ayuda de pago único, siempre que se presuma que debido a falta de preparación general o especializada y circunstancias sociales, la víctima tendrá especiales dificultades para obtener un empleo y por dicha circunstancia no participará en los programas de empleo establecidos para su inserción profesional..

2. El importe de esta ayuda será equivalente al de 6 meses de subsidio por desempleo. Cuando la víctima de la violencia ejercida contra la mujer tuviese reconocida oficialmente una minusvalía en grado igual o superior al 33 por 100, el importe sería equivalente a 12 meses de subsidio por desempleo.

3. Estas ayudas, financiadas con cargo a los Presupuestos Generales del Estado, serán concedidas por Administraciones competentes en materia de servicios sociales. En la tramitación del procedimiento de concesión, deberá incorporarse informe del Servicio Público de Empleo referido a la previsibilidad de que por las circunstancias a las que se refiere el apartado 1 de este artículo, la aplicación del programa de empleo no incida de forma sustancial en la mejora de la empleabilidad de la víctima. La concurrencia de las circunstancias de violencia se acreditará de conformidad con lo establecido en el artículo 23 de esta Ley.

4. En el caso de que la víctima tenga responsabilidades familiares, su importe podrá alcanzar el de un período equivalente al de 18 meses de subsidio, o de 24 meses si la víctima

pel que fa a la prioritat per a l'accés a l'habitatge i a residències públiques per a gent gran⁵⁹.

Concretament, quant als ajuts socials, cal posar de manifest com una esmena aprovada al Senat (amb el recolzament de tots els grups parlamentaris) ha eliminat el requisit (incorporat a l'art. 25 del Projecte de Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere remès pel Congrés dels Diputats al Senat amb data 18 d'octubre de 2004), de ser major de 55 anys per a accedir a un ajut equivalent a sis mesos del subsidi d'atur quant la maltractada tingui problemes per trobar un lloc de treball. D'igual forma, aquesta quantia s'eleva a 12 mesos quan la víctima sigui discapacitada, 18 mesos si té càrregues familiars i 24 si reuneix tots dos requisits.

D'igual forma, malgrat que la Llei integral no inclou un fons especial per a garantir el pagament de les pensions als casos on, després del divorci, els maltractadors es neguen a pagar-les, el ben cert és que amb el recolzament de tots els grups parlamentaris s'ha introduït a la Disposició addicional dinovena, el compromís per a elaborar un llei a través de la qual l'Estat garantirà el pagament dels aliments reconeguts i impagats a favor dels fills menors d'edat

o alguno de los familiares que conviven con ella tiene reconocida oficialmente una minusvalía en grado igual o superior al 33 por 100, en los términos que establezcan las disposiciones de desarrollo de la presente Ley.

5. Estas ayudas serán compatibles con cualquiera de las previstas en la Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual".

⁵⁹ Art. 28: "*Las mujeres víctimas de violencia de género serán consideradas colectivos prioritarios en el acceso a las viviendas protegidas y residencias públicas para mayores, en los términos que determine la legislación aplicable*". En aquest sentit, la Disposició addicional quinzena de d'aquesta Llei orgànica de 2004 fa referència expressa als convenis en matèria d'habitatge: "*Mediante convenios con las Administraciones competentes, el Gobierno podrá promover procesos específicos de adjudicación de viviendas protegidas a las víctimas de violencia de género*".

en conveni judicialment aprovat⁶⁰. Aquesta nova normativa que no té establert un termini fixe, però que si es preveu immediata, garantirà el cobrament de les pensions per a totes les persones que es quedin a càrrec dels nens després d'un divorci, i no tan sols a les que hagin patit violència de gènere (encara que en aquest últim cas es tindran molt en compte les seves especials circumstàncies).

3.3. Tutela institucional

Com a resposta a les reclamacions dels organismes internacionals que venen reclamant la necessitat de l'existència d'una oficina contra la violència de gènere o institució assimilable, que tingui com a finalitats la coordinació i supervisió de totes les instàncies responsables del compliment dels objectius de les normes contra la violència de gènere, així com el que ja es preveia a l'Exposició de Motius de la proposició de Llei orgànica integral contra la violència de gènere presentada pel Grup Parlamentari Socialista, el 21 de desembre de 2001⁶¹, el Títol III de la Llei orgànica 1/2004, relatiu a la "tutela institucional", ha previst la creació de dos òrgans administratius: en primer lloc,

⁶⁰ En la direcció de reclamar al llarg de la discussió de l'esborrany de Llei integral aquest fons, veure, per tots: ARGUDO, L. *Violència domèstica (a fons)*, Món Jurídic, Publicació informativa de l'Il.lustre Col.légi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny 2004, pàg. 22.

⁶¹ Exposició de Motius de la Proposició de Llei orgànica integral contra la violència de gènere presentada pel Grup Parlamentari Socialista el 21 de desembre de 2001: "... se crea la Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género a la que corresponderá formular la política del Gobierno en relación con la violencia de género y coordinar e impulsar todas las actuaciones que se realicen en dicha materia, que necesariamente habrá de comprender todas aquellas actuaciones que hagan efectiva la garantía del derecho de las mujeres a vivir sin violencia. También se crea el Consejo Consultivo, como un órgano colegiado adscrito al Ministerio de la Presidencia, a través de la Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género, la cual deberá prestarle la cobertura administrativa necesaria para el correcto funcionamiento y que tendrá como principales funciones servir como observatorio de la situación y evolución de la violencia de género, así como asesorar y colaborar con la Delegación en la elaboración de propuestas y medidas para erradicar la violencia".

la Delegació Especial del Govern contra la violència sobre la dona, al Ministeri de Treball i Afers Socials, a la qual correspondrà, entre d'altres funcions, proposar la política del Govern en relació amb la violència sobre la dona i coordinar i impulsar totes les actuacions que es facin en aquesta matèria, que necessàriament hauran de comprendre totes aquelles que facin efectiva la garantia dels drets de les dones (art. 29); i en segon lloc, l'Observatori estatal de violència sobre la dona, com a òrgan col·legiat al Ministeri de Treball i Afers Socials, i que tindrà com a principals funcions servir com a centre d'anàlisi de la situació i evolució de la violència sobre la dona, així com l'assessorament i la col·laboració amb el Delegat quant a l'elaboració de propostes i mesures per a eradicar la violència de gènere (art. 30)⁶².

⁶² En relació a aquest precepte, cal cridar l'atenció sobre l'existència de l'Observatori contra la violència domèstica i de gènere, ja creat com a conseqüència del Conveni signat el 26 de setembre de 2002 pel Consell General del Poder Judicial i els Ministeris de Justícia i de Treball i Afers Socials, quant al tractament de la violència domèstica i de gènere a l'àmbit de l'Administració de justícia. Es va crear amb l'objectiu d'assolir l'efectivitat de les actuacions que totes aquestes institucions desenvolupen a la matèria (ampliant-se també respecte a les Comunitats autònomes amb competència en matèria de justícia i la Fiscalia General de l'Estat), donant així compliment al principi constitucional de coordinació administrativa en defensa, garantia i protecció dels drets fonamentals dels ciutadans. Les activitats més importants que ha dut a terme l'Observatori són, entre d'altres, les següents: 1) El treball d'investigació de seguiment de les sentències i resolucions judicials dictades pels Jutges, a la fi de conèixer com s'apliquen les lleis que les cambres legislatives aproven i per a avaluar l'eficàcia de les reformes legislatives. 2) Creació d'un Registre Central per a la protecció de les víctimes d'aquest tipus de violència, inclòs a la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció i aprovat per Real Decret 355/2004. 3) Reunions de l'Observatori amb col·lectius i associacions implicats a la matèria. 4) Treballs de divulgació, especialment entre jutges, fiscals, advocats, procuradors, administracions públiques, universitats, associacions, Defensor del Poble, serveis socials, etc. 5) Creació de la Comissió de seguiment de l'ordre de protecció integrada per representants del Consell General del Poder Judicial, Ministeri de Justícia, Ministeri de Treball i Afers Socials, Fiscalia General de l'Estat, Comunitats autònomes amb competències en matèria de justícia, representants dels Col·legis Professionals a l'àmbit de la justícia i de la Federació de municipis i províncies, amb competències per a l'elaboració de protocols d'abast general per a l'implantació de l'ordre de protecció i dels instruments adequats per a la coordinació entre jutges i tribunals i administracions públiques. 6) Formació de jutges i magistrats.

A l'hora de prevenir la violència de gènere i controlar l'execució de les mesures judicials que s'adoptin contra els maltractadors, el Govern haurà d'establir a les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat, unitats especialitzades (el mateix serà d'aplicació a les Comunitats autònomes que tinguin cossos de policia propis)⁶³.

Amb aquest mateix objectiu de fer més efectiva la protecció de les víctimes, el Govern promourà les actuacions necessàries per a que les Polícies Locals, dins del marc de la seva col.laboració amb les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat, cooperin a assegurar el compliment de les mesures adoptades pels òrgans judicials quan aquestes siguin algunes de la previstes a la Llei orgànica 1/2004 o a l'art. 544 bis de la Llei d'enjudiciament criminal o a l'art. 57 del Codi penal⁶⁴.

Aquesta implicació de les polícies locals quant a la protecció de les víctimes de violència de gènere sembla, al meu entendre, molt positiva. Això obeeix al fet que l'actuació de la policia local, de major proximitat a les víctimes, permetrà, sens dubte, una reacció més ràpida davant de les eventuais situacions de risc.

D'igual forma, els poders públics elaboraran plans de col.laboració que garanteixin l'ordenació de les seves activitats quant a la prevenció, assistència

Aquest Observatori sembla oportú, de conformitat amb les conclusions incorporades tan a l'Informe sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida contra la dona (pàg. 72 i seg.) com al vot particular a aquest avantprojecte (pàg. 32-33), que subsisteixi. Això obeeix al fet que els àmbits d'actuació no tenen perque solapar-se, ja que el creat com a conseqüència del Conveni de 26 de setembre de 2002 no s'encarrega de l'avaluació de la violència sobre la dona a l'àmbit educatiu, laboral i funcional, sinó que tan sols se n'ocupa del relatiu a l'Administració de Justícia (recollida de dades amb relació amb l'activitat judicial, elaboració d'estadístiques i formació específica de jutges i magistrats). Ara bé, aquesta conclusió no és incompatible amb la necessitat d'establir fórmules de col.laboració entre tots dos Observatoris.

⁶³ Art. 31.1 i 4 LO 1/2004.

⁶⁴ Art. 31.2 Llei orgànica 1/2004.

i persecució dels actes de violència de gènere, la qual cosa, com es lògic, haurà d'implicar a les administracions sanitàries, l'Administració de Justícia, les Forces i Cossos de Seguretat i els serveis socials i organismes d'igualtat (art. 32).

3.4. Tutela penal

La política criminal davant del problema social de la violència de gènere ha consistit, progressivament, a ampliar el contingut de l'il·lícit penal i les mesures de protecció de la víctima. Així, a partir de formulació del delictes de violència intrafamiliar, que s'introdueix per primera vegada al nostre Codi penal per la Llei orgànica 3/1989, de 21 de juny, al seu art. 425, amb la finalitat de donar protecció als membres més dèbils davant de conductes agressives d'altres membres del mateix grup familiar, s'han anat succeint diverses reformes penals dirigides a millorar la protecció de la víctima de violència de gènere⁶⁵.

⁶⁵ La primera d'aquestes reformes va tenir lloc a través de la Llei orgànica 14/1999, de 9 de juny, a través de la qual es va ampliar la protecció d'aquestes víctimes als casos on al moment de l'agressió ja havia desaparegut el vincle matrimonial o la convivència *more uxorio*. D'igual forma, es va introduir, com a modalitat del comportament típic, al costat de la violència física, la violència psíquica; i a la vegada es va definir la habitualitat als efectes d'aquest delictes. En aquesta mateixa línia d'actuació mereix una especial menció la Llei orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, a nivell substantiu (valorada positivament pel Consell General del Poder Judicial quant a la tipificació del delictes de violència domèstica habitual com a delictes contra la integritat moral; la solució d'un problema concursal entre els arts. 153 i 173 del Codi penal; l'ampliació del cercle de subjectes passius d'aquest delictes, ja que l'extenia a d'altres àmbits privats de dependència i subordinació diferents de l'estrictament familiar; supressió de la falta de l'art. 617.2.2º; consideració de tota violència física exercida sobre els subjectes passius als quals fa referència l'art. 173.2, encara que es tracti d'un acte aïllat i que no arribi a causar lesió, com a actuació delictiva en atenció al caràcter pluriofensiu del fet - tipificat després de la reforma a l'art. 153 -; i introducció d'un subtipus agreujat quan els fets s'hagin comès en presència de menors, amb utilització d'armes, al domicili comú, al domicili de la víctima, o bé a través del trencament d'alguna de les penes previstes a l'art. 48 o d'alguna mesura de seguretat), completada més tard amb la recent reforma penal introduïda per Llei orgànica 15/2003, de 25 d'octubre, de modificació del Codi penal; la Llei orgànica 13/2003, reguladora

En conseqüència, com ja es pot llegir a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures de protecció contra la violència exercida contra la dona⁶⁶, la LO 1/2004 neix en un context dins del qual la protecció de la víctima de la violència de gènere és un clar objectiu de la nostra política criminal⁶⁷.

El Títol IV de la Llei integral introdueix normes de naturalesa penal (arts. 33 a 42), a través de les quals hi preten incloure, dins dels tipus agravats de lesions, un d'específic que incrementi la sanció penal quan la lesió tingui lloc contra qui sigui o hagi estat l'esposa de l'autor, o bé una dona que estigui o hagi estat lligada a ell per una anàloga relació d'afectivitat, encara que no hagi existit convivència. D'altra banda, també es castigaran com a delictes les coaccions lleus i les amenaces lleus de qualsevol tipus que hagin estat comeses contra les dones que responguin a les situacions de convivència o relació amb l'agressor a les quals s'acaba de fer menció.

Així, sens perjudici de determinats preceptes de la LO 1/2004 que fan referència a la suspensió de penes⁶⁸, la comissió de delictes al llarg del

de la presó provisional, de 24 d'octubre; la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica; el RD. 355/2004, de 5 de març, segons el qual s'ha creat el Registre estatal per a la protecció de les víctimes d'aquest tipus de violència; i, finalment, la pròpia LO 1/2004, objecte d'aquest estudi d'investigació.

⁶⁶ Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures de protecció contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 37.

⁶⁷ Dins d'aquesta política criminal cal parlar també d'una nova funció del Dret penal, la simbòlica, on es tractarà d'utilitzar el Dret penal com a instrument de pedagogia social amb l'objectiu de sensibilitzar a la societat (DÍEZ RIPOLLÉS, L. *El derecho penal simbólico y los efectos de la pena*, Actualidad Penal, 2001 (núm. 1), 1 de gener a 7 de gener, pàg. 4; HASSEMER, W. *Crisis y características del moderno Derecho penal*, Actualidad Penal, 1993, pàg. 639; SANTANA VEGA, D.M. *Funciones del derecho penal y bienes jurídico-penales colectivos*, Actualidad Penal, 2001 (núm. 9), 26 de febrer a 4 de març, pàg. 148).

⁶⁸ Segons l'art. 33, al paràgraf segon de l'apartat 1,6^a de l'art. 83 del Codi penal, a la redacció donada per la Llei orgànica 15/2003, té la següent redacció: "Si se tratase de delitos

període de suspensió de la pena⁶⁹, la substitució de penes⁷⁰, la protecció contra els maltractaments⁷¹, el trencament de condemna⁷², la protecció contra

relacionados con la violencia de género, el Juez o Tribunal condicionará en todo caso la suspensión al cumplimiento de las obligaciones o deberes previstos en las reglas 1ª, 2ª y 5ª de este apartado".

⁶⁹ De conformitat amb l'art. 34, l'apartat 3 de l'art. 84 del Codi penal, a la redacció donada per la Llei orgànica 15/2003, disposa: *"En el supuesto de que la pena suspendida fuera de prisión por la comisión de delitos relacionados con la violencia de género, el incumplimiento por parte del reo de las obligaciones o deberes previstos en las reglas 1ª, 2ª y 5ª del apartado 1 del art. 83 determinará la revocación de la suspensión de la ejecución de la pena".*

⁷⁰ D'acord amb l'art. 35, al paràgraf 3 de l'apartat 1 de l'art. 88 del Codi penal, a la redacció derivada de la Llei orgànica 15/2003, resta redactat en els següents termes: *"En el caso de que el reo hubiera sido condenado por un delito relacionado con la violencia de género, la pena de prisión sólo podrá ser sustituida por la de trabajos en beneficio de la comunidad. En estos supuestos, el Juez o Tribunal impondrá adicionalmente, además de la sujeción a programas específicos de reeducación y tratamiento psicológico, la observancia de las obligaciones o deberes previstos en las reglas 1ª y 2ª del apartado 1 del art. 83 de este Código".*

⁷¹ Art. 37 LO 1/2004, segons el qual, l'art. 153 del Codi penal té la següent redacció: *" 1. El que por cualquier medio o procedimiento causare a otro menoscabo psíquico o una lesión no definidos como delito en este Código, golpear o maltratar de obra a otro sin causarle lesión, cuando la ofendida sea o haya sido esposa, o mujer que esté o haya estado ligada a él por un análoga relación de afectividad aun sin convivencia, o persona especialmente vulnerable que conviva con el autor, será castigado con la pena de prisión de seis meses a un año o de trabajos en beneficio de la comunidad de treinta y uno a ochenta días y, en todo caso, privación del derecho a la tenencia y porte de armas de un año y un día a tres años, así como, cuando el Juez o Tribunal lo estime adecuado al interés del menor o incapaz, inhabilitación para el ejercicio de patria potestad, tutela, curatela, guarda o acogimiento hasta cinco años. 2. Si la víctima del delito previsto en el apartado anterior fuera alguna de las personas a que se refiere el art. 173.2, exceptuadas las personas contempladas en el apartado anterior de este artículo, el autor será castigado con la pena de prisión de tres meses a un año o de trabajos en beneficio de la comunidad de treinta y uno a ochenta días y, en todo caso, privación del derecho a la tenencia y porte de armas de un año y un día a tres años, así como, cuando el Juez o Tribunal lo estime adecuado al interés del menor o incapaz, inhabilitación para el ejercicio de la patria potestad, tutela, curatela, guarda o acogimiento de seis meses a tres años. 3. Las penas previstas en los apartados 1 y 2 se impondrán en su mitad superior cuando el delito se perpetre en presencia de menores, o utilizando armas, o tenga lugar en el domicilio*

las vexacions lleus⁷³ i l'Administració penitenciària⁷⁴, el ben cert és que la més important tutela penal de les víctimes de violència de gènere s'incorpora als seus arts. 36 (protecció contra les lesions), 38 (protecció contra les amenaces) i 39 (protecció contra les coaccions).

común o en el domicilio de la víctima, o se realicen quebrantando una pena de las contempladas en el art. 48 de este Código o una medida cautelar o de seguridad de la misma naturaleza. 4. No obstante lo previsto en los apartados anteriores, el Juez o Tribunal, razonándolo en su sentencia, en atención a las circunstancias personales del autor y las concurrentes en la realización del hecho, podrá imponer la pena inferior en grado".

⁷² Segons l'art. 40 es modifica l'art. 468 del Codi penal: "*1. Los que quebrantaren su condena, medida de seguridad, prisión, medida cautelar, conducción o custodia serán castigados con la pena de prisión de seis meses a un año si estuvieran privados de libertad, y con la pena de multa de doce a veinticuatro meses en los demás casos. 2. Se impondrá en todo caso la pena de prisión de seis meses a un año a los que quebrantaren una pena de las contempladas en el artículo 48 de este Código o una medida cautelar o de seguridad de la misma naturaleza impuestas en procesos criminales en los que el ofendido sea alguna de las personas a las que se refiere el art. 173.2".*

⁷³ L'art. 620 del Codi penal, d'acord amb l'art. 41 de la LO 1/2004, té aquesta nova redacció: "*Serán castigados con la pena de multa de diez a veinte días: 1º. Los que de modo leve amenacen a otro con armas u otros instrumentos peligrosos, o los saquen en riña, como no sea en justa defensa, salvo que el hecho sea constitutivo de delito. 2º. Los que causen a otro una amenaza, coacción, injuria o vejación injusta de carácter leve, salvo que el hecho sea constitutivo de delito. Los hechos descritos en los dos números anteriores sólo serán perseguibles mediante denuncia de la persona agraviada o de su representante legal. En los supuestos del número 2º de este artículo, cuando el ofendido fuere alguna de las personas a las que se refiere el art. 173.2, la pena será la de localización permanente de cuatro a ocho días, siempre en domicilio diferente y alejado de la víctima, o trabajos en beneficio de la comunidad de cinco a diez días. En estos casos no será exigible la denuncia a que se refiere el párrafo anterior de este artículo, excepto para la persecución de las injurias".*

⁷⁴ Art. 42 LO 1/2004: "*1. La Administración penitenciaria realizará programas específicos para internos condenados por delitos relacionados con la violencia de género. 2. Las Juntas de Tratamiento valorarán, en las progresiones de grado, concesión de permisos y concesión de la libertad condicional, el seguimiento y aprovechamiento de dichos programas específicos por parte de los internos a que se refiere el apartado anterior".*

Així les coses, cal concloure que la Llei integral suposa a l'ordre penal, malgrat la referència a tota persona especialment vulnerable introduïda al Senat, una agravació de la responsabilitat penal de l'home quan el fet justiciable tingui com a subjecte passiu a la dona, ja sigui a través de la introducció d'un tipus agreujat - lesions - o bé amb la conversió en delictes de les faltes d'amenaques i coaccions lleus⁷⁵.

El Codi penal castiga les lesions que menoscabin la integritat (per exemple un cop que requereix assistència mèdica) amb una pena de dos a cinc anys si es pot apreciar crueltat o la víctima té menys de dotze anys. La Llei integral atorga

⁷⁵ Per a una anàlisi de la tutela penal davant de la violència a l'àmbit familiar abans de la Llei orgànica 1/2004, veure, per tots: CARRETERO SÁNCHEZ, A. *La violencia de género: análisis crítico de las principales medidas penales para su erradicación*, Diario La Ley, 2004 (3), pàg. 1739 i seg.; CORCOY BIDASOLO, M. *Delitos contra la integridad personal y contra la libertad: lesiones, amenazas y coacciones*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir, Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 151 i seg.; DELGADO MARTÍN, J. *La violencia doméstica. Tratamiento jurídico: problemas penales y procesales: la jurisdicción civil*, Colex, Madrid, 2001, pàg. 49 i seg.; GIMÉNEZ GARCÍA, J. *La habitualidad en el maltrato físico y psíquico. Evolución legislativa y jurisprudencial del artículo 153 Código Penal*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir, Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 101 i seg.; LANZOS ROBLES, A. *La violencia doméstica (una visión general)*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir, Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 133 i seg.; MORENO VERDEJO, J. *Un paso decisivo*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex-Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 97 i seg.; RODRÍGUEZ ALIQUÉ, M^a.A. *Protección a las víctimas de la violencia doméstica*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 139 i seg.; TARDÓN OLMOS, M. *Búsqueda de un nuevo marco jurídico en el tratamiento de la violencia sobre la mujer*, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999, pàg. 105 i seg.

aquesta mateixa pena a qui lesioni a la seva dona o a una persona especialment vulnerable amb la qual convisqui. Si l'acció violenta és de la dona front l'home, el càstig és de sis mesos a tres anys de presó. Un maltractament (menyscapse psíquic, lesió lleu o maltractament d'obra sense lesió), considerat com a falta al Codi penal, es converteix en delicte si és comès per l'home cap a la seva dona i es castigarà amb una pena de presó de sis mesos a un any o treballs en benefici de la comunitat. També pot suposar inhabilitació de la pàtria potestat fins a cinc anys. Si és la dona qui agredeix a un home no vulnerable la seva pena serà de tres mesos a un any de presó. Si la víctima és la dona o ex dona del reu, se'l castigarà amb presó de sis mesos a un any o treballs en benefici de la comunitat; i en cas contrari el càstig serà de tres mesos a un any. Finalment, es penarà a qui coaccioni a la seva dona amb presó de sis mesos a un any o treballs en benefici de la comunitat. A l'inversa, es tractarà d'una falta.

Es tracta, sens dubte, d'una marcada "judicialització" de les solucions previstes contra la violència de gènere, la qual cosa ens fa entendre que el nostre legislador n'oblida que els millors resultats quant al control de la criminalitat no s'obtenen a través de l'increment del rigor de la resposta davant del delicte (penes agreujades), ni millorant el rendiment i eficàcia del sistema legal, sinó més aviat a través d'una acció positiva a l'ordre social, atacant les veritables arrels del problema, ja que el Dret penal ha d' assumir l'anomenda funció de prevenció secundària, és a dir, intervenir tan sols a l'últim moment davant de les manifestacions del problema⁷⁶.

Quant a la protecció contra les lesions, l'art. 36 incorpora la modificació de l'art. 148 del Codi penal que ara tindrà la següent redacció:

⁷⁶ Aquesta és, precisament, la recomanació 14 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, de 26 de març de 1985, sobre la violència familiar. En aquesta mateixa línia de pensament, veure: OLIVA, H. *El proyecto de Ley orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género*, obr, cit, pàg. 25; i TUBAU, O. *La violència domèstica (a fons)*, Món Jurídic, Publicació informativa de l'Il.lustre Col.légi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny 2004, pàg. 22.

"Las lesiones previstas en el apartado 1 del artículo anterior podrán ser castigadas con la pena de prisión de dos a cinco años, atendiendo al resultado causado o riesgo producido:

- 1. Si en la agresión se hubieren utilizado armas, instrumentos, objetos, medios, métodos o formas concretamente peligrosos para la vida o salud, física o psíquica, del lesionado.*
- 2. Si hubiere mediado ensañamiento o alevosía.*
- 3. Si la víctima fuere menor de doce años o incapaz⁷⁷.*
- 4. Si la víctima fuere o hubiere sido esposa, o mujer que estuviere o hubiere estado ligada al autor por una análoga relación de afectividad, aun sin convivencia⁷⁸.*
- 5. Si la víctima fuere una persona especialmente vulnerable que conviva con el autor".*

Respecte a la protecció contra les amenaces s'afegeixen tres apartats, numerats com 4, 5 i 6, a l'art. 171 del Codi Penal, que tindran la següent redacció:

⁷⁷ L'aggravació del delict de lesions per raons relatives a la condició de la víctima s'aplica al cas on *"la víctima fuere menor de doce años o incapaz"* i troba la seva explicació a la major vulnerabilitat d'aquestes persones i les circumstàncies d'indefensió a la que es troben inmerses per les seves condicions d'edat o d'incapacitat. En aquests casos es presumeix *ex lege* la inferioritat de les víctimes i l'abús de superioritat de l'agressor. D'igual forma, per aquestes mateixes raons, sembla encertat que la LO 1/2004, a diferència del que calia constatar al text del Projecte de Llei de data 1 de juliol de 2004, també faci referència en aquest mateix precepte a aquells casos on la víctima és una persona especialment vulnerable que conviu amb l'agressor (en aquest sentit més que de violència de gènere caldria parlar d'una manifestació de "violència domèstica").

⁷⁸ En la mesura en que aquest precepte agreuja el delict de lesions quan la víctima és o ha estat esposa, o dona que està o ha estat lligada amb l'autor per una anàloga relació d'afectivitat, encara que sense convivència, es presumeix també *ex lege* que la dona es troba davant de les lesions en una clara situació d'inferioritat.

"4. El que de modo leve amenace a quien sea o haya sido su esposa, o mujer que esté o haya estado ligada a él por una análoga relación de afectividad aun sin convivencia, será castigado con la pena de prisión de seis meses a un año o de trabajos en beneficio de la comunidad de treinta y uno a ochenta días y, en todo caso, privación del derecho a la tenencia y porte de armas de un año y un día a tres años, así como, cuando el Juez o Tribunal lo estime adecuado al interés del menor o incapaz, inhabilitación especial para el ejercicio de la patria potestad, tutela, curatela, guarda o acogimiento hasta cinco años.

Igual penal se impondrá al que de modo leve amenace a una persona especialmente vulnerable que conviva con el autor.

5. El que de modo leve amenace con arma u otros instrumentos peligrosos a alguna de las personas a que se refiere el art. 173.2, exceptuadas las contempladas en el apartado anterior de este artículo, será castigado con la pena de prisión de tres meses a un año o trabajos en beneficio de la comunidad de treinta y uno a ochenta días y, en todo caso, privación del derecho a la tenencia y porte de armas de uno a tres años, así como, cuando el Juez o Tribunal lo estime adecuado al interés del menor o incapaz, inhabilitación especial para el ejercicio de la patria potestad, tutela, curatela, guarda o acogimiento por tiempo de seis meses a tres años.

Se impondrán las penas previstas en los apartados 4 y 5, en su mitad superior cuando el delito se perpetre en presencia de menores, o tenga lugar en el domicilio común o en el domicilio de la víctima, o se realice quebrantamiento de una pena de las contempladas en el artículo 48 de este Código o una medida cautelar o de seguridad de la misma naturaleza.

6. No obstante lo previsto en los apartados 4 y 5, el Juez o Tribunal, razonándolo en su sentencia, en atención a las circunstancias personales del autor y a las concurrentes en la realización del hecho, podrá imponer la pena inferior en grado".

I, finalment, pel que fa a les coaccions, cal tenir en compte que l'art. 39 ens indica que el contingut actual de l'art. 172 del Codi penal resta numerat com apartat 1 i que se li afegeix a aquest article un apartat segon amb la següent redacció:

"2. El que de modo leve coaccione a quien sea o haya sido su esposa, o mujer que esté o haya estado ligada a él por una análoga relación de afectividad, aun sin convivencia, será castigado con la pena de prisión de seis meses a un año o de trabajos en beneficio de la comunidad de treinta y uno a ochenta días y, en todo caso, privación del derecho a la tenencia y porte de armas de un año y un día a tres años, así como, cuando el Juez o Tribunal lo estime adecuado al interés del menor o incapaz, inhabilitación especial para el ejercicio de la patria potestad, tutela, curatela, guarda o acogimiento hasta cinco años.

Igual pena se impondrá al que de modo leve coaccione a una persona especialmente vulnerable que conviva con el autor.

Se impondrá la pena en su mitad superior cuando el delito se perpetre en presencia de menores, o tenga lugar en el domicilio común o en el domicilio de la víctima, o se realicen quebrantando una pena de las contempladas en el artículo 48 de este Código o una medida cautelar o de seguridad de la misma naturaleza.

No obstante lo previsto en los párrafos anteriores, el Juez o Tribunal, razonándolo en su sentencia, en atención a las circunstancias personales del autor y a las concurrentes en la realización del hecho, podrá imponer la pena inferior en grado".

A la vista d'aquestes previsions relatives a les amenaces i coaccions lleus practicades sobre la dona es plantegen importants dubtes sobre si la reforma dels arts. 171 i 172 del Codi penal, derivada dels arts. 38 i 39 de la LO 1/2004, s'ajusta o no a la Constitució. Això obeeix, més concretament, al fet que davant del mateix comportament - amenaces i coaccions lleus - i malgrat que els drets fonamentals atacats pel comportament il·lícit tenen al text constitucional un

mateix valor qualsevol que sigui la persona del seu titular, l'home comet un delictes i la dona tan sols una falta.

En aquest sentit cal posar de manifest com l'Informe del Consell General del Poder Judicial sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona,⁷⁹, es va manifestar molt clarament en el sentit d'entendre que:

"la medida penal consistente en la tipificación como delito de las acciones de amenaza y coacción leve cuando proceden del varón, no se fundamenta en razones vinculadas a un mayor contenido del injusto o de culpabilidad, sino que únicamente obedecen a razones subjetivas relativas a la cualidad del varón y a su presunta superioridad sobre la mujer.

Tal concepción se adentra de lleno en un Derecho penal de autor, en "la jurisprudencia del sentimiento", voluntarista, con predominio no tanto de lo normativo como de lo que se ha dado en llamar "el sano sentir del pueblo". Estas concepciones, propias de la Escuela de Kiel, evidentemente no son compatibles con la Constitución, y esto no es algo que aventure el Consejo sino que el Tribunal Constitucional ha reconocido que la Constitución parte del principio de culpabilidad y que una consecuencia penal que en el caso concreto no se sintiese adecuada a la gravedad de la culpabilidad no es acorde con el valor justicia establecido de modo categórico por la Constitución.

Así, ha declarado el Tribunal Constitucional en la sentencia 150/1991, que la "Constitución consagra sin duda el principio de culpabilidad como principio estructural básico del Derecho penal, de manera que no sería constitucionalmente legítimo un derecho penal "de autor" que determinara las penas en atención a la personalidad

⁷⁹ Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 38 i seg.

del reo y no según la culpabilidad de éste en la comisión de los hechos".

Por lo tanto, allí donde en los presupuestos de la conminación penal se incluye algo distinto del hecho objetivo, y ese algo más se asocia a la condición del autor, a su cualidad de varón, nos topamos con un sistema en el que la pena se dirige al autor como tal. Al autor sólo se puede castigar por el hecho cometido y en función de su gravedad, y es claro que el mismo hecho no es más grave por la circunstancia de ser el autor el varón y la víctima la mujer. Este modo de proceder supone un ataque frontal al principio de culpabilidad ...".

Finalment, quant a la tutela penal (qüestió aquesta que s'ha de relacionar també amb allò que disposa la Disposició adicional primera de la Llei integral respecte a pensions i ajuts)⁸⁰, cal afegir que els grups parlamentaris van arribar a un acord verbal, al llarg del debat al Senat de la LO 1/2004, per a recolzar una proposició de Convergència i Unió que té com a objectiu, dins de la nova

⁸⁰ Disposició adicional primera: "1. Quien fuera condenado, por sentencia firme, por la comisión de un delito doloso de homicidio en cualquiera de sus formas o de lesiones, cuando la ofendida por el delito fuera su cónyuge o excónyuge, perderá la condición de beneficiario de la pensión de viudedad que le corresponda dentro del Sistema Público de Pensiones causada por la víctima, salvo que, en su caso, medie reconciliación entre ellos. 2. A quien fuera condenado, por sentencia firme, por la comisión de un delito doloso de homicidio en cualquiera de sus formas o de lesiones cuando la ofendida por el delito fuera su cónyuge o excónyuge, o estuviera o hubiere estado ligada a él por una análoga relación de afectividad, aun sin convivencia, no le será abonable, en ningún caso, la pensión por orfandad de la que pudieren ser beneficiarios sus hijos dentro del Sistema Público de Pensiones, salvo que, en su caso, hubiera mediado reconciliación entre ellos. 3. No tendrá la consideración de beneficiario, a título de víctima indirecta, de las ayudas previstas en la Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual, quien fuera condenado por delito doloso de homicidio en cualquiera de sus formas, cuando la ofendida fuera su cónyuge o excónyuge o persona con la que estuviera o hubiere estado ligado de forma estable por análoga relación de afectividad, con independencia de su orientación sexual, durante, al menos, los dos años anteriores al momento del fallecimiento, salvo que hubieran tenido descendencia en común, en cuyo caso bastará la mera convivencia".

realitat derivada de la immigració, la persecució del delictes de mutilació genital comés a l'estranger per un ciutadà resident de forma legal a Espanya.

La persecució a Espanya de les mutilacions realitzades a l'estranger en "viatge de vacances" presenta importants dificultats tècniques en virtut del principi de territorialitat de la llei penal. Malgrat això, cal defensar la competència dels tribunals espanyols quan es demostrï que determinats actes de gestació, promoció o afavoriment del delictes han tingut lloc a Espanya. Amb aquest objectiu sembla oportú plantejar una reforma de l'art. 23 de la Llei orgànica del poder judicial, incloent la mutilació genital dins de la llista de delictes que segons el principi d'universalitat poden ser perseguits pels tribunals espanyols amb independència de la nacionalitat dels autors i del país on s'hagi comès el delictes⁸¹.

3.5. Tutela judicial

Al Títol V de la LO 1/2004 s'estableix l'anomenada "Tutela Judicial", adreçada a garantir el tractament adequat i eficaç de la situació jurídica, familiar i social de les víctimes de violència de gènere a les relacions intrafamiliars.

Entre les mesures jurídiques que la regulació integral de la violència de gènere incorpora cal fer menció de les següents: a) creació dels jutjats de violència sobre la dona⁸²; b) previsió de normes processals civils i penals que permetin procediments àgils i sumaris, com el previst a la Llei 27/2003, de 31 de juliol, i que, a la vegada, permetin també compaginar, als àmbits civil i penal, mesures de protecció a les dones i als seus fills i filles, així com mesures cautelars per a executar amb caràcter d'urgència⁸³; c) regulació expressa de mesures judicials

⁸¹ Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre les dones, pàg. 51.

⁸² Punt 3.5.1.

⁸³ Punt 3.5.2. i 3.5.3.

de protecció i de seguretat de les víctimes⁸⁴; i d) previsió de normes relatives a les funcions del Ministeri Fiscal⁸⁵.

3.5.1. Els jutjats de violència sobre la dona

La LO 1/2004 ha optat per una fórmula d'especialització dins de l'ordre penal, dels jutges d'instrucció, a través de la creació dels jutjats de violència sobre la dona (excloent, per tant, la possibilitat de crear un ordre jurisdiccional nou o l'assumpció de competències penals per part dels jutges civils)⁸⁶.

Aquest ha estat, sens dubte, un dels punts més criticats per l'Informe del Consell General del Poder Judicial, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona⁸⁷:

"... el Juez del orden jurisdiccional penal sólo conoce de asuntos penales y únicamente en las materias propias de otro orden jurisdiccional que incida en el proceso penal como cuestión prejudicial. Sin embargo, el Anteproyecto va más allá al atribuir al órgano penal denominado Juzgado de Violencia sobre la Mujer

⁸⁴ Punt 3.5.4. (plantejament general) i amb caràcter monogràfic veure Apartat 4.

⁸⁵ Punt 3.5.5.

⁸⁶ Sobre l'origen de l'especialització en aquesta matèria, veure, per tots: MAGRO SERVET, V. *Los juzgados especializados de violencia doméstica*, Diario La Ley, núm. 4954, de 22 de desembre de 1999; *Propuestas para una reforma legal integral en materia de violencia doméstica*, Diario La Ley, núm. 5210, de 21 de desembre de 2000; i *Los nuevos juzgados especializados en violencia doméstica*, Diario La Ley, núm. 5317, de 28 de maig de 2001; i SUBIJANA ZUNZUNEGUI, I.J. *La violencia familiar y la función judicial*, Actualidad penal, núm. 29, 16 a 22 de juliol de 2001, pàg. 655 i seg.

⁸⁷ Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a la Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 48 i seg.

materias propias del orden jurisdiccional civil, no con carácter prejudicial, sino principal. Estamos, por tanto, ante una especie de conmixión de jurisdicciones, que tiene como resultado una jurisdicción especial, la jurisdicción de violencia sobre la mujer, un híbrido que combina aspectos penales y civiles - y estos de diversa índole - y sin que se pierda de vista las consecuencias jurídico laborales de sus decisiones.

Debe tenerse en cuenta que la existencia del tradicional modelo de Juzgados mixtos, de Primera Instancia e Instrucción, no supone la confusión de jurisdicciones. El juez único actúa como juez de Primera Instancia en lo civil o como Juez de instrucción en lo penal, pero con separación nítida de órdenes jurisdicciones, sin mezcla alguna. Pues bien, desde el punto de vista del diseño del organigrama judicial implica que los órganos judiciales deban crearse atendiendo a las ramas del ordenamiento jurídico, a las instancias y grados procesales o a la necesidad de especialización funcional a propósito de una materia concreta.

Sobre esta idea de especialidad funcional podría compartirse la creación de estos Juzgados como ya los hay de Familia, Menores o Vigilancia Penitenciaria. Ahora bine, el criterio de especialización empleado ahora no es el de una rama del ordenamiento o materia, sino que dentro del orden penal se crea una especialización que obedece a un objetivo político - luchar contra la violencia respecto de la mujer -, tomando por base el sexo de la víctima y el ánimo o intención del agresor.

La creación de estos juzgados produce, además, efectos indirectos poco plausibles. Se compromete la apariencia de imparcialidad que un órgano judicial debe presentar, pues un órgano que tiene como función exclusiva la tutela de la mujer puede ofrecer dudas de imparcialidad para el hombre en cuanto que la apariencia que se da a éstos órganos es que se crean no para aplicar con imparcialidad justicia, sino para luchar contra una concreta patología de las relaciones hombre-mujer.

En definitiva y como ya se ha dicho, con el texto informado lejos de evaluarse la experiencia de la aplicación de la Ley 27/2003 y sobre la misma adoptar decisiones normativas se opta, por un lado, por rebasarla (nuevos jueces, más competencias, generalización de competencias civiles) pero a la vez se restringe (sólo para mujeres - aunque más tarde en el Senado se hace también referencia a las personas especialmente vulnerables -) generando un preocupante panorama de confusión procesal y competencial".

Ara bé, malgrat aquests arguments, el ben cert és que amb similars consideracions a les ja plantejades quant a la nova Llei concursal⁸⁸, no sembla tant criticable la creació del jutjats de violència sobre la dona. El legislador no tracta de crear un nou ordre jurisdiccional o una branca de l'ordenament, sinó que ha optat per incloure dins de l'ordre penal una especialització que obeeix a una especial necessitat social i que atrau competències civils⁸⁹.

Amb independència de la seva denominació, de conformitat amb el previst als convenis internacionals sobre la matèria i amb les dades de les que ja es disposa a través de les estadístiques judicials obtingudes i analitzades per l'Observatori contra la violència domèstica i de gènere, es pot estimar necessària la creació d'aquests òrgans jurisdictionals, com a mínim quan el número d'assumptes així ho aconselli, i sens perjudici de la reconversió d'alguns jutjats d'instrucció o l'assumpció de les competències dels nous òrgans per jutjats ja existents que les haurien de compatibilitzar amb les que ja avui les hi són pròpies⁹⁰.

⁸⁸ VÁZQUEZ SOTELO, J.L. *La situación caótica y "laberíntica" de la legislación concursal española. Necesidad y acierto de la Ley Concursal*, Diario La Ley, 2003 (4), pàg. 1800 i seg.

⁸⁹ Vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de la Llei orgànica integral de mesures contra la violència sobre la dona, pàg. 40-41.

⁹⁰ Art. 43 LO. 1/2004: "Se adiciona un artículo 87 bis en la Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, con la siguiente redacción: 1. En cada partido habrá uno o más Juzgados de

En concret, aquests jutjats de violència sobre la dona coneixeran de la instrucció, i, al seu cas, de la decisió de las causes penals en matèria de violència sobre la dona, així com d'aquelles causes civils relacionades, de tal forma que tan les unes com les altres a la primera instància siguin objecte de tractament processal davant de la mateixa seu⁹¹.

Violencia sobre la Mujer, con sede en la capital de aquél y jurisdicción en todo su ámbito territorial. Tomarán su designación del municipio de su sede. 2. No obstante lo anterior, podrán establecerse, excepcionalmente, Juzgados de Violencia sobre la Mujer que extiendan su jurisdicción a dos o más partidos dentro de la misma provincia. 3. El Consejo General del Poder Judicial podrá acordar, previo informe de las Salas de Gobierno, que, en aquellas circunscripciones donde sea conveniente en función de la carga de trabajo existente, el conocimiento de los asuntos referidos en el artículo 87 ter de la presente Ley Orgánica, corresponda a uno de los Juzgados de Primera Instancia e Instrucción, o de Instrucción en su caso, determinándose en esta situación que uno solo de estos Órganos conozca de todos estos asuntos dentro del partido judicial, ya sea de forma exclusiva o conociendo también de otras materias. 4. En los partidos judiciales en que exista un solo Juzgado de Primera Instancia e Instrucción será éste el que asuma el conocimiento de los asuntos a que se refiere el artículo 87 ter de esta Ley".

⁹¹ En virtut de l'art. 44 LO 1/2004 s'afegeix un article 87 ter a la Llei orgànica 6/1985, del poder judicial, amb la següent redacció: "1. Los Juzgados de Violencia sobre la Mujer conocerán, en el orden penal, de conformidad en todo caso con los procedimientos y recursos previstos en la Ley de Enjuiciamiento Criminal, de los siguientes supuestos: a) De la instrucción de los procesos para exigir responsabilidad penal por los delitos recogidos en los títulos del Código Penal relativos a homicidio, aborto, lesiones, lesiones al feto, delitos contra la libertad, delitos contra la integridad moral, contra la libertad e indemnidad sexuales o cualquier otro delito cometido con violencia o intimidación, siempre que se hubiesen cometido contra quien sea o haya sido su esposa, o mujer que esté o haya estado ligada al autor por análoga relación de afectividad, aun sin convivencia, así como de los cometidos sobre los descendientes, propios o de la esposa o conviviente, o sobre los menores o incapaces que con él convivan o que se hallen sujetos a la potestad, tutela, curatela, acogimiento o guarda de hecho de la esposa o conviviente, cuando también se haya producido un acto de violencia de género. b) De la instrucción de los procesos para exigir responsabilidad penal por cualquier delito contra los derechos y deberes familiares, cuando la víctima sea alguna de las personas señaladas como tales en la letra anterior. c) De la adopción de las correspondientes órdenes de protección a las víctimas, sin perjuicio de las competencias atribuidas al Juez de Guardia. d) Del conocimiento y fallo de las faltas comprendidas en los títulos I y II del libro II del Código Penal, cuando la víctima sea alguna de las personas señaladas como tales en la letra a) de este apartado. 2.

Un dels encerts de l'art. 44 de la LO 1/2004, amb seguiment de les recomanacions plantejades al vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona⁹², consisteix a la inclusió dins de les competències dels jutges de violència sobre la dona de la instrucció dels processos per a exigir responsabilitat penal quant els delictes comesos sobre els fills de la víctima i que tinguin connexió amb la situació de la mare. Això és així, ja que mai es pot oblidar que els fills són utilitzats, amb freqüència, com a instrument de violència contra la dona, sens perjudici del maltractament psicològic que, en tot cas, pateixen.

Los Juzgados de Violencia sobre la Mujer podrán conocer en el orden civil, en todo caso de conformidad con los procedimientos y recursos previstos en la Ley de Enjuiciamiento Civil, de los siguientes asuntos: a) Los de filiación, maternidad y paternidad. b) Los de nulidad del matrimonio, separación y divorcio. c) Los que versen sobre relaciones paterno filiales. d) Los que tengan por objeto la adopción o modificación de medidas de trascendencia familiar. e) Los que versen exclusivamente sobre guarda y custodia de hijos e hijas menores o sobre alimentos reclamados por un progenitor contra el otro en nombre de los hijos e hijas menores. f) Los que versen sobre la necesidad de asentimiento en la adopción. g) Los que tengan por objeto la oposición a las resoluciones administrativas en materia de protección de menores. 3. Los Juzgados de Violencia sobre la Mujer tendrán de forma exclusiva y excluyente competencia en el orden civil cuando concurren simultáneamente los siguientes requisitos: a) Que se trate de un proceso civil que tenga por objeto alguna de las materias indicadas en el número 2 del presente artículo. b) Que alguna de las partes del proceso civil sea víctima de los actos de violencia de género, en los términos a que hace referencia el apartado 1 a) del presente artículo. c) Que alguna de las partes del proceso civil sea imputado como autor, inductor o cooperador necesario en la realización de actos de violencia de género. d) Que se hayan iniciado ante el Juez de Violencia sobre la Mujer actuaciones penales por delito o falta a consecuencia de un acto de violencia sobre la mujer, o se haya adoptado una orden de protección a una víctima de violencia de género. 4. Cuando el Juez apreciara que los actos puestos en su conocimiento, de forma notoria, no constituyen expresión de violencia de género, podrá inadmitir la pretensión, remitiéndola al órgano judicial competente. 5. En todos estos casos está vedada la mediación".

⁹² Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la llei orgànica integral de mesures contra la violència sobre la dona, pàg. 42.

Pel contrari, no s'acaba d'entendre la tècnica legislativa de l'apartat 2 d'aquest mateix precepte (art. 44) al qual s'utilitza l'expressió "*podrán conocer en el orden civil*", ja que sembla que es deixi a l'opció dels jutges i tribunals el decidir quant al coneixement real i efectiu dels assumptes que a continuació menciona (filiació, maternitat, paternitat, nul·litat del matrimoni, separació, divorci, relacions paterno-filials, guarda i custòdia dels fills i filles menors, aliments reclamats per un progenitor contra l'altre en nom dels fills o filles menors, assentiment relatiu a l'adopció i oposició a les resolucions administratives en matèria de protecció de menors).

L'apartat 3 de l'art. 44 estableix els requisits que han de concórrer, simultàniament, per a que el jutge de violència sobre la dona assumeixi les competències a l'ordre civil (que es tracti d'un procés civil que tingui per objecte alguna de les matèries previstes al núm. 2 del precepte; que alguna de les parts al procés civil sigui víctima dels actes de violència de gènere, als termes previstos a l'apartat 1 del precepte; que alguna de les parts del procés civil sigui imputat com autor, inductor o cooperador necessari en la realització d'actes de violència de gènere; i que s'hagin iniciat davant del jutjat de violència sobre la dona actuacions penals per delictes o falta a conseqüència d'un acte de violència sobre la dona, o s'hagi adoptat una ordre de protecció a una víctima de violència de gènere)⁹³.

Per últim, l'apartat 4 de l'art. 44 ha previst que el jutge pugui inadmetre la pretensió, amb remissió a l'òrgan judicial competent, quan apreciï, de forma notòria, que els actes dels quals té coneixement no constitueixen cap expressió de violència de gènere. Es tracta, sens dubte, d'una fórmula massa genèrica, que de vegades (màxim si tenim present l'art. 1 d'aquesta mateixa llei orgànica) pot fer molt difícil determinar les regles de competència. Això és així, perquè no sempre serà una tasca fàcil determinar fins a quin punt la violència

⁹³ En aquest punt podria haver resultat convenient que el precepte incorporés alguna previsió quant allò que succeiria en cas d'inadmissió a tràmit de la denúncia o querella, dictar-se una interlocutòria de sobreseïment o bé observar qualsevol alguna altra forma de terminació del procés.

s'exerceix com a instrument per a mantenir la discriminació, la desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones o el principal factor de risc ho constitueix el mateix fet de ser dona⁹⁴.

Totes aquestes previsions relatives als jutjats de violència sobre la dona que n'incorpora el Capítol I del Títol V de la LO 1/2004 (i a les que també fan referència les seves Disposicions addicionals desena - modificació de la Llei orgànica del Poder Judicial - i onzena - modificacions de la Llei d'enjudiciament criminal -), es completen amb disposicions relatives als recursos en matèria penal i civil (arts. 45 i 46); la formació dels jutges (art. 47); la jurisdicció (art. 48), seu (art. 49), planta i constitució dels jutjats (arts. 50, 51 i 52); les notificacions de sentències dictades pel jutjat penal i els tribunals (arts. 53 i 55), i a certes especialitats que cal apreciar tan al casos del judici ràpid per delicte (art. 54), ja que s'addiciona un nou article 779 bis a la Llei d'enjudiciament criminal:

"1. En el supuesto de que la competencia corresponda al Juzgado de Violencia sobre la Mujer, las diligencias y resoluciones señaladas en los artículos anteriores deberán ser practicadas y adoptadas durante las horas de la audiencia. 2. La Policía Judicial habrá de realizar las citaciones a que se refiere el artículo 796, ante el Juzgado de Violencia sobre la Mujer, en el día hábil más próximo, entre aquéllos que se fijen reglamentariamente. No obstante el detenido, si lo hubiere, habrá de ser puesto a disposición del Juzgado de Instrucción de Guardia, a los solos efectos de regularizar su situación personal, cuando no sea posible la presentación ante el Juzgado de Violencia sobre la Mujer que resulte competente. 3. Para la realización de las citaciones antes referidas, la Policía Judicial fijará el día y la hora de la comparecencia coordinadamente con el Juzgado de Violencia sobre la Mujer. A estos efectos el Consejo

⁹⁴ En aquest mateix sentit s'han expressat tan l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 61-62, com el vot particular emès en relació a aquest mateix Informe, pàg. 43-44.

General del Poder Judicial, de acuerdo con lo establecido en el artículo 110 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, dictará los Reglamentos oportunos para asegurar esta coordinación";

com als relatius als judicis ràpids en matèria de faltes (art. 56)⁹⁵, on s'afegeix un nou apartat 5 a l'art. 962 de la Llei d'enjudiciament criminal, amb el contingut següent:

"5. En el supuesto de que la competencia para conocer corresponda al Juzgado de Violencia sobre la Mujer, la Policía Judicial habrá de realizar las citaciones a que se refiere este artículo ante dicho Juzgado en el día hábil más próximo. Para la realización de las citaciones antes referidas, la Policía Judicial fijará el día y la hora de la comparecencia coordinadamente con el Juzgado de Violencia sobre la Mujer. A estos efectos el Consejo General del Poder Judicial, de acuerdo con lo establecido en el artículo 110 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, dictará los Reglamentos oportunos para asegurar esta coordinación".

3.5.2. Normes processals civils

La LO 1/2004 incorpora un precepte relatiu a la perdua de la competència objectiva als casos on tinguin lloc actes de violència sobre la dona (es tracta del

⁹⁵ Per a una anàlisi dels judicis de faltes, veure, per tots: CALVO SÁNCHEZ, M^a. C. *De los juicios de faltas (Introducción. Modalidades del juicio de faltas. Regulación legal y ámbito de aplicación. De los juicios de faltas rápidos de los arts. 962 y 963 LECrim. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. Los juicios rápidos del art. 964 LECrim. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. El juicio de faltas común. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. Actuaciones comunes a todos los juicios de faltas)*, a *Las reformas del procedimiento abreviado y juicios de faltas*, coordinada per Pérez-Cruz Martín, Comares, Granada, 2003.

seu art. 57, certament polèmic des d'un punt de vista constitucional⁹⁶), segons el qual s'afegeix un nou art. 49 bis a la Llei 1/2000, de 7 de gener, d'enjudiciament civil, amb la següent redacció⁹⁷:

"1. Cuando un Juez, que esté conociendo en primera instancia de un procedimiento civil, tuviese noticia de la comisión de un acto de violencia de los definidos en el artículo 1 de la Ley Orgánica de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, que haya dado lugar a la iniciación de un proceso penal o a una orden de protección, tras verificar la concurrencia de los requisitos previstos en el párrafo tercero del artículo 87 ter de la Ley Orgánica del Poder Judicial, deberá inhibirse, remitiendo los autos en el estado en que se hallen al Juez de Violencia sobre la Mujer que resulte competente, salvo que se haya iniciado la fase del juicio oral.

⁹⁶ En aquest sentit cal recordar que l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona (pàg. 62 i seg.), conclou que l'art. 38 de l'avantprojecte (l'art. 57 de la Llei orgànica 1/2004), pot col·lidir amb el respecte del dret fonamental al jutge ordinari preterminat per la llei de l'art. 24.2 CE: *"El Anteproyecto (art. 38) añade el nuevo artículo 49 bis a la Ley de Enjuiciamiento Civil en que se dispone la inhibición del juez que ya está conociendo con anterioridad por razón de un hecho nuevo a favor del Juez más moderno, alterando la solución ordinaria de estos problemas. Es cierto que la jurisdicción y competencia del Juzgado de Violencia sobre la mujer se determina con anterioridad al hecho motivador de la actuación o proceso judicial, pero con relación al Juzgado de Primera Instancia la pérdida sobrevenida de competencia por un hecho posterior equivale a una indeterminación del juez que en definitiva va a conocer del asunto, y desde este punto de vista se contradice el derecho al Juez ordinario predeterminado por la Ley, pues estaría predeterminado sólo provisionalmente o de manera condicionada, en cuanto la competencia civil estaría sujeta a que no se diera una condición resolutoria - la realización de actos de violencia - lo que depende en última instancia de la voluntad del autor. En estas condiciones, la reforma proyectada en el artículo 38 del Anteproyecto vulnera claramente el derecho al juez ordinario predeterminado por la Ley".*

2. Cuando un juez que esté conociendo de un procedimiento civil, tuviese noticia de la posible comisión de un acto de violencia de género, que no haya dado lugar a la iniciación del proceso penal, ni a dictar una orden de protección, tras verificar que concurren los requisitos del párrafo tercero del artículo 87 ter de la Ley Orgánica del Poder Judicial, deberá inmediatamente citar a las partes a una comparecencia con el Ministerio Fiscal que se celebrará en las siguientes 24 horas a fin de que éste tome conocimiento de cuantos datos sean relevantes sobre los hechos acaecidos. Tras ella, el Fiscal, de manera inmediata, habrá de decidir si procede, en las 24 horas siguientes, a denunciar los actos de violencia de género o a solicitar orden de protección ante el Juzgado de Violencia sobre la Mujer que resulte competente. En el supuesto de que se interponga denuncia o se solicite la orden de protección, el Fiscal habrá de entregar copia de la denuncia o solicitud en el Tribunal, el cual continuará conociendo del asunto hasta que sea, en su caso, requerido de inhibición por el Juez de Violencia sobre la Mujer competente.

3. Cuando un Juez de Violencia sobre la Mujer que esté conociendo de una causa penal por violencia de género tenga conocimiento de la existencia de un proceso civil, y verifique la concurrencia del artículo 87 ter de la Ley Orgánica del Poder Judicial, requerirá de inhibición al Tribunal Civil, el cual deberá acordar de inmediato su inhibición y la remisión de los autos al órgano requirente. A los efectos del párrafo anterior, el requerimiento de inhibición se acompañará de testimonio de la incoación de diligencias previas o de juicio de faltas, del auto de admisión de la querrela, o de la orden de protección adoptada.

4. En los casos previstos en los apartados 1 y 2 de este artículo, el Tribunal Civil remitirá los autos al Juzgado de Violencia sobre la Mujer sin que sea de aplicación lo previsto en el art. 48.3 de la Ley de Enjuiciamiento Civil, debiendo las partes desde ese momento comparecer ante dicho órgano. En estos supuestos no serán de aplicación las restantes normas de esta sección, ni se admitirá

declinatoria, debiendo las partes que quieran hacer valer la competencia del Juzgado de Violencia sobre la Mujer presentar testimonio de alguna de las resoluciones dictadas por dicho Juzgado a las que se refiere el párrafo final del número anterior.

5. Los Juzgados de Violencia sobre la Mujer ejercerán sus competencias en materia civil de forma exclusiva y excluyente, y en todo caso de conformidad con los procedimientos y recursos previstos en la Ley de Enjuiciamiento Civil".

Concretament, a l'apartat segon d'aquest article es preveu la celebració d'una compareixença davant del jutge o tribunal que estigui coneixent del procediment civil amb l'objectiu que el Ministeri Fiscal prengui coneixença de totes les dades rellevants sobre els fets violents. Dins d'aquesta compareixença el jutge no té més intervenció que la de la seva convocatòria i direcció, ja que és al Ministeri Fiscal a qui correspon decidir sobre s'hi s'ha de presentar o no la denúncia. Ara bé, aquesta intervenció del Ministeri Fiscal no s'ha d'entendre com un obstacle quant a la possibilitat de que les víctimes de la conducta violenta puguin interposar la denúncia o el mateix jutge d'ofici pugui deduir l'oportú testimoni⁹⁸.

Per la seva banda, l'apartat 4 d'aquest mateix article pot donar peu a alguns problemes. Així, sens perjudici de que ningú pot dubtar que és aconsellable no retardar la remissió de les interlocutòries establint un tràmit d'audiència a les parts i al Ministeri Fiscal, el ben cert és que també s'ha de prendre en consideració el dret de discutir la competència objectiva a l'apel·lar contra la resolució definitiva que es dicti (i en cas d'estimar-se la incompetència al·legada, caldria iniciar de nou el procediment amb un retard encara major). En aquest sentit, podria ser interessant l'estudi de la possibilitat de deixar en vigor, també en aquests casos, l'art. 48.3 LEC o, simplement, reduir el termini

⁹⁸ Vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 45.

comú de 10 dies per a al·legacions o bé escoltar les parts a una compareixença de celebració immediata.

Finalment, als casos (freqüents) on es pot constatar l'existència de denúncies creuades (el cònjuge o lligat amb la dona per anàloga relació d'afectivitat, amb convivència o sense ella, interposa una denúncia contra la dona i més tard és ella qui interposa denúncia contra el mateix varó), sembla convenient que la competència sempre sigui assumida pel jutge de violència sobre la dona (i que qualsevol altre jutge que estigués coneixent s'hagi d'inhibir)⁹⁹.

3.5.3. Normes processals penals

Quant a les normes processals penals que incorpora la Llei integral cal assenyalar que aquestes fan referència tan a la determinació de competències a l'ordre penal (art. 58)¹⁰⁰, com a la competència territorial (art. 59) i a la

⁹⁹ En la mateixa direcció de pensament s'ha manifestat el vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 46.

¹⁰⁰ Art. 58 LO 1/2004: *"Se modifica el artículo 14 de la Ley de Enjuiciamiento Criminal, que queda redactado de la siguiente forma: Fuera de los casos que expresa y limitadamente atribuyen la Constitución y las leyes a Jueces y Tribunales determinados, serán competentes: 1. Para el conocimiento y fallo de los juicios de faltas, el Juez de Instrucción, salvo que la competencia corresponda al Juez de Violencia sobre la Mujer de conformidad con el número quinto de este artículo. Sin embargo, conocerá de los juicios por faltas tipificadas en los artículos 626, 630, 632 y 633 del Código Penal, el Juez de Paz del lugar en que se hubieren cometido. También conocerán los Jueces de Paz de los juicios por faltas tipificadas en el artículo 620.1º y 2º del Código Penal, excepto cuando el ofendido fuere alguna de las personas a que se refiere el artículo 173.2 del mismo Código. 2. Para la instrucción de las causas, el Juez de Instrucción del partido en que el delito se hubiere cometido, o el Juez de Violencia sobre la Mujer, o el Juez Central de Instrucción respecto de los delitos que la Ley determine. 3. Para el conocimiento y fallo de las causas por delitos a los que la Ley señale pena privativa de libertad de duración no superior a cinco años o pena de multa cualquiera que sea su cuantía, o cualesquiera otras de distinta naturaleza, bien sean únicas, conjuntas o alternativas, siempre que la duración de éstas no exceda de diez años, así como por las faltas, sean o no*

modificació de competència com a conseqüència de l'existència de delictes i faltes connexes (art. 60).

En relació a la competència territorial, l'art. 59 inclou un nou art. 15 bis de la Llei d'enjudiciament criminal amb la següent redacció:

"En el caso de que se trate de algunos de los delitos o faltas cuya instrucción o conocimiento corresponda al Juez de Violencia sobre la

incidentales, imputables a los autores de estos delitos o a otras personas, cuando la comisión de la falta o su prueba estuviesen relacionadas con aquéllos, el Juez de lo Penal de la circunscripción del Juzgado de Violencia sobre la Mujer en su caso, o el Juez Central de lo Penal en el ámbito que le es propio, sin perjuicio de la competencia del Juez de Instrucción de Guardia del lugar de comisión del delito para dictar sentencia de conformidad, o del Juez de Violencia sobre la Mujer competente en su caso, en los términos establecidos en el artículo 801. No obstante, en los supuestos de competencia del Juez de lo Penal, si el delito fuere de los atribuidos al Tribunal del Jurado, el conocimiento y fallo corresponderá a éste. 4. Para el conocimiento y fallo de las causas en los demás casos la Audiencia Provincial de la circunscripción donde el delito se haya cometido, o la Audiencia Provincial correspondiente a la circunscripción del Juzgado de Violencia sobre la Mujer en su caso, o la Sala de lo Penal de la Audiencia Nacional. No obstante, en los supuestos de competencia de la Audiencia Provincial, si el delito fuere de los atribuidos al Tribunal del Jurado, el conocimiento y fallo corresponderá a éste. 5. Los Juzgados de Violencia sobre la Mujer serán competentes en las siguientes materias, en todo caso de conformidad con los procedimientos y recursos previstos en esta Ley: a) De la instrucción de los procesos para exigir responsabilidad penal por los delitos recogidos en los títulos del Código Penal relativos a homicidio, aborto, lesiones, lesiones al feto, delitos contra la libertad, delitos contra la integridad moral, contra la libertad e indemnidad sexuales o cualquier otro delito cometido con violencia o intimidación, siempre que se hubiesen cometido contra quien sea o haya estado ligada al autor por análoga relación de afectividad, aun sin convivencia, así como de los cometidos sobre los descendientes, propios o de la esposa o conviviente, o sobre los menores o incapaces que con él convivan o que se hallen sujetos a la potestad, tutela, curatela, acogimiento o guarda de hecho de la esposa o conviviente, cuando también se haya producido un acto de violencia de género. b) De la instrucción de los procesos para exigir responsabilidad penal por cualquier delito contra los derechos y deberes familiares, cuando la víctima sea alguna de las personas señaladas como tales en la letra anterior. c) De la adopción de las correspondientes órdenes de protección a las víctimas, sin perjuicio de las competencias atribuidas al Juez de Guardia. d) Del conocimiento y fallo de las faltas contenidas en los títulos I y II del libro III del Código Penal, cuando la víctima sea alguna de las personas señaladas como tales en la letra a) de este apartado".

Mujer, la competencia territorial vendrá determinada por el lugar del domicilio de la víctima, sin perjuicio de la adopción de la orden de protección, o de medidas urgentes del artículo 13 de la presente Ley que pudiera adoptar el Juez del lugar de comisión de los hechos".

D'acord amb aquest precepte es produeix una alteració substancial dels criteris d'atribució de competència en matèria penal. Com es ben conegut, el fur preferent, segons l'art. 14 LECrim, és el relatiu al lloc de comissió del delictes (*forum delicti comissi*). L'art. 59 de la Llei orgànica 1/2004, per la seva banda, addiciona un nou article 15 bis a la Llei d'enjudiciament criminal, que fixa la competència territorial penal en funció del domicili de la víctima.

El lloc de comissió del delictes és inalterable per la voluntat de les parts i implica una major proximitat entre el fet i el procés, és a dir, facilita la investigació. Pel contrari, la determinació de la competència en funció del domicili de la víctima té, inicialment, l'objectiu d'afavorir la proximitat entre la víctima i l'òrgan. Malgrat això, no es pot oblidar que aquesta finalitat s'assolirà a costa d'allunyar l'òrgan i el fet justiciable, i que un simple canvi de domicili de la víctima acabaria per frustrar la finalitat de la norma¹⁰¹.

Per últim, d'acord amb la dicció literal de l'art. 60, s'afegeix un nou art. 17 bis a la Llei d'enjudiciament criminal, segons el qual: "*la competencia de los Juzgados de Violencia sobre la Mujer se extenderá a la instrucción y conocimiento de los delitos y faltas conexas siempre que la conexión tenga su origen en alguno de los supuestos previstos en los números 3º y 4º del artículo 17 de la presente Ley*".

D'aquesta forma s'exten la competència dels jutjats de violència sobre la dona als delictes i faltes connexes, sempre que la connexió tingui el seu origen a qualsevol dels casos previstos pels números 3 i 4 de l'art. 17 de la Llei d'enjudiciament criminal, és a dir, els fets justiciables comesos com a mitjà per

¹⁰¹ Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 69-70.

a perpetrar d'altres o facilitar la seva execució i els comesos amb l'objectiu de provocar la impunitat d'altres.

Aquesta previsió legal no sembla del tot encertada¹⁰². Això és així, en primer lloc, ja que poden restar fora de la competència dels jutjats de violència sobre la dona alguns del delictes connexos que indubtablement també es poden produir dins de l'àmbit de la llei especial; i, d'altra, perquè deixa fora els casos del núm. 5 de l'art. 17 LECrim (connexió per analogia o relació)¹⁰³.

3.5.4. Mesures judicials de protecció i seguretat de les víctimes (plantejament general)

¹⁰² En aquest sentit és especialment gràfic el vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida contra la dona, pàg. 46-47: "*Sin embargo, se pueden plantear problemas al relacionar este precepto con el nuevo artículo 17 bis de la LECrim. introducido por el artículo 40 del Anteproyecto y que hace referencia a la competencia por conexión. Piénsese en la comisión de un delito de violencia sobre la mujer que ha cambiado de domicilio, como consecuencia de la ejecución de una sentencia dictada por el juez de violencia sobre la mujer en un procedimiento penal o civil previo. En estos casos, y atendiendo al espíritu y finalidad de la Ley, parece razonable que sea el mismo juez que conoce del conjunto del problema el que instruya por el nuevo delito y, sin embargo, no estamos en presencia de ninguno de los supuestos previstos en los números 3 y 4 del actual artículo 17 de la LECrim. y la única posibilidad de acudir a la conexión es entender aplicable el punto quinto del mismo artículo 17, aunque siempre de forma un tanto forzada*".

¹⁰³ Per a una anàlisi de la connexió per analogia (tant a l'art. 17 LECrim com a l'art. 5 LOTJ), veure, per tots: PÉREZ-CRUZ MARTÍN, A.J. La competencia del Tribunal del Jurado (arts. 1 y 5 de la LOTJ 5/1995), en *Comentarios sistemáticos a la Ley del Jurado y a la reforma de la prisión preventiva*, Granada, 1996; i La competencia del Tribunal del Jurado. Especial consideración a los arts. 1 y 5 de la LO 5/1995, in datada tras su modificación por LO 8/1995, de 16 de noviembre y la LO 10/1995, de 23 de noviembre, *Revista del Poder Judicial*, 3ª época, núm. 49, 1998 (1).

Sens perjudici de l'anàlisi exhaustiva d'aquesta matèria (arts. 61 a 69 de la Llei orgànica 1/2004) a un capítol posterior d'aquest treball d'investigació¹⁰⁴, cal posar ja de manifest com la nova regulació ha optat, quant a les mesures de protecció que podrà adoptar el jutge de violència de gènere, per la seva inclusió expressa, ja que no estan recollides com a mesures cautelars a la Llei d'enjudiciament criminal, que tant sols hi regula la prohibició de residència i l'anar a un determinat lloc per als delictes recollits a l'art. 57 del Codi Penal (art. 544 bis LECrim, introduït per la Llei orgànica 14/1999).

D'igual forma, la nova normativa ha incorporat també la delimitació temporal d'aquestes mesures (quan són cautelars) fins a la finalització del procés (però afegint la possibilitat de que qualsevol d'aquestes mesures de protecció pugui ser utilitzada com a mesura de seguretat, des del principi o al llarg de l'execució de la sentència), incrementant-se així la llista de l'article 105 del Codi Penal (introduït per la Llei orgànica 11/1999) i possibilitant al jutge la garantia de protecció de les víctimes més enllà de la finalització del procés.

3.5.5. El Ministeri Fiscal

Dins de la tutela judicial de les víctimes de violència de gènere també es contemplen a la LO 1/2004 normes que afecten a les funcions del Ministeri Fiscal, ja sigui a través de la creació del Fiscal contra la violència sobre la dona, encarregat de supervisar i coordinar en aquest aspecte el Ministeri Fiscal¹⁰⁵, o bé amb la creació d'una secció equivalent a cada Fiscalia dels

¹⁰⁴ Punt 4.

¹⁰⁵ Com antecedent d'aquesta realitat cal citar tan la Circular 1/1998, sobre intervenció del Ministeri Fiscal a la persecució dels matracaments a l'àmbit domèstic i familiar, a través de la qual es va crear a cada Fiscalia el Servei de Violència Familiar per al seguiment i atenció de les causes d'aquesta naturalesa (MORENO VERDEJO, J. *La función del Ministerio Fiscal en la persecución de los malos tratos. El menor de edad como sujeto pasivo del maltrato habitual, a La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, CGPJ, Madrid, 2001, pàg. 254 i seg.); com la Proposició de Llei orgànica integral contra la violència de gènere, de 21 de desembre de 2001, presentada pel Grup Parlamentari Socialista (art. 27), on es reclama la

Tribunals Superiors de Justícia i de les Audiències Provincials a les quals s'adscriuren Fiscals especialitzats en aquesta matèria¹⁰⁶.

previsió a cada Fiscalia dels Tribunals Superiors de Justícia i de les Audiències Provincials d'una Secció de Menors i d'altra de violència familiar. Quant a la necessitat de potenciar el Ministeri Fiscal com a instrument de seguiment de les causes (penals i civils) a l'àmbit domèstic, veure, també, l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, a l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 72 i seg.

¹⁰⁶ De conformitat amb l'art. 71 de la LO 1/2004 es produeix la substitució dels paràgrafs segon i tercer de l'apartat 1 de l'article 18 de l'Estatut Orgànic del Ministeri Fiscal de 1981, pel següent text: *"En la Fiscalía de la Audiencia Nacional y en cada Fiscalía de los Tribunales Superiores de Justicia y de las Audiencias Provinciales, existirá una Sección de Menores a la que se encomendarán las funciones y facultades que al Ministerio Fiscal atribuye la Ley Orgánica Reguladora de la Responsabilidad Penal de los Menores y otra Sección Contra la Violencia sobre la Mujer en cada Fiscalía de los Tribunales Superiores de Justicia y de las Audiencias Provinciales. A estas Secciones serán adscritos Fiscales que pertenezcan a sus respectivas plantillas, teniendo preferencia aquellos que por razón de las anteriores funciones desempeñadas, cursos impartidos o superados o por cualquier otra circunstancia análoga, se hayan especializado en la materia. No obstante, cuando las necesidades del servicio así lo aconsejan podrán actuar también en otros ámbitos o materias. En las Fiscalías de los Tribunales Superiores de Justicia y en las Audiencias Provinciales podrán existir adscripciones permanentes que se determinen reglamentariamente. A la Sección Contra la Violencia sobre la Mujer se le atribuyen las siguientes funciones: a) Intervenir en los procedimientos penales por los hechos constitutivos de delitos o faltas cuya competencia venga atribuida a los Juzgados de Violencia sobre la Mujer. b) Intervenir directamente en los procesos civiles cuya competencia esté atribuida a los Juzgados de Violencia sobre la Mujer. En la Sección Contra la Violencia sobre la Mujer deberá llevarse un registro de los procedimientos que se sigan relacionados con estos hechos que permitirá la consulta de los Fiscales cuando conozcan de un procedimiento de los que tienen atribuida la competencia, al efecto en cada caso procedente".*

En tot cas, com es dedueix de l'art. 72, a cada Fiscalia hi haurà un delegat que assumirà les funcions de direcció i coordinació, als termes fixats al nou apartat 6 de l'art. 22 de la Llei 50/1981, en matèria d'infraccions relacionades amb la violència de gènere, els delictes contra el medi ambient, i la vigilància penitenciària, amb caràcter exclusiu o compartit amb d'altres matèries. Aquests delegats seràn designats i, en tot cas, rellevats a través de resolució dictada pel Fiscal General de l'Estat, a proposta motivada del Fiscal en Cap respectiu, escoltada la Junta de Fiscalia (i quan la resolució del Fiscal General de l'Estat sigui discrepant amb la proposta del Fiscal en Cap respectiu, haurà de ser motivada). Per a cobrir aquestes places serà necessari, amb caràcter previ a la proposta del Fiscal en Cap que correspongui, realitzar

Així, de conformitat amb l'art. 70 de la Llei integral, els Fiscals intervindran tan als procediments penals pels fets justiciables constitutius de delictes o faltes la competència dels quals vingui atribuïda als jutjats de violència sobre la dona, com als processos civils de nul.litat, separació o divorci, o els que tractin de la guarda i custòdia dels fills menors on s'al.leguin maltractaments al cònjuge o als fills¹⁰⁷. En aquest sentit, cal valorar molt positivament la introducció de l'art. 18 quater a l'Estatut Orgànic del Ministeri Fiscal, amb l'objectiu de dotar-lo dels mitjans més eficaços quant a la lluita contra la violència de gènere¹⁰⁸.

una convocatòria entre els Fiscals de plantilla. A la proposta s'haurà d'acompanyar relació de la resta de Fiscals que hagin sol.licitat el lloc amb aportació dels mèrits al.legats.

¹⁰⁷ L'art. 70 LO 1/2004 afegeix un art. 18 quater a la Llei 50/1981, de 30 de desembre, reguladora de l'Estatut Orgànic del Ministeri Fiscal, amb la següent redacció: "*1. El Fiscal General del Estado nombrará, oído el Consejo Fiscal, como delegado, un Fiscal contra la Violencia sobre la Mujer, con categoría de Fiscal de Sala, que ejercerá las siguientes funciones: a) Practicar las diligencias a que se refiere el artículo 5 del Estatuto Orgánico del Ministerio Fiscal, e intervenir directamente en aquellos procesos penales de especial trascendencia apreciada por el Fiscal General del Estado, referentes a los delitos por actos de violencia de género comprendidos en el art. 87. ter.1 de la Ley Orgánica del Poder Judicial. b) Intervenir, por delegación del Fiscal General del Estado, en los procesos civiles comprendidos en el artículo 87. ter.2 de la Ley Orgánica del Poder Judicial. c) Supervisar y coordinar la actuación de las Secciones contra la Violencia sobre la Mujer, y recabar informes de las mismas, dando conocimiento al Fiscal Jefe de las Fiscalías en que se integren. d) Coordinar los criterios de actuación de las diversas Fiscalías en materias de violencia de género, para la cual podrá proponer el Fiscal General del Estado la emisión de las correspondientes instrucciones. e) Elaborar semestralmente, y presentar al Fiscal General del Estado, para su remisión a la Junta de Fiscales de Sala del Tribunal Supremo, y al Consejo Fiscal, un informe sobre los procedimientos seguidos y actuaciones practicadas por el Ministerio Fiscal en materia de violencia de género. 2. Para su adecuada actuación se le adscribirán los profesionales y expertos que sean necesarios para auxiliarlo de manera permanente u ocasional".*

¹⁰⁸ Vot particular a l'informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre l'avantprojecte de llei orgànica integral de mesures de protecció contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 49.

4. La "tutela cautelar" de les víctimes de violència de gènere a la Llei orgànica 1/2004

4.1. Introducció

Abans de la reforma de 1999 existia un sentiment generalitzat de desprotecció social i jurídica davant de la violència a l'àmbit familiar. Així, com a conseqüència tant del redactat de l'art. 13 LECrim anterior a la LO 14/1999, de 9 de juny: "*Consideránse como primeras diligencias: las de dar protección a los perjudicados, consignar las pruebas del delito que puedan desaparecer, recoger y poner en custodia cuanto conduzca a su comprobación y a la identificación del delincuente y detener en su caso a los reos presuntos*", com de la interpretació judicial majoritària segons la qual aquest precepte no permetia acordar a l'etapa d'instrucció, en aplicació del principi de legalitat, mesures cautelars que comportessin suspensions de drets a l'imputat no previstes a la regulació processal, a la majoria dels casos no s'adoptaven mesures de protecció de les víctimes.

Davant d'aquesta dificultat per a adoptar mesures cautelars innominades al procés penal el Ministeri Fiscal a l'hora d'interesar i el jutge o tribunal al moment d'acordar mesures cautelars tan sols disposava d'una mesura eficaç front del risc de reiteració en el maltracte: la presó provisional. En conseqüència, no és gens estrany que es parlés d'una clara insuficiència del sistema de "tutela cautelar" davant de la violència familiar¹⁰⁹.

¹⁰⁹ ALHAMBRA PÉREZ, P. *Aspectos procesales de la violencia doméstica. La protección de la víctima*, III Encuentro sobre Violencia Doméstica del CGPJ, Centro de Formación de Madrid de Jueces (CGPJ), novembre de 2003; CARRETERO SÁNCHEZ, A. *La violencia de género: análisis crítico de las principales medidas penales para su erradicación*, Diario La Ley, 2004 (3); DE URBANO CASTRILLO, E. *El alejamiento del agresor en los casos de violencia familiar*, Diaro La Ley (15 de febrer de 2001); TIRADO ESTRADA, J. *Violencia en el hogar y medidas cautelares en el proceso penal*, Sección de Estudios del Boletín de Información del Ministerio de Justicia, núm. 1820, año LII, 1 de maig de 1998; i *Violencia familiar y las nuevas medidas cautelares penales de la Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, de modificación del Código*

Així les coses, la redacció de l'art. 13 LECrim derivada de la modificació introduïda per la Llei orgànica 14/1999, va establir que:

"Se consideran como primeras diligencias la de consignar las pruebas del delito que puedan desaparecer, la de recoger y poner en custodia cuanto conduzca a su comprobación y a la identificación del delincuente, la de retener, en su caso, a los presuntos responsables del delito y la de proteger a los ofendidos y perjudicados por el mismo, a sus familiares o a otras personas pudiendo acordarse a tal efecto las medidas cautelares a las que se refiere el art. 544 bis de la presente Ley".

D'aquesta forma es va introduir un nou precepte (l'art. 544 bis LECrim) destinat a l'especificació de certes mesures de protecció davant dels casos on s'estiguessin investigant delictes mencionats a l'art. 57 del Codi penal. En concret, aquestes mesures es van poder resumir en tres: a) la prohibició de l'imputat de residir a un determinat lloc, barri, municipi o província o altra entitat local, o Comunitat autònoma; b) la prohibició d'acudir a determinats llocs, barris, municipis, províncies o altres entitats locals o comunitats autonòmes; i c) la prohibició d'aproximar-se o comunicar-se, amb la graduació que sigui precisa, a determinades persones (víctimes, familiars o terceres persones directament relacionades amb els delictes comesos)¹¹⁰.

En conseqüència, aquestes mesures estan adreçades a protegir tant a la víctima com als seus familiars del risc d'agressions a la seva persona o béns,

Penal de 1995, en materia de protección a las víctimas de malos tratos y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal, Diari La Ley, núm. 4888, de 21 de setembre de 1999.

¹¹⁰ Per a un estudi més exhaustiu de les mesures cautelars de l'art. 544 bis LECrim després de la reforma de 1999, veure, per tots: ARANGÜENA FANEGO, C. La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos: especial referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis, Actualidad Penal, nº 11 (13 a 19 de març), pàg. 237 i seg.

que puguin posar en perill el dret a la integritat física o psíquica i a la llibertat dels mateixos¹¹¹. I totes tres mesures impliquen - als casos en que es mantingui la convivència - l'obligació d'abandonar el domicili familiar; només poden acordar-se quan siguin estrictament necessàries pels fins previstos; i quant a la seva imposició cal assenyalar que es poden adoptar per separat o conjuntament, segons les circumstàncies del cas, segons el parer del titular de l'òrgan jurisdiccional¹¹².

Ara bé, com l'actual art. 544 bis de la Llei d'enjudiciament criminal (modificat per la Llei orgànica 15/2003) regula la prohibició de residència, la d'acudir a un determinat lloc i la d'apropar-se o comunicar-se amb determinades persones per als delictes recollits a l'art. 57 del Codi penal¹¹³, però sense recollir, com a

¹¹¹ MORILLAS FERNÁNDEZ, D.L. *Análisis criminológico del delito de violencia doméstica*, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, Cádiz, 2003, pàg. 205-206.

¹¹² COMAS DE ARGEMIR CENDRA, M. *Novedades legislativas introducidas por la LO 14/1999, de 9 de junio, en materia de protección a las víctimas de malos tratos: las faltas penales, penas accesorias y medidas cautelares, a La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos, obr, ci.,* pàg. 218 i seg.

¹¹³ Art. 544 bis LECrim, introduït per la Llei orgànica 14/1999 i modificat quant el seu apartat quart per la Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, a través de la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, del Codi penal: "*En los casos en que se investigue un delito de los mencionados en el artículo 57 del Código Penal, el Juez o Tribunal podrá, de forma motivada y cuando resulte estrictamente necesario al fin de protección de la víctima, imponer cautelarmente al inculpado la prohibición de residir en un determinado lugar, barrio, municipio, provincia u otra entidad local, o Comunidad Autónoma. En las mismas condiciones podrá imponerle cautelarmente la prohibición de acudir a determinados lugares, barrios, municipios, provincias u otras entidades locales, o Comunidades Autónomas, o de aproximarse o comunicarse, con la graduación que sea precisa a determinadas personas. Para la adopción de estas medidas se tendrá en cuenta la situación económica del inculpado y los requerimientos de su salud, situación familiar y actividad laboral. Se atenderá especialmente a la posibilidad de continuidad de esta última, tanto durante la vigencia de la medida como tras su finalización. En caso de incumplimiento por parte del inculpado de la medida acordada por el Juez o Tribunal, éste convocará la comparecencia regulada en el artículo 505 para la adopción de la prisión provisional en los términos del artículo 503, de la orden de protección prevista en el art. 544 ter*

mesures cautelars, les mesures de protecció que podrà adoptar el jutge de violència contra la dona, el nostre legislador ha optat per la seva regulació expressa als 61 i següents de la LO 1/2004.

4.2. Disposicions generals

Quant a les disposicions generals sobre les mesures de protecció i seguretat cal tenir en compte, en primer lloc, que aquestes mesures seran compatibles amb qualsevol de les mesures cautelars d'assegurament que es puguin adoptar als processos civils i penals (art. 61.1).

Així, a tots els procediments relacionats amb la violència de gènere, el jutge competent, ja sigui d'ofici o a instància de les víctimes, dels fills, de les persones que convisquin amb elles o es trobin subjectes a la seva guarda i custòdia, del Ministeri Fiscal o de l'Administració de la qual en depenguin els serveis d'atenció a les víctimes o la seva acollida, haurà de pronunciar-se en tot cas si escau l'adopció de mesures cautelars i d'assegurament, recollides a aquest Capítol, determinant la seva durada quan sigui procedent la seva adopció (art. 61.2).

4.3. L'ordre de protecció

Davant de l'exigència de donar una resposta global i coordinada per part de tots els poders públics a la violència exercida a l'entorn familiar, es va plantejar la necessitat de contemplar una acció integral i coordinada que incorporés de forma conjunta tant les mesures cautelars penals sobre l'agressor, és a dir, aquelles orientades a impedir la realització de nous actes de violència, com les

o de otra medida cautelar que implique una mayor limitación de su libertad personal, para lo cual se tendrán en cuenta la incidencia del incumplimiento, sus motivos, gravedad y circunstancias, sin perjuicio de las responsabilidades que del incumplimiento pudieran resultar".

mesures protectores de caràcter civil i social que evitin el desampar de les víctimes de violència domèstica i les hi ofereixin una resposta a la seva situació d'especial vulnerabilitat.

Amb aquest objectiu, el 22 d'octubre de 2002, el Ple del Congrés dels Diputats va acordar la creació dins de la Comissió de Política Social i Ocupació d'una subcomissió que tingués com a fi la formulació de les mesures legislatives oportunes per tal de fer front de forma eficaç a la violència domèstica. Entre les conclusions més importants d'aquesta subcomissió destaca la proposta, recolzada pel Ministeri de Justícia, de creació i regulació d'un nou instrument: l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica.

Aquesta ordre que es va configurar, com es pot constatar al preàmbul del Protocol per a la implantació de l'ordre de protecció¹¹⁴, sobre la base de sis principis bàsics: a) principi de protecció de la víctima i de la família; b) principi d'aplicació general; c) principi d'urgència; d) principi d'accessibilitat; e) principi d'integralitat; i f) principi d'utilitat processal; unifica els diferents instruments d'empara i tutela de les víctimes d'aquests fets delictius.

Es pretén que a través d'un ràpid i senzill procediment judicial, substanciat davant del jutjat d'instrucció, la víctima pugui obtenir un estatut integral de protecció que centri de forma coordinada una acció cautelar de naturalesa civil i penal¹¹⁵. Així, una mateixa resolució judicial incorporarà de forma conjunta tant les mesures restrictives de la llibertat de moviments de l'agressor per a impedir que es torni a aproximar a la víctima, com les orientades a proporcionar seguretat, estabilitat i protecció jurídica a la persona que ha patit l'agressió i a la seva família, sense necessitat d'esperar a la formalització del corresponent procés matrimonial. D'igual forma, l'ordre de protecció suposarà també que les diferents Administracions públiques, estatal, autonòmica i local,

¹¹⁴ Protocol per a la implantació de l'ordre de protecció, pàg. 3-4.

¹¹⁵ RAMOS MÉNDEZ, F. *Enjuiciamiento criminal. Séptima lectura constitucional*, Atelier, Barcelona, 2004, pàg. 271-272.

activin immediatament els instruments de protecció social fixats als seus respectius sistemes jurídics.

L'ordre de protecció s'ha de poder obtenir de forma ràpida. En cas contrari, no es pot parlar d'una veritable protecció real de les víctimes. Per aquesta raó, precisament, seguint la línia ja incorporada a la Llei 38/2002, de 24 d'octubre, en què es va regular el procediment per a l'enjudiciament ràpid de determinats delictes i faltes, la Llei 27/2003 va optar per atribuir la competència per a l'adopció de l'ordre de protecció al jutge d'instrucció en funcions de guàrdia així com per donar carta de naturalesa al Registre Central per a la protecció de les víctimes de violència domèstica, al qual tindran accés immediat totes les ordres de protecció dictades per qualsevol jutjat o tribunal i al qual s'anotaran, a més a més, els fets rellevants als efectes de protegir a les víctimes d'aquests fets delictius.

Davant d'aquesta realitat que s'acaba d'exposar, l'art. 62 de la LO 1/2004 ha disposat que rebuda la sol·licitud d'adopció d'una ordre de protecció, el jutge de violència sobre la dona i, al seu cas, el Jutge de Guàrdia, actuaran d'acord amb allò que disposa l'art. 544 ter de la Llei d'enjudiciament criminal¹¹⁶.

¹¹⁶ Art. 544 ter LECrim (article afegit per la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica, però tenint en compte que el seu apartat 1 ha estat redactat per la Llei orgànica 15/2003, de reforma del Codi penal): *"El Juez de Instrucción dictará orden de protección para las víctimas de violencia doméstica en los casos en que, existiendo indicios fundados en la comisión de un delito o falta contra la vida, integridad física o moral, libertad sexual, libertad o seguridad de alguna de las personas mencionadas en el artículo 173.2 del Código Penal, resulte una situación objetiva de riesgo para la víctima que requiera la adopción de alguna de las medidas de protección reguladas en este artículo. 2. La orden de protección será acordada por el juez de oficio o a instancia de la víctima o persona que tenga con ella alguna de las relaciones indicadas en el apartado anterior, o del Ministerio Fiscal. Sin perjuicio del deber general de denuncia previsto en el artículo 262 de esta ley, las entidades u organismos asistenciales, públicos o privados, que tuvieran conocimiento de alguno de los hechos mencionados en el apartado anterior deberán ponerlos inmediatamente en conocimiento del juez de guardia o del Ministerio Fiscal con el fin de que se pueda incoar o instar el procedimiento para la adopción de la orden de protección. 3. La orden de protección podrá solicitarse directamente ante la autoridad judicial o el Ministerio Fiscal, o bien ante las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad, las oficinas de atención a la víctima o los servicios sociales o*

instituciones asistenciales dependientes de las Administraciones Públicas. Dicha solicitud habrá de ser remitida de forma inmediata al juez competente. En caso de suscitarse dudas acerca de la competencia territorial del juez, deberá iniciar y resolver el procedimiento para la adopción de la orden de protección el juez ante el que se haya solicitado ésta, sin perjuicio de remitir con posterioridad las actuaciones a aquel que resulte competente. Los servicios sociales y las instituciones referidas anteriormente facilitarán a las víctimas de la violencia doméstica a las que se hubiere de prestar asistencia la solicitud de la orden de protección, poniendo a su disposición con esta finalidad información, formularios y, en su caso, canales de comunicación telemáticos con la Administración de Justicia y el Ministerio Fiscal.

4. Recibida la solicitud de orden de protección, el juez de guardia, en los supuestos mencionados en el apartado 1 de este artículo, convocará a una audiencia urgente a la víctima o su representante legal, al solicitante y al agresor, asistido, en su caso, de abogado. Asimismo será convocado el Ministerio Fiscal. Esta audiencia se podrá sustanciar simultáneamente con la prevista en el artículo 504 bis 2 cuando su convocatoria fuera procedente, con la audiencia regulada en el artículo 798 en aquellas causas que se tramiten conforme al procedimiento previsto en el título III del libro IV de esta ley o, en su caso, con el acto del juicio de faltas. Cuando excepcionalmente no fuese posible celebrar la audiencia durante el servicio de guardia, el juez ante el que hubiera sido formulada la solicitud la convocará en el plazo más breve posible. En cualquier caso la audiencia habrá de celebrarse en un plazo máximo de 72 horas desde la presentación de la solicitud. Durante la audiencia, el juez de guardia adoptará las medidas oportunas para evitar la confrontación entre el agresor y la víctima, sus hijos y los restantes miembros de la familia. A estos efectos dispondrá que su declaración en esta audiencia se realice por separado. Celebrada la audiencia, el juez de guardia resolverá mediante auto lo que proceda sobre la solicitud de la orden de protección, así como sobre el contenido y vigencia de las medidas que incorpore. Sin perjuicio de ello, el juez de instrucción podrá adoptar en cualquier momento de la tramitación de la causa las medidas previstas en el artículo 544 bis. 5. La orden de protección confiere a la víctima de los hechos mencionados en el apartado 1 un estatuto integral de protección que comprenderá las medidas cautelares de orden civil y penal contempladas en este artículo y aquellas otras medidas de asistencia y protección social establecidas por el ordenamiento jurídico". La orden de protección podrá hacerse valer ante cualquier autoridad y Administración pública.

6. Las medidas cautelares de carácter penal podrán consistir en cualesquiera de las previstas en la legislación procesal criminal. Sus requisitos, contenido y vigencia serán los establecidos con carácter general en esta Ley. Se adoptarán por el juez de instrucción atendiendo a la necesidad de protección integral e inmediata de la víctima.

7. Las medidas de naturaleza civil deberán ser solicitadas por la víctima o su representante legal, o bien por el Ministerio Fiscal, cuando existan hijos menores o incapaces, siempre que no hubieran sido previamente acordadas por un órgano del orden jurisdiccional civil, y sin perjuicio de las medidas previstas en el artículo 158 del Código Civil. Estas medidas podrán consistir en la atribución del uso y disfrute de la vivienda familiar, determinar el régimen de custodia, visitas, comunicación y estancia con los hijos, el régimen de

En conseqüència, aquesta ordre de protecció, que té el seu antecedent a la "Protection Order" que s'ha extès a diferents països anglosaxons com EEUU o Austràlia (a la pràctica ha rebut múltiples denominacions, malgrat que bàsicament pot ser de dos classes: l'anomenada "Peace Bond" emesa pel Jutge civil i la "Restraining Order", emesa pel jutge penal)¹¹⁷, constitueix un instrument legal dissenyat per a protegir a la víctima de la violència domèstica (i molt especialment a la víctima de violència de gènere) davant de tot tipus d'agressions.

prestación de los alimentos, así como cualquier disposición que se considere oportuna a fin de apartar al menor de un peligro o de evitarle perjuicios. Las medidas de carácter civil contenidas en la orden de protección tendrán una vigencia temporal de 30 días. Si dentro de este plazo fuese incoado a instancia de la víctima o de su representante legal un proceso de familia ante la jurisdicción civil, las medidas adoptadas permanecerán en vigor durante los treinta días siguientes a la presentación de la demanda. En este término las medidas deberán ser ratificadas, modificadas o dejadas sin efecto por el juez de primera instancia que resulte competente. 8. La orden de protección será notificada a las partes, y comunicada por el juez inmediatamente, mediante testimonio íntegro, a la víctima y a las Administraciones Públicas competentes para la adopción de medidas de protección, sean éstas de seguridad o de asistencia social, jurídica, sanitaria, psicológica o de cualquier otra índole. A estos efectos se establecerá reglamentariamente un sistema integrado de coordinación administrativa que garantice la agilidad de estas comunicaciones. 9. La orden de protección implicará el deber de informar permanentemente a la víctima sobre la situación procesal del imputado así como sobre el alcance y vigencia de las medidas cautelares adoptadas. En particular, la víctima será informada en todo momento de la situación penitenciaria del agresor. A estos efectos se dará cuenta de la orden de protección a la Administración penitenciaria. 10. La orden de protección será inscrita en el Registro Central para la Protección de las Víctimas de Violencia Doméstica. 11. En aquellos casos en que durante la tramitación de un procedimiento penal en curso surja una situación de riesgo para alguna de las personas vinculadas con el imputado por alguna de las relaciones indicadas en el apartado 1 de este artículo, el Juez o Tribunal que conozca de la causa podrá acordar la orden de protección de la víctima con arreglo a lo establecido en los apartados anteriores".

¹¹⁷ DELGADO MARTÍN, J. *La orden de protección. Protocolo de actuación*. Ponencia presentada al III Encuentro sobre Violencia Doméstica, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 26 a 29 de noviembre de 2003.

L'art. 544 ter 1 LECrim exigeix, concretament, la concurrència de tres requisits per a dictar una ordre amb mesures de protecció: a) l'existència d'indicis fonamentats de la comissió d'un delictes contra la vida, integritat física o moral, llibertat sexual, llibertat o seguretat; b) que aquest s'hagi dut a terme contra persona incorporada dins del llistat de l'art. 173.2 del Codi penal; i c) l'apreciació d'una situació objectiva de risc per a la víctima que requereix l'adopció de les mesures contemplades a aquest precepte¹¹⁸.

¹¹⁸ Quan de la simple lectura de la sol·licitud de l'ordre de protecció es pot advertir que no concorre un d'aquests requisits, segons la circular 3/2003, de 30 de desembre de 2003, de la Fiscalia General de l'Estat, serà oportú dictar una interlocutòria d'inadmissió de l'ordre de protecció, sense que sigui precisa la celebració de l'audiència. Ara bé, malgrat aquesta previsió, el ben cert és que l'excessiva celeritat de la nova legislació per a combatre la violència domèstica (i en especial contra les dones) comporta el risc de que les ordres de protecció siguin atorgades a casos on no existeix un veritable risc objectiu, per por a futurs mals majors. Els jutges i els fiscals tendeixen a cobrir-se les esquenes, evitant possibles represàlies de la societat (SÁEZ, R. *Juicios rápidos, condenas negociadas, órdenes de alejamiento y deterioro del proceso penal*, Jueces para la Democracia, publicació de 5 de novembre de 2004, pàg. 4) . El problema sorgeix de forma molt especial perquè en aquests casos és normal que els fets tinguin lloc a la intimitat del domicili familiar, sense més testimonis que la pròpia víctima i l'agressor, i sense gairebé cap prova més enllà de la versió de les parts i en tot cas un part de lesions (LÓPEZ VALENCIA, E.M. *Garantías procesales en los juicios rápidos y la orden de protección en procedimientos de violencia doméstica de género*, pàg. 8). Tot això afavoreix, precisament, el sorgiment d'una important i recent polèmica que deriva de les paraules de la jutgessa degana de Barcelona, Maria Sanahuja (després compartides en gran part pel Fiscal en Cap de Catalunya, José María Mena), en el sentit de criticar l'ús abusiu de les denúncies per violència domèstica que fan algunes dones per a obtenir beneficis de cara a una futura separació. Paraules aquestes que han rebut la ràpida resposta del portaveu del CGPJ, Enrique López, la Red d'Organitzacions Feministes contra la Violència Domèstica, i la Vocal del CGPJ i presidenta de l'Observatori contra la Violència Domèstica, Montserrat Comas, qui ha assegurat que no existeixen dades ni estudis dels quals es pugui deduir que s'estiguin interposant denúncies falses. Davant d'aquesta realitat cal afirmar que el problema no és tant que algunes de les sol·licituts d'ordres de protecció no estiguin fonamentades, sino més aviat que els jutges les hi atorguin. No es pot permetre que hi hagi jutges que estiguin donant totes les ordres de protecció només per evitar-se problemes davant de la pressió mediàtica actual que afecta a aquesta problemàtica social. En aquest sentit no cal oblidar que el que s'està acordant són mesures no tant sols de protecció de la víctima, sinó que també afecten als drets constitucionals del denunciat (Sobre l'imputat al procés penal i els seus drets, veure, per tots: SERRA DOMÍNGUEZ, M. *El imputado, a Estudios de Derecho Procesal*, Ariel, Barcelona,

Dins de la tramitació de l'ordre resulta útil diferenciar tres moments: 1) la fase de sol.licitud de l'ordre de protecció, en què resulta imprescindible facilitar a la víctima l'accés a la informació i els formularis de l'ordre de protecció, així com arbitrar canals de comunicació àgils; 2) la fase de l'adopció de l'ordre, en què s'ha de garantir la coordinació de tots els intervinents en el procés; i 3) la fase de notificació i execució, en què les administracions competents assumeixen un protagonisme especial en matèria d'assistència i protecció social, tant a nivell autonòmic com local¹¹⁹.

D'altra banda, l'ordre de protecció implica la necessària coordinació entre les jurisdiccions penal i civil. En aquest punt, però, són molts els dubtes que es poden plantejar a la pràctica. Només a títol exemplificatiu, i sense fer referència als problemes que es susciten als jutjats de família ni tampoc als plantejats com a conseqüència de la custòdia i règim de visites dels menors, cal fer menció dels següents:

- a) S'ha d'admetre a tràmit una sol.licitud d'ordre de protecció amb petició de mesures civils quan consta l'existència d'un procediment civil previ dins del qual s'ha dictat una resolució judicial que ja s'ha pronunciat sobre aquestes mesures?

Segons la dicció literal de l'apartat 7 de l'art. 544 ter LECrim (les mesures de naturalesa civil hauràn de sol.licitar-se per la víctima o el seu representant legal, o pel Ministeri Fiscal, quan existeixin fills menors o amb

1969; VÁZQUEZ SOTELO, J.L. *La presunción de inocencia y la íntima convicción del Tribunal*, Bosch, Barcelona, 1984). És evident que en algun cas la dona pot ser més tard objecte d'agressió, però aquest és un risc amb el qual han de comptar els jutges (es tracta d'una responsabilitat que forma part del seu treball). Ara bé, el que no es pot pretendre és que el jutge apliqui en aquests casos una justícia de tipus preventiu, ja que atorgar una ordre de protecció davant d'una denúncia sense fonament no tant sols és una injustícia, sinó que fins i tot permetria parlar de la comissió d'un delictes de prevaricació (NAVARRO, E. *Entrevista sobre la violència sexista*, El Periódico de Catalunya, 6 de juny de 2004, pàg. 4).

¹¹⁹ Per a una anàlisi més detallada d'aquestes fases i dels seus problemes, veure, el Protocol per a la implantació de l'ordre de protecció (pàg. 6 i seg.).

incapacitat, sempre que no hagin estat prèviament acordades per un òrgan de l'ordre jurisdiccional civil, i sens perjudici de les mesures previstes a l'art. 158 del Codi civil), l'òrgan penal, en principi, no podrà modificar a l'ordre de protecció les mesures civils prèviament acordades per un òrgan jurisdiccional civil. Ara bé, quan concorrin els pressupostos de l'art. 158 del Codi civil res obstarà a que l'òrgan penal pugui modificar o completar, protegint al menor, les mesures prèviament acordades pel jutge civil¹²⁰.

- b) S'ha d'admetre o no a tràmit la sol·licitud d'una ordre de protecció on només s'incorpora la petició de mesures cautelars civils?. L'art. 544 ter no limita la seva admissió a la prèvia adopció d'una mesura de protecció penal. Per tant, a aquells casos on la mesura civil és suficientment protectora, aquesta haurà de ser admesa.

- c) S'ha d'acceptar la presentació d'una ordre de protecció davant del servei d'orientació d'assistència jurídica gratuïta que existeix als Col·legis d'advocats o a les seves delegacions?.

L'apartat 3 del art. 544 ter LECrim, estableix que l'ordre de protecció es pot sol·licitar davant de l'autoritat judicial, la fiscalia, les forces de seguretat, les oficines d'atenció a la víctima, o els serveis socials o institucions assistencials. En cap moment es fa menció del servei d'orientació d'assistència jurídica gratuïta que existeix als Col·legis d'advocats o a les seves delegacions. Ara bé, com la pràctica posa de manifest que són molt freqüents les sol·licituds d'ordres de protecció que la víctima formalitza davant d'aquest servei, sembla convenient insistir al fet que els serveis d'orientació hauran de tenir cura de remetre la sol·licitud de forma immediata davant de l'òrgan judicial competent.

D'igual forma, com l'apartat 3 d'aquest precepte permet que la sol·licitud es presenti directament davant de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat,

¹²⁰ Aquesta és, precisament, la postura defensada pel Protocol de coordinació entre els ordres jurisdiccionals penal i civil de la comissió de seguiment de la implantació de l'ordre de protecció.

no existeix cap impediment per admetre la seva presentació a les dependències de la policia local. En concret, els agents que rebin la sol.licitud hauran de remetre-la de forma immediata al jutge competent¹²¹.

- d) S'haurà de suspendre l'audiència de l'ordre de protecció quan el Ministeri Fiscal hagi estat degudament citat i, malgrat això, no hi comparegui a l'audiència?.

L'absència del Ministeri Fiscal no ha de provocar la suspensió de l'audiència ni afectar a la validesa de la seva celebració¹²². D'igual forma, l'incompareixença del denunciat, degudament citat, tampoc provocarà la suspensió de la celebració de l'audiència i l'adopció de les mesures de tot ordre. Això és així, d'una banda, perquè l'obligat respecte del principi de contradicció es satisfà amb la possibilitat de ser escoltat; i, d'altra, ja que admetre el contrari suposaria deixar en mans de l'imputat l'adopció de la pròpia mesura. Finalment, quan el jutge tingui elements suficients per a resoldre la qüestió, la no compareixença de la víctima tampoc provocarà la suspensió de l'audiència.

- e) A l'audiència de l'ordre de protecció cal evitar la confrontació entre la víctima i l'agressor, però que succeeix amb la prèvia confrontació al passadís?.

La confrontació a l'audiència no és difícil d'evitar, però el ben cert és que cal ser cautelós i intentar que la confrontació tampoc hi tingui lloc als

¹²¹ En aquest sentit cal recordar la recomanació que recull el Protocol d'implantació de l'ordre de protecció, així com la Circular 3/2003, de la Fiscalia general de l'Estat, quant la conveniència de que la sol.licitud de l'ordre de protecció es presenti davant de les Forces i Cossos de Seguretat amb l'objectiu de que aquestes puguin, a través de la confecció de l'atestat, completar l'informació amb la qual contarà l'òrgan judicial i, fins i tot, permetre la tramitació de la causa com a judici ràpid.

¹²² La Circular 3/2003, de la Fiscalia General de l'Estat, extén la no obligació de comparèixer del Ministeri Fiscal a l'audiència de l'ordre de protecció.

passadissos. Als partits judicials on existeixen oficines d'atenció a la víctima la seva col.laboració en aquest punt és molt eficient, ja que es possibilita que la víctima sigui citada a la pròpia oficina des de la qual és acompanyada fins el lloc que hagi d'ocupar a la celebració de l'audiència. Als partits judicials on no trobem aquestes oficines, la solució pot passar per citar a la víctima una estona abans de la celebració de l'audiència i recollir-la i acompanyar-la al lloc des de la que assistirà a l'audiència abans de que pugui comparèixer l'agressor.

- f) I per últim, mentre que el Registre Central de Protecció de Víctimes de Violència Domèstica no gaudeixi d'organització telemàtica, és possible estalviar-se la remissió de la còpia de la resolució que es dicti dins del seu àmbit?

L'apartat 10 de l'art. 544 ter contempla la inscripció de l'ordre de protecció al Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica. En un primer moment, quan el Registre no disposava de la pertinent regulació els jutjats d'instrucció van ser requerits per a remetre per correu ordinari còpia de les ordres dictades al Ministeri de Justícia. Més tard, el RD 355/2004, de 5 de març, regulador del Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica, va incorporar l'organització i contingut d'aquest registre, així com els procediments d'inscripció, cancel.lació i consulta.

El tractament de les dades es sistematitza a través de la diferenciació entre les mesures de protecció segons que aquestes hagin estat acordades de forma cautelar en un procediment penal en tramitació o a la sentència. Quant a les primeres, l'anotació d'una mesura cautelar requereix el tractament de la informació del corresponent procés penal de referència, ja que de la seva pendència, deriva, en definitiva, la seva pròpia subsistència. Pel que fa a les segones, la necessitat d'assegurar una exacta correspondència entre la nova informació que s'inscrivia al Registre Central de Penats i Rebels i les dades del Registre Central per a la Protecció de la Violència Domèstica, implica l'oportunitat d'unificar el sistema d'inscripció i

cancel·lació a través de la remissió telemàtica de notes de condemna des del Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica cap el Registre Central de Penats i Rebels¹²³.

4.4. La protecció de les dades i les limitacions de la publicitat

A les actuacions i procediments relacionats amb la violència de gènere es protegirà la intimitat de les víctimes i, en especial, les seves dades personals, les dels seus descendents i les de qualsevol altre persona que estigui sota la seva guarda o custòdia. Els jutges competents podran adoptar d'ofici o a instància de part, que les vistes es desenvolupin a porta tancada i que les actuacions siguin reservades (art. 63).

De conformitat amb l'obligat respecte d'allò que disposa l'art. 120 CE, la regla general hauria de ser que les vistes es desenvolupessin amb publicitat, sens perjudici de que, excepcionalment, i prèvia motivació de l'òrgan jurisdiccional, ja sigui d'ofici o a instància de part, s'acordi el seu desenvolupament a porta tancada (amb independència de que aquestes siguin civils o penals i del fet que la víctima-testimoni pugui estar emparada per la Llei 19/1994, de Protecció de Testimonis)¹²⁴.

¹²³ A tots dos casos s'encomana al secretari judicial la funció de comunicar la informació que s'ha d'inscriure al Registre Central. A la seva disposició addicional única el Decret 355/2004 tracta el sistema de comunicació pels secretaris judicials a les administracions públiques. Com annexe I s'incorporen dos models, el telemàtic i el de suport paper, per a la comunicació de dades relatives a penes i mesures de seguretat imposades per la sentència ferma. Com annexe II, a la vegada, es fa menció de la telemàtica i del suport paper quant a la comunicació de dades relatives a procediments penals en tràmit, mesures cautelars i ordres de protecció.

¹²⁴ Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 48-49.

4.5. Mesures de sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions

L'art. 64 de la Llei integral, amb clar seguiment d'allò que disposa l'article 544 bis de la Llei d'enjudiciament criminal, incorpora quant a la violència de gènere un ampli catàleg de "mesures cautelars" dirigides a procurar la protecció de les víctimes.

Aquestes mesures desborden la naturalesa genuïna de les clàssiques mesures cautelars, ja que el seu objectiu no consisteix a evitar l'ocultació del fet delictiu o la sustracció de l'imputat a l'acció de la justícia, sinó més aviat a protegir a la víctima de futures agressions¹²⁵. Malgrat això, el ben cert és que les mesures previstes a la Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, de 28 de desembre de 2004, també persegueixen el fi típic de les mesures cautelars clàssiques, encara que sigui de forma tangencial: assegurar el desenvolupament amb èxit del judici oral, mantenint allunyada a la víctima tant de nous actes violents com d'amenaques dirigides a assolir una retractació del seu inicial testimoni¹²⁶.

En concret, es tracta de "mesures cautelars" (personals) que incideixen sobre l'esfera de llibertat de l'imputat (restringint la seva llibertat de circulació i de residència), que tenen com a pressupostos tant el *fumus boni iuris* (judici de

¹²⁵ MORENO CATENA, V. Lecciones de Derecho Procesal Penal, amb Gimeno Sendra i Moreno Catena, Colex, Madrid, 2003, pàg. 302-302. En una direcció de pensament similar s'ha expressat ARAGONESES MARTÍNEZ, S. Derecho Procesal Penal, amb De la Oliva - Hinojosa Segovia - Muerza Esparza i Tomé García, Centro de Estudios Ramón Areces, Madrid, 2003, pàg. 411, quan parla de "mesures coercitives personals"; i BARONA VILAR, S. El proceso cautelar, a Derecho Jurisdiccional. El proceso penal, III, amb Montero Aroca, Gómez Colomer i Montón Redondo, Tirant lo blanch, València, 2004, pàg. 504-505.

¹²⁶ En aquest mateix sentit respecte a les mesures de l'art. 544 bis LECrim, veure, per tots: ARANGÜENA FANEGO, C. La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos; especial referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis, Actualidad Penal, nº 11, 13 al 19 de març, pàg. 250.

probabilitat del jutge)¹²⁷, com el *periculum in mora* (entès més aviat com a *periculum libertatis*¹²⁸ o *periculum in damno*¹²⁹), i que responen a les característiques d'instrumentalitat, provisionalitat, jurisdiccionalitat, oficialitat, revocabilitat i homogeneïtat (però no identitat) amb les mesures executives.

Quant a les mesures cautelars previstes a l'art. 64 cal fer menció de les següents: a) sortida del domicili; b) allunyament; i c) suspensió de les comunicacions.

El jutge podrà ordenar la sortida obligatòria de l'inculpat per violència de gènere del domicili al qual hagués estat convivint o tingui la seva residència la unitat familiar, així com la prohibició de retornar-hi (art. 64.1).

A través d'aquest instrument es tracta de possibilitar que el jutge pugui imposar a l'inculpat per violència de gènere l'obligació de residir fora del domicili familiar. Admetre el contrari quant a la seva protecció, és a dir, "amagar la víctima" a centres d'acollida pot sopsar, més enllà dels casos d'extrema violència, la seva "revictimització"¹³⁰.

¹²⁷ ARANGÜENA FANEGO, C. *Teoría general de las medidas cautelares reales en el proceso penal español*, Bosch, Barcelona, 1991, pàg. 21 i seg.

¹²⁸ ARANGÜENA FANEGO, C. *La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos; especial referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis*, obr, cit, pàg. 252; DE HOYOS SANCHO, M. *La detención por delito*, Madrid, 1997, pàg. 82, nota. 43; PEDRAZ PENALVA, E. *El derecho a la libertad y seguridad (art. 5 CEDH)*, a l'obra col·lectiva *La jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos*, Madrid, 1993, pàg. 112.

¹²⁹ MORENO CATENA, V. *Derecho Procesal Penal*, amb Gimeno Sendra i Cortés Domínguez, V, 3^a ed, Madrid, 1999, pàg. 541-542.

¹³⁰ DELGADO MARTÍN, J. *La violencia doméstica. Tratamiento jurídico: problemas penales y procesales; la jurisdicción civil*, obr, cit, pàg.135-136.

Ara bé, el jutge, amb caràcter excepcional, podrà autoritzar que la persona protegida concerti, amb una agència o societat pública (quan aquesta existeixi i inclogui dins de les seves activitats la relativa al lloguer d'habitatges), la permuta de l'ús atribuït a l'habitatge familiar de la qual siguin copropietaris, per l'ús d'una altre habitatge, al llarg del temps i en les condicions que es determinin (art. 64.2).

El jutge podrà prohibir també a l'imputat que s'acosti a la persona protegida, la qual cosa li impideix apropar-se-li a qualsevol lloc on es trobi, així com apropar-se al seu domicili, lloc de treball o a qualsevol altre que sigui per ella freqüentat. Amb aquesta mesura, prevista a l'art. 64.3, es tracta d'evitar el risc de repetició o continuació de les accions delictives, o inclús el perill d'obstaculització de la investigació.

Aquesta prohibició d'aproximació dóna resposta a la necessitat d'atorgar-li a la víctima protecció davant de conductes d'assetjament o seguiment que freguen (però sense transgredir-los) els límits dels il·lícits penals, amb clara interferència del desenvolupament normal de la seva vida personal, social o laboral i que afecten a la seva tranquil·litat d'ànim, amb el risc de modificació de la seva conducta processal.

En tot cas, per a la seva adopció l'òrgan jurisdiccional haurà de tenir motius racionals suficients, és a dir, objectivament fonamentats¹³¹, en el sentit de témer que l'imputat pugui repetir o continuar els seus actes violents contra la dona¹³².

¹³¹ Es tracta de que la mesura sigui proporcionada en relació amb el dret fonamental sacrificat (la llibertat de circulació i de residència de l'imputat). Per a una anàlisi d'aquest principi de proporcionalitat, veure, per tots: GONZÁLEZ-CUÉLLAR, N. *La proporcionalidad y los derechos fundamentales en el proceso penal*, Colex, Madrid, 1990.

¹³² HOYOS SANCHO, M. *La detención por delito*, Pamplona, 1998, pàg. 174; i *La medida cautelar de alejamiento del agresor en el proceso penal por violencia familiar*, Actualidad Penal, núm. 32, 2 al 8 de setembre de 2002, pàg. 816-817.

Quant a aquesta mesura podrà acordar-se l'ús d'instruments amb la tecnologia adequada per a verificar de forma immediata el seu compliment i el jutge fixarà una distància mínima entre l'inculpat i la persona protegida que no es podrà sobrepassar, sota advertència d'incórrer en responsabilitat penal (art. 64.3). A l'igual que succeeix amb la sortida del domicili aquesta mesura (la d'allunyament) podrà acordar-se amb independència de que la persona afectada (víctima real), o aquelles a les quals es pretén protegir (víctimes potencials), hagin abandonat prèviament el lloc (art. 64.4).

El jutge podrà prohibir també a l'inculpat tota classe de comunicació amb la persona o persones que s'indiqui, sota advertència d'incórrer en responsabilitat penal (art. 64.5). Amb aquesta mesura es pretén, per tant, acabar amb la producció de contactes verbals, visuals o escrits amb els que l'autor de l'acte de violència intenti intimidar, afectar o assetjar a la seva víctima¹³³.

Assenyalar, per últim, que totes aquestes mesures (sortida del domicili, allunyament i suspensió de les comunicacions) es podran adoptar, a l'igual que succeeix amb les previstes a l'art. 544 bis LECrim¹³⁴, acumulada o separadament (art. 64.6).

4.6. Mesures de suspensió de la pàtria potestat o de la custòdia dels menors i la suspensió del règim de visites

¹³³ ARANGÜENA FANEGO, C. *La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos; especial referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis*, obr, cit, pàg. 257; TIRADO ESTRADA, J. *Violencia familiar y las nuevas medidas cautelares penales de la Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, de modificación del Código penal de 1995, en materia de protección a las víctimas de malos tratos y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal*, obr, cit, pàg. 1837.

¹³⁴ COMAS DE ARGEMIR CENDRA, M. *Novedades legislativas introducidas por la LO 14/1999, de 9 de junio, en materia de protección a las víctimas de malos tratos: las faltas penales, penas accesorias y medidas cautelares*, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, obr, cit, pàg. 219.

La LO 1/2004 també incorpora la previsió de certes mesures cautelars de naturalesa civil (compatibles amb qualsevol altra mesura cautelar que es pugui adoptar als processos civils i penals) orientades a proporcionar seguretat, estabilitat i protecció jurídica als menors: a) la suspensió de la pàtria potestat; b) la suspensió de la custòdia dels menors; i c) la suspensió del règim de visites.

El jutge podrà suspendre, per a l'inculpat per violència de gènere, l'exercici de la pàtria potestat o de la guarda i custòdia quant als menors als quals faci referència (art. 65). D'igual forma, el jutge podrà ordenar la suspensió de visites de l'inculpat per violència de gènere als seus descendents (art. 66).

Aquests preceptes es troben a continuació de les previsions relatives a la sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions i abans de la mesura de suspensió del dret a la tinença, port i ús d'armes. Aquesta col·locació sembla, com ja es pot observar al vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 juny de 2004, sobre la Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, certament criticable:

"la protección de las víctimas por si sola nunca puede ser determinante de la suspensión o privación de la patria potestad sobre los hijos y esto aunque las contiendas al respecto sean un factor criminógeno y de riesgo para la mujer, en definitiva, aunque se utilicen los hijos como arma arrojadiza".

Ara bé, això no vol dir que no s'hagin d'adoptar totes les mesures que siguin necessàries per a que els progenitors puguin exercir els seus drets sense cap risc cap a la dona que ha estat víctima de la violència de gènere. En aquest punt es pot constatar una clara confrontació entre els drets del progenitor, del

nen i de la dona víctima de violència, però sense que els d'aquesta última hagin de ser automàticament prevalents¹³⁵.

En aquests casos caldrà ponderar les circumstàncies concurrents, la qual cosa farà que tota limitació o privació de la pàtria postestat, de la custòdia i/o del règim de visites sobre els fills menors s'hagi de fonamentar a la concurrència d'indicis raonats de risc pel menor. En conseqüència, la mesura civil ha d'eliminar la situació objectiva de risc, però sense que cap restricció s'hagi d'acordar en aquesta matèria quan el risc del qual estem parlant no afecti als fills menors¹³⁶.

¹³⁵ La Convenció de Nacions Unides sobre els Drets del nen imposa als estats part, i Espanya ho és, vetllar perquè el nen no sigui separat dels seus pares contra la voluntat d'aquests, excepte als casos on, a reserva de decisió judicial, les autoritats competents determinin, d'acord amb la llei i els procediments aplicables, que aquesta separació és necessària quant a l'interès superior del menor. El seu art. 3.2 ens diu que els estats part es comprometen a assegurar al nen la protecció i la cura que siguin necessàries per al seu benestar, tenint en compte els drets i deures dels pares, tutors i d'altres persones responsables d'ell davant de la llei. Amb aquesta finalitat es prendran totes les mesures legislatives i administratives que siguin adequades. Aquest mateix precepte disposa també que totes les mesures relatives als nens que prenguin les institucions públiques i privades de benestar social, els tribunals, o les autoritats administratives, donaran resposta a l'atenció de l'interès superior del nen. Els estats part hauran de respectar el dret del nen que estigui separat d'un o ambdós progenitors a mantenir relacions personals i contacte directe amb el pare i la mare de forma regular, a no ser que això sigui contrari a l'interès superior del nen.

¹³⁶ CRUZ MORATONES, C - PELLUZ ROBLES, L.C - TENA FRANCO, I - CASO SEÑAL, M. *La respuesta judicial a situaciones de violencia doméstica*, Seminari organitzat pel Servicio de Formación del Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2004, pàg. 30-31. En aquest punt i per evitar que els menors siguin objecte de "mercadeig emocional" entre els seus progenitors davant de situacions de violència de gènere, caldria defensar una major potenciació i especialització dels anomenats Punts de Trobada Familiar. Així, davant d'aquestes situacions de violència podrien funcionar com un centre en el qual diversos experts, quan no s'ha suspès el règim de visites per al progenitor-agressor, donessin cobertura a aquest "anòmal règim de visites", proporcionant el tractament adequat, a través de professionals especialitzats, reconduint la situació segons el resultat de la teràpia (PARDO GONZÁLEZ, Y. *Violència doméstica. Protecció al menor*, Món Jurídic, publicació informativa de l'Il.lustre Col.legi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny de 2004, pàg. 18-19).

4.7. Suspensió del dret de tinença, port i ús d'armes

Respecte dels inculpats en delictes relacionats amb la violència de gènere, el jutge podrà acordar la suspensió del dret a la tinença, port i ús d'armes, amb l'obligació de depositar-les d'acord amb la normativa vigent (art. 67).

Es tracta d'una mesura cautelar que pretén evitar, com és obvi, que aquestes persones hi puguin fer servir les armes com a instrument material, especialment perillós, quant a la realització futura de nous actes de violència de gènere.

4.8. Garanties per a l'adopció de les mesures de protecció i seguretat de les víctimes

Les mesures restrictives de drets continguts dins d'aquest Capítol IV del Títol V de la Llei orgànica, de 28 de desembre de 2004, s'hauran d'adoptar a través d'una interlocutòria motivada a la qual s'hi aprecii la seva proporcionalitat i necessitat, i, en tot cas, amb intervenció del Ministeri Fiscal i respecte dels principis de contradicció, audiència i defensa (art. 68).

És innegable que es planteja com a necessari dins d'aquest precepte el fet d'assegurar que la fonamentació de les decisions cautelars sigui especialment rigurosa, ja que estem davant d'un requisit ineludible de l'activitat jurisdiccional, expressat als articles 24 i 120 de la Constitució espanyola de 1978, que encara precisa d'un major èmfasi a aquells casos on les resolucions cautelars afecten als drets fonamentals i les llibertats públiques¹³⁷.

¹³⁷ MARÍA CALLEJO, G. *Poder Judicial y violencia de género*, article publicat a EL PAÍS, 10 de gener de 2005, pàg. 3 (Catalunya); TIRADO ESTRADA, J. *Violencia familiar y las nuevas medidas cautelares penales de la Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, de modificación del*

La interlocutòria motivada haurà d'apreciar tant la necessitat de la mesura com la seva proporcionalitat. D'aquesta forma es dóna, d'una banda, resposta a l'objectiu de facilitar als interessats el coneixement de les raons per les quals es limita el seu dret; i, d'altra, es permet, al seu cas, la fiscalització de la legitimitat de l'acte per part dels òrgans jurisdiccionals¹³⁸.

Malgrat que l'article 68 fixa com a garantia de l'adopció d'aquestes mesures la intervenció del Ministeri Fiscal i l'obligat respecte dels principis de contradicció, audiència i defensa, potser convindria permetre en aquest punt (excepcionalment i per raons d'urgència) que el jutge pogués adoptar qualsevol de les mesures previstes *inaudita parte*, sens perjudici de que, més tard, puguin ser ratificades garantint els principis de contradicció, audiència i defensa o bé siguin recorregudes¹³⁹. Aquesta inversió del contradictori és perfectament compatible amb el respecte del model constitucional de judici just de l'art. 24 CE¹⁴⁰.

Código Penal de 1995, en materia de protección a las víctimas de malos tratos y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal, obr, cit, pàg. 1840.

¹³⁸ ARANGÜENA FANEGO, C. La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos; especial referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis, obr. cit, pàg. 253; DELGADO MARTÍN, J. La violencia doméstica. Tratamiento jurídico: problemas penales y procesales; la jurisdicción civil, obr, cit, pàg. 152; ESTRELLA RUÍZ, M. Entrada y registro, interceptación de comunicaciones postales, telefónicas, etc., Cuadernos de Derecho Judicial (*Medidas restrictivas de derechos fundamentales*), Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 1996, pàg. 355-356.

¹³⁹ Vot particular a l'Informe del CGPJ, de 24 de juny de 2004, sobre la Llei orgànica integral de mesures contra la violència exercida sobre la dona, pàg. 49.

¹⁴⁰ Sobre la importància constitucional dels principis d'audiència o contradicció com a part integrant del conjunt de garanties constitucionals de l'activitat processal, veure, per tots, el meu estudi monogràfic sobre El modelo constitucional de juicio justo en el ámbito del juicio civil, Atelier, Barcelona, 2002, pàg. 72.

4.9. Manteniment de les mesures de protecció

Les mesures cautelars previstes quant a la protecció de les víctimes de violència de gènere suposen un clar exemple de la necessitat de donar resposta a la perillositat que posen de manifest certs subjectes. Per aquesta raó totes aquestes mesures es podran mantenir després de la sentència definitiva i al llarg de la tramitació dels eventuais recursos que corresponguin, però tenint en compte que sempre s'haurà de fer constar a la sentència el seu manteniment (art. 69).

Així, com es pot llegir a la pròpia exposició de motius de la LO 1/2004, s'incorpora la possibilitat de que qualsevol d'aquestes mesures cautelars pugui ser utilitzada també com a mesura de seguretat, des del principi o al llarg de l'execució de la sentència, incrementant-se la llista de l'art. 105 del Codi penal¹⁴¹, i possibilitant al jutge, alhora, la garantia de protecció de les víctimes més enllà de la finalització del procés¹⁴².

¹⁴¹ Art. 105 del Codi penal: "*En los casos previstos en los artículos 101 a 104, el Juez o Tribunal podrá acordar razonadamente, desde un principio o durante la ejecución de la sentencia, la imposición de la observancia de una o varias de las siguientes medidas: 1. Por un tiempo no superior a cinco años: a) Sumisión a tratamiento externo en centros médicos o establecimientos de carácter socio-sanitario. b) Obligación de residir en un determinado lugar. c) Prohibición de residir en el lugar o territorio que se designe. En este caso, el sujeto quedará obligado a declarar el domicilio que elija y los cambios que se produzcan. d) Prohibición de acudir a determinados lugares o visitar establecimientos de bebidas alcohólicas. e) Custodia familiar. El sometido a esta medida quedará sujeto al cuidado y vigilancia del familiar que se designe y que acepte la custodia, quien la ejercerá en relación con el Juez de Vigilancia y sin menoscabo de las actividades escolares o laborales del custodiado. f) Sometimiento a programas de tipo formativo, cultural, educativo, profesional, de educación sexual y otros similares. g) Prohibición de aproximarse a la víctima, o a aquellos de sus familiares u otras personas que determine el Juez o Tribunal, o de comunicarse con ellos. 2. Por un tiempo de hasta diez años: a) La privación de la licencia o del permiso de armas. b) La privación del derecho a la conducción de vehículos a motor y ciclomotores. El Juez de Vigilancia Penitenciaria o los servicios correspondientes del Ministerio de Justicia e Interior o de la Administración Autonómica informarán al Juez o Tribunal sentenciador sobre el cumplimiento de estas medidas*".

¹⁴² El judici de perillositat que el Codi penal exigeix per a la imposició de mesures de seguretat fa referència a l'activitat a través de la qual l'òrgan jurisdiccional estableix l'existència i grau de perillositat d'un subjecte, formulant un pronòstic de perillositat criminal en funció del qual es determina la probabilitat de que aquest subjecte cometi nous fets delictius al futur. (ROMEO CASABONA. *Peligrosidad y Derecho penal preventivo*, Barcelona, 1986, pàg. 32 i seg.; SANTOS REQUENA, A.A. *La imposición de medidas de seguridad en el proceso penal*, Comares, Granada, 2001, pàg. 73 i seg.).

5. Bibliografía

ABRIL GONZÁLEZ, C. Violencia doméstica: planteamiento general, a La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: Protección de las víctimas de malos tratos, coordinada por Martín Espino, Colex - Entidad delegada del Centro de la Universidad Alfonso X el Sabio, Centro Superior de Estudios, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

ACALE SÁNCHEZ, M. El delito de malos tratos físicos y psíquicos en el ámbito familiar, Tirant lo blanch, València, 2000.

ACEDO NAVAS, L. Conclusiones del V Seminario de Estudios Jurídicos: Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer, coordinada por Mª José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999.

ALHAMBRA PÉREZ, P. Aspectos procesales de la violencia doméstica. La protección de la víctima, a III Encuentro sobre Violencia Doméstica del CGPJ, Centro de Formación de Jueces (CGPJ), Madrid, noviembre de 2003.

ARAGONESES MARTÍNEZ, S. El Sumario (III). Las medidas cautelares, a Derecho Procesal Penal, amb De la Oliva - Hinojosa Segovia - Muerza Esparza - Tomé García, Editorial Centro de Estudios Ramón Areces, Madrid, 2003.

ARANGÜENA FANEGO, C. Teoría general de las medidas cautelares reales en el proceso penal español, Bosch, Barcelona, 1991.

ARANGÜENA FANEGO, C. La reforma de la Ley de Enjuiciamiento Criminal por Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, en materia de malos tratos: especial

referencia a las nuevas medidas cautelares del art. 544 bis, Actualidad Penal, 2000 (núm. 11).

ARGUDO, L. Violència domèstica (a fons), Publicació informativa de l'Il.lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny de 2004.

BARDALET VIÑALS, N. Maltrato a menores y ancianos, a *Estudios sobre la violencia familiar y agresiones sexuales*, I, Madrid, 2000.

BARONA VILAR, S. El proceso cautelar, a *Derecho Jurisdiccional. El proceso penal*, III, amb Montero Aroca, Gómez Colomer i Montón Redondo, Tirant lo blanch, València, 2004.

BARQUIN SANZ, J. Algunas medidas preventivas de la violencia contra las mujeres posiblemente menos ineficaces que el aumento de las penas y la disminución de garantías constitucionales de los acusados, Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología, 2001.

BEATY, D - BYRNE, C - HOWLEY, S - KILPATRICK, D. Female victims of partner versus nonpartner violence. Experiences wiht the criminal justice system, Criminal Justice Behaviur, 26, núm. 3.

BEDATE GUTIÉRREZ, A. Aspectos médicolegales de la violencia familiar, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida por Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

BODELÓN GONZÁLEZ. Género y sistema penal: los derechos de las mujeres en el sistema penal, a *Sistema penal y problemas sociales*, coordinat per Roberto Bergalli, Tirant lo blanch, València, 2003.

BOLDOVA PASAMAR, M.A - RUEDA MARTÍN, M^a. A. La discriminación positiva de la mujer en el ámbito penal (Reflexiones de urgencia sobre la tramitación del Proyecto de Ley Orgánica de medidas de protección integral

contra la violencia de género), Diario La Ley, núm. 6146, 14 de diciembre de 2004.

CALVO SÁNCHEZ, M^a. C. De los juicios de faltas (Introducción. Modalidades del juicio de faltas. Regulación legal y ámbito de aplicación. De los juicios de faltas rápidos de los arts. 962 y 963 LECrim. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. Los juicios rápidos del art. 964 LECrim. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. El juicio de faltas común. Actuaciones específicas hasta la celebración del juicio. Actuaciones comunes a todos los juicios de faltas, a *Las reformas del procedimiento abreviado, juicios rápidos y juicios de faltas*, coordinada per Pérez-Cruz Martín, Comares, Granada, 2003.

CARRETERO SÁNCHEZ, A. La violencia de género: análisis crítico de las principales medidas penales para su erradicación, Diario La Ley, 2004 (3).

CASO SEÑAL, M. El tratamiento de los malos tratos desde el ámbito de la jurisdicción de la familia, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida por Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

COMAS DE ARGEMIR CENDRA, M. Novedades legislativas introducidas por la LO 14/1999, de 9 de junio, en materia de protección a las víctimas de malos tratos: las faltas penales, penas accesorias y medidas cautelares, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per la pròpia autora, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

CORCOY BIDASOLO, M. Delitos contra la integridad personal y contra la libertad: lesiones, amenazas y coacciones, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

CRUZ MORATONES, C - PELLUZ ROBLES, L.C - TENA FRANCO, I - CASO SEÑAL, M. Diferenciación de los conceptos de violencia doméstica y violencia de género, al Seminari sobre "La respuesta judicial a las situaciones de violencia doméstica", Servicio de Formación del Consejo General del Poder Judicial, (28 a 30 d'abril de 2004).

DE HOYOS SANCHO, M. La detención por delito, Madrid, 1997.

DE HOYOS SANCHO, M. La medida cautelar de alejamiento del agresor en el proceso penal por violencia familiar, Actualidad Penal, núm. 32, setembre de 2002.

DE URBANO CASTRILLO, E. El alejamiento del agresor en los casos de violencia familiar, Diario La Ley, núm. 5248, 15 de febrer de 2001.

DELGADO MARTÍN, J. La violencia doméstica. Tratamiento jurídico: problemas penales y procesales; la jurisdicción civil, Colex, Madrid, 2001.

DELGADO MARTÍN, J. La orden de protección. Protocolo de actuación. Ponencia presentada al III Encuentro sobre Violencia Doméstica, Consejo General del Poder Judicial, 26 a 29 de novembren de 2003.

DÍEZ RIPOLLÉS, L. El derecho penal simbólico y los efectos de la pena, Actualidad Penal, 2001 (1).

ESTRELLA RUÍZ, M. Entrada y registro, interceptación de comunicaciones postales, telefónicas, etc, Cuadernos de Derecho Judicial ("Medidas restrictivas de derechos fundamentales"), Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 1996.

FLORES CERDÁN, D. La mujer víctima de malos tratos: políticas integradas de actuación, a La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: Protección de las víctimas de malos tratos,

coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

GELLES, R - CORNELL, CL.P. Intimate violence in families, Sage, Newbury Park, 2ª ed, 1990.

GIMÉNEZ GARCÍA, J. La habitualidad en el maltrato físico y psíquico. Evolución legislativa y jurisprudencial del art. 153 del Código Penal, a La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos, dirigida per Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

GONZÁLEZ CUÉLLAR, N. La proporcionalidad y los derechos fundamentales en el proceso penal, Colex, Madrid, 1990.

HASSEMER, W. Crisis y características del moderno Derecho Penal, Actualida Penal, 1993.

LAMO RUBIO, J. Tratamiento penal y procesal de la violencia en el ámbito familiar, Barcelona, 2002.

LANZOS ROBLES, A. La violencia doméstica (una visión general), a La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos, coordinada per Montserrat Comas de Argemir, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

LÁZARO CARRETER. El nuevo dardo en la palabra, 2ª ed, Aguilar, Madrid, 2003.

LORENTE ACOSTA, M. Síndrome de agresión a la mujer. Síndrome de maltrato a la mujer, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por Mª José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y

Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999.

LOZANO-HIGUERO PINTO, M. Constitución y Proceso: el principio de imposición de costas, Universidad de León, Servicio de Publicaciones, León, 1987.

MAGRO SERVET, V. Los juzgados especializados de violencia doméstica, Diario La Ley, núm. 4954, de 22 de diciembre de 1999.

MAGRO SERVET, V. Propuestas para una reforma legal integral en materia de violencia doméstica, Diario La Ley, núm. 5210, de 21 de diciembre de 2000.

MAGRO SERVET, V. Los nuevos juzgados especializados en violencia doméstica, Diario La Ley, núm. 5317, de 28 de mayo de 2001.

MARÍA CALLEJO, G. Poder Judicial y violencia de género, artículo publicado en El País (Cataluña), 10 de enero de 2005.

MARÍN DE ESPINOSA CEBALLOS, E.B. La violencia doméstica. Análisis sociológico, dogmático y de derecho comparado, Comares, Granada, 2001.

MARTÍN, P. La violència domèstica (a fons), Mòn Jurídic, Publicació Informativa de l'Il.lustre Col.llegi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny de 2004.

MARTÍN PALLÍN, J.A. Derechos humanos y mujeres maltratadas, a La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO. 14/1999: Protección de las víctimas de malos tratos, coordinada por Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

MARTÍN VIDA. Fundamento y límites constitucionales de la acción positiva, Civitas, Madrid, 2002.

MEIL LANDWERLIN, G. La violencia doméstica en el contexto del ámbito familiar. Una perspectiva sociológica, a *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*, dirigida por Montserrat Comas de Argemir Cendra, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 2001.

MORENO CATENA, V. Derecho procesal penal, V, amb Gimeno Sendra i Cortés Domínguez, 3ª ed, Madrid, 1999.

MORENO CATENA, V. Lecciones de Derecho Procesal Penal, amb Gimeno Sendra i Cortés Domínguez, Colex, Madrid, 2003.

MORENO VERDEJO, J. Un paso decisivo, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

MORILLAS FERNÁNDEZ, D.L. Análisis criminológico del delito de violencia doméstica, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, Cádiz, 2003.

NAVARRO, E. Entrevista sobre la violencia sexista, El Periódico de Catalunya, 6 de juny de 2004.

OLIVA, H. El Proyecto de Ley Orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género, Escritura Pública, núm. 29 (setembre-octubre de 2004).

PARDO GONZÁLEZ, Y. Violència domèstica. Protecció al menor, Món Jurídic, Publicació informativa de l'Il.lustre Col.légi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny de 2004.

PEDRAZ PENALVA, E. El derecho a la libertad y seguridad (art. 5 CEDH), a *La jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos*, Madrid, 1993.

PÉREZ-CRUZ MARTÍN, A.J. La competencia del Tribunal del Jurado (arts. 1 y 5 de la LOTJ 5/1995), a *Comentarios sistemáticos a la Ley del Jurado y a la reforma de la prisión preventiva*, Granada, 1996.

PÉREZ-CRUZ MARTÍN, A.J. La competencia del Tribunal del Jurado. Especial consideración de los arts. 1 y 5 de la LO 5/1995, in datada tras su modificación por LO 8/1995, de 16 de noviembre y la LO 10/1995, de 23 de noviembre, *Revista del Poder Judicial*, 3ª época, núm. 49, 1998 (I).

PÉREZ DEL CAMPO NORIEGA, A. M. La violencia doméstica ¿tiene solución?, Ponencia presentada en el III Encuentro sobre Violencia Doméstica celebrado en el Centro de Formación de Jueces, Consejo General del Poder Judicial, Madrid (26 a 29 de noviembre de 2003).

RAMOS MÉNDEZ, F. Enjuiciamiento criminal. Séptima lectura constitucional, Atelier, Barcelona, 2004.

RODRÍGUEZ ALIQUÉ, M^a. A. Protección a las víctimas de la violencia doméstica, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psisocial. LO. 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

ROMEO CASABONA. Peligrosidad y Derecho Penal Preventivo, Barcelona, 1986.

RUBIO, A. El contenido sexista de la cultura jurídico-política, a *Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por M^a. José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999.

SÁEZ, R. Juicios rápidos, condenas negociadas, órdenes de alejamiento y deterioro del proceso penal, Jueces para la Democracia, 5 de noviembre de 2004.

SANTANA VEGA, D.M. Funciones del derecho penal y bienes jurídico-penales colectivos, Actualidad Penal, 2001 (9).

SANTOS REQUENA, A.A. La imposición de medidas de seguridad en el proceso penal, Comares, Granada, 2001.

SERRA DOMÍNGUEZ, M. El imputado, a *Estudios de Derecho Procesal*, Ariel, Barcelona, 1969.

SUBIJANA ZUNZUNEGUI, I.J. La violencia familiar y la función judicial, Actualidad Penal, núm. 29, 2001.

TARDÓN OLMOS, M. Búsqueda de un nuevo marco jurídico en el tratamiento de la violencia sobre la mujer, a *La violencia sobre la mujer en el grupo familiar. Tratamiento jurídico y psicosocial. LO 14/1999: protección de las víctimas de malos tratos*, coordinada per Martín Espino, Colex - Entidad delegada de la Universidad Alfonso X el Sabio, Madrid - Las Palmas de Gran Canaria, 1999.

TERRADILLOS BASOCO, J.M. Agresiones a la mujer desde la perspectiva jurídico-forense: aspectos jurídicos, a *Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer*, coordinada per M^a. J. López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999.

TIRADO ESTRADA, J. Violencia en el hogar y medidas cautelares en el proceso penal, Sección de Estudios del Boletín de Información del Ministerio de Justicia, núm. 1820, año LII, 1 de maig de 1998.

TIRADO ESTRADA, J. Violencia familiar y las nuevas medidas cautelares penales de la Ley Orgánica 14/1999, de 9 de junio, de modificación del Código Penal de 1995, en materia de protección a las víctimas de malos tratos y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal, Diario La Ley, núm. 4888, de 21 de setembre de 1999.

TORRESANO GONZÁLEZ, G. Violència domèstica contra la mujer, a Tratamiento penal de la violencia doméstica contra la mujer, V Seminario de Estudios Jurídicos y Criminológicos, coordinado por M^a. José López Arminio, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz y Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, Jerez de la Frontera, 1999.

TUBAU, O. La violència domèstica (a fons), Món Jurídic, Publicació informativa de l'Il.lustre Col.legi d'Advocats de Barcelona, núm. 190, juny de 2004.

VALLESPÍN PÉREZ, D. La asistencia jurídica gratuita en el proceso civil tras su reforma por Ley 1/1996, Justicia, 1997 (4).

VALLESPÍN PÉREZ, D. El modelo constitucional de juicio justo en el ámbito del proceso civil, Atelier, Barcelona, 2002.

VÁZQUEZ SOTELO, J.L. La presunción de inocencia y la íntima convicción del tribunal, Bosch, Barcelona, 1984.

VÁZQUEZ SOTELO, J. L. La situación caótica y "laberíntica" de la legislación concursal española. Necesidad y acierto de la Ley Concursal, Diaro La Ley, 2003 (4).

6. Taules estadístiques i gràfics

Taula 1. Víctimes de violència exercida per la parella o exparella

Font: Instituto de la Mujer

ANY 2002 (Fins Desembre 2002)

	DONES		HOMES		AMBDÓS SEXES	
	Delicte	Falta	Delicte	Falta	Delicte	Falta
TOTAL	11.047	32.266	984	7.232	12.031	39.498
CÒNJUGE	5.608	16.822	464	3.336	6.072	20.158
EXCÒNJUGE	938	3.736	75	1.456	1.013	5.192
COMPANY	2.575	5.591	247	1.002	2.882	6.593
EXCOMPANY	1.371	4.269	150	1.095	1.521	5.364
NUVI/A	224	598	18	109	242	707
EXNUVI/A	331	1.250	30	234	361	1.484

ANY 2003 (Fins Desembre 2003)

	DONES		HOMES		AMBDÓS SEXES	
	Delicte	Falta	Delicte	Falta	Delicte	Falta
TOTAL	15.462	34.626	1.232	7.629	16.694	42.255
CÒNJUGE	7.098	15.540	569	2.957	7.667	18.497
EXCÒNJUGE	1.217	4.388	108	1.798	1.325	6.186
COMPANY	4.310	6.814	279	1.097	4.589	7.911
EXCOMPANY	2.080	5.550	208	1.389	2.288	6.939
NUVI/A	372	760	38	108	410	868
EXNUVI/A	385	1.574	30	280	415	1.854

ANY 2004 (Fins Desembre 2004)

	DONES		HOMES		AMBDÓS SEXES	
	Delicte	Falta	Delicte	Falta	Delicte	Falta
TOTAL	40.518	17.009	3.527	5.991	44.045	23.000
CÒNJUGE	17.599	5.664	1.519	1.769	19.118	7.433
EXCÒNJUGE	2.969	3.320	328	1.619	3.297	4.939
COMPANY	12.218	2.415	963	725	13.181	3.140
EXCOMPANY	5.602	4.046	555	1.482	6.157	5.528
NUVI/A	1.118	376	80	77	1.198	453
EXNUVI/A	1.012	1.188	82	319	1.094	1.057

Taula 2. Dones mortes víctimes de maltractaments a Espanya

Font: Associacions de Dones / Ministeri de l'Interior

ANY	ASSOCIACIONS	MINISTERI INTERIOR
1997	91 dones	33 dones
1998	66 dones	35 dones
1999	68 dones	42 dones
2000	68 dones	44 dones
2001	70 dones	72 dones
2002	62 dones	44 dones
2003	98 dones	72 dones

Taula 3. Dades ordres de protecció des de l'1 d'agost a 31 de desembre de 2004. Mesures penals

Font: Consejo General del Poder Judicial

COMUNITAT	PRIVATIVES LLIBERTAT	ORDRE ALLUNYAMENT	PROHIBICIÓ COMUNICACIÓ	PROHIBICIÓ TORNAR AL LLOC
Andalusia	41	829	376	114
Aragó	5	88	62	28
Astúries	4	72	41	15
C. Valenciana	10	463	118	91
Canàries	27	351	257	161
Cantàbria	3	60	13	12
Castella Lleó	8	241	129	43
Castella La Manxa	3	269	127	27
Catalunya	36	969	334	172
Ceuta	0	4	0	0
Extremadura	4	76	38	10
Galícia	9	198	84	42
Illes Balears	8	160	48	18
La Rioja	4	82	71	13
Madrid	170	636	322	137
Melilla		10		
Múrcia	22	210	39	29
Navarra	4	62	26	7
P. Basc	4	207	101	52

Taula 4. Dades ordres de protecció des de l'1 d'agost a 31 de desembre de 2004. Mesures civils

Font: Consejo General del Poder Judicial

COMUNITAT	ATRIBUCIÓ HABITATGE	CUTÒDIA, VISITES I COMUNICACIÓ	PRESTACIÓ ALIMENTS	PROTECCIÓ DEL MENOR PER EVITAR PERJUDICI
Andalusia	263	258	184	12
Aragó	33	28	29	3
Astúries	32	32	28	1
C. Valenciana	123	144	109	10
Canàries	46	41	29	4
Cantàbria	15	20	18	1
Castella Lleó	82	94	77	5
Castella La Manxa	78	84	82	8
Catalunya	259	248	209	27
Ceuta	4	4	3	0
Extremadura	20	26	25	7
Galícia	51	59	40	4
Illes Balears	27	37	26	2
La Rioja	30	20	23	3
Madrid	192	213	175	6
Melilla	5	7		
Múrcia	44	39	23	3
Navarra	14	14	6	1
P. Basc	30	39	34	1

Taula 5. Dades ordres de protecció des de l'1 d'agost a 31 de desembre de 2004

Font: Consejo General del Poder Judicial

ORDRES DE PROTECCIÓ	SOL.LICITADES	ACORDADES	NO ACORDADES
TOTALS	7.869	6.006	1.863

MESURES PENALS	PRIVATIVES DE LLIBERTAT	ORDRE D'ALLUNYAMENT	PROHIBICIÓ DE COMUNICACIÓ	PROHIBICIÓ TORNAR AL LLOC
TOTALS	362	4.987	2.186	971

MESURES CIVILS	ATRIBUCIÓ HABITATGE	CUSTÒDIA, VISITES I COMUNICACIÓ	PRESTACIÓ ALIMENTS	PROTECCIÓ DEL MENOR PER EVITAR PERJUDICI
TOTALS	1.348	1.451	1.127	98

MESURES ADOPTADES	PENAL	CIVIL
TOTALS	8.506	4.024

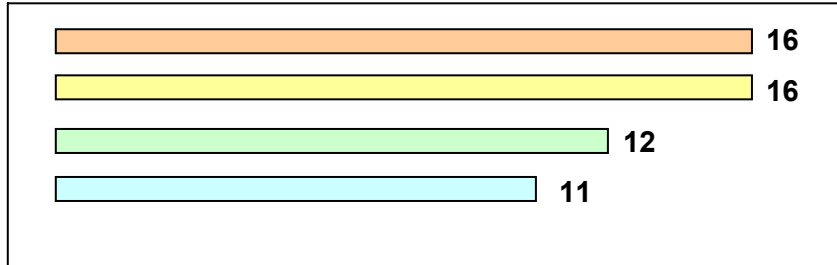
Taula 6. Comparació denúncies i ordres de protecció Agost-Desembre 2003 / Gener-Març 2004

Font: Consejo General del Poder Judicial

DENÚNCIES REBUDES	TOTAL 2003	1r TRIMESTRE 2004	Diferència %
TOTALS	76.732	22.106	+15,2%
Mitja mensual	6.394	7.369	

ORDRES DE PROTECCIÓ SOL.LICITADES	02/08/03-31/12/03	01/01/04-31/03/04	Diferència %
TOTALS	7.869	7.328	+55,2%
Mitja mensual	1.574	2.433	

Gràfic 1. Dones mortes per la seva parella any 2003 (Catalunya)

Font: Institut Català de la Dona

- Federación de Mujeres
- Red Feminista de la Violencia
- Centro Reina Sofía
- Institut Català de la Dona

Gràfic 2. Constància dels òrgans judicials de situació prèvia de maltractaments en els casos de mort per violència domèstica

